

Drugi talijansko-etioipski rat i hrvatska javnost

Mališa, Rene

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:595011>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA POVIJEST

SMJER ISTRAŽIVAČKI, MODUL MODERNA I SUVREMENA POVIJEST

(19.-20. STOLJEĆE)

DIPLOMSKI RAD

Rene Mališa

Drugi talijansko–etiopski rat i hrvatska javnost

(Second Italo – Ethiopian War and Croatian Public)

Student: Rene Mališa

Mentor: prof. dr. sc. Ivica Šute

Zagreb: svibnja/2021.

Sadržaj

1. Uvod.....	str. 3.,4.
2. Izvori i literatura te metode i ciljevi istraživanja rada.....	str. 4. - 6.
3. Geografski smještaj i kratka povijest Etiopije.....	str. 6. – 10.
3.1. Geografija Etiopije.....	str. 6.
3.2. Povijest Etiopije prije Drugog talijansko–abesinskog rata.....	str. 7. - 10.
4. Međunarodni odnosi u Europi prije Drugog talijansko-abesinskog rata.....	str.10.
4.1. Međunarodni položaj Kraljevine Italije	str. 10. - 13.
4.2. Međunarodni položaj Kraljevine Jugoslavije.....	str. 13. - 15.
4.3. Međudržavni odnosi Italije i Jugoslavije i Abesinski rat.....	str. 16. – 18.
5. Drugi talijansko–abesinski rat.....	str. 18. - 26.
6. Drugi talijansko-abesinski rat u očima hrvatske javnosti.....	str. 26. – 69.
6.1. Hrvatski mediji i publikacije za vrijeme rata u Abesiniji.....	str. 26. - 61.
6.2. Zanimljivosti o Drugom talijansko-abesinskom ratu	str. 61. – 69.
7. Zaključak.....	str. 70. - 73.
8. Prilog.....	str. 74. – 77.
9. Bibliografija.....	str. 78. - 79.
10. Sažetak na engleskom (Summary).....	str. 80.

1. Uvod

Rat koji se na istočnom rogu Afrike vodio od 1935. do 1936. godine, odnosno Drugi talijansko-etiopski rat, bio je drugi talijanski pokušaj osvajanja carstva u istočnoj Africi kojim je tada vladao car Haile Selasije. Kraljevina Italija je još u doba europske kolonijalne utrke pokušala prigrabiti velika prostranstva Etiopije, što joj u Prvom talijansko-etiopskom ratu, vođenom od 1894. do 1896. godine, nije uspjelo.¹ Gorak poraz, zadan od Etiopljana kod Adué (Adwa) 1896. godine², Talijani su pokušali osvetiti upravo u drugom ratu i drugim pokušajem osvajanja, koji je u mnogim zemljama izazvao simpatije za napadnutu etiopsku stranu i Etiopljane koji su se hrabro odupirali i borili protiv tehnološki nadmoćnijeg neprijatelja.³ Rat se pokazao kao neravnopravna borba jedne od europskih sila i jedne od dviju preostalih ne koloniziranih i slobodnih afričkih zemalja, koja je tek započinjala utrku za modernizaciju, industrijalizaciju i osuvremenjivanje zemlje.⁴

Neravnopravnost između dviju suprotstavljenih strana vidljiva je u industrijskoj razvijenosti, tehnologiji, naoružanju i općenito u načinu i strategiji ratovanja. Svi ti pokazatelji razvijenosti bili su na talijanskoj strani. Kraljevina Italija, iako jedna od nerazvijenijih europskih zemalja, bila je na daleko većem stupnju razvijenosti od Etiopije. Etiopija, na čijoj su strani bile simpatije mnogih ljudi i zemalja koji su na razne načine pružali pomoć i podršku u obrani od talijanske invazije na kraju je ipak podlegla agresiji.⁵ Bilo je naravno i mnogih koji su u ovome ratu podupirali Kraljevinu Italiju, smatrajući da je misija Italije da civilizira i pokrsti robovlasničko i „barbarsko“ etiopsko društvo.⁶

Padom glavnoga grada, Addis Abebe, etiopski otpor talijanskom okupatoru nije prestao. Na nekim je područjima sukob s talijanskom okupacijskom vojskom i upravom trajao sve do etiopskog oslobođenja u Drugom svjetskom ratu 1941. godine, kada su etiopski prostor oslobodile savezničke snage.⁷

Otpor prema talijanskoj agresiji i okupaciji podržavali su i pomagali mnogi pojedinci iz svih krajeva svijeta, od kojih su i neki aktivno sudjelovali u borbi ili pružali drugu vrstu pomoći, poput medicinske i druge humanitarne pomoći. Zanimljivo se pitanje postavlja ako pogledamo

¹ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 15.

² Kershaw, Ian. *Do pakla i natrag, Europa 1914.-1949.* Zagreb: Fraktura, 2017. str. 18.

³ Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, nemirni mir, svijet 1918.-1939.* Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 202.

⁴ Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, nemirni mir, svijet 1918.-1939.* Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 202.

⁵ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo.* Zagreb: Globus, 1980. 80.-81.

⁶ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 288.

⁷ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 392.

kontekst toga vremena, što su obični ljudi, koji su dali svoj doprinos na etiopskoj strani, uopće znali o Etiopiji. Kako su došli na ideju da se priključe u obranu ili da pruže bilo kakvu drugu pomoć? Kakva su bila mišljenja i znanja o toj zatvorenoj afričkoj zemlji? Da li je taj rat narušio ravnotežu snaga u svijetu ili samo u Africi? Kakve su veze s Etiopijom mogli imati dobrovoljci iz Kraljevine Jugoslavije, koji su otišli u daleka prostranstva Etiopije ostavljajući sve za sobom? To pak postavlja pitanje odnosa između Kraljevina Italije i Jugoslavije. Sva su to pitanja koja se nameću kada se govori o Drugom talijansko-etioopskom ratu. Gledajući geopolitički, Italija je zauzimanjem Etiopije mogla isprovocirati Ujedinjeno Kraljevstvo i Francusku (više prvu nego drugu), čije su kolonije graničile s Etiopijom (kao što su Sudan, Kenija ili Džibuti). Obje zemlje, i Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo, bile su kolonijalne sile kojima je najviše smetalo traženje kolonijalnog proširenja Njemačke i Italije odnosno prekranje granica i širenje utjecaja u Europi, što je sve moglo narušiti ravnotežu sila i zone utjecaja uspostavljene desetljećima ranije.⁸

Drugi Talijansko-etioopski rat utjecao je i na međudržavne odnose Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije. Ti odnosi proizašli zbog trgovinskih problema izazvanih ratom bit će boljka u odnosima dviju država. Ovi će odnosi biti kao kontekst vremena prikazani u ovom radu, dok je glavni fokus rada usmjeren na javnost, preciznije na hrvatsku javnost, koja je mogla pratiti ovaj sukob koji se odvio u jednoj tako dalekoj zemlji. Kada se govori o hrvatskoj javnosti, treba napomenuti da su izvori informacija koje je hrvatska javnost mogla dobiti bili uglavnom zagrebački dnevni listovi kao najznačajnije novine tog vremena. Stoga će se ovaj rad orijentirati na to da se preko zagrebačkih dnevnih listova prikažu najbitniji događaji, te da se od njih sastavi priča koju su dobivali tadašnji suvremenici događaja koji su se odvijali u Etiopiji.

2. Izvori i literatura te metode i ciljevi istraživanja rada

Drugi talijansko-etioopski rat tema je radova mnogih povjesničara koji su pisali o razdoblju između dva svjetska rata. Mnogi od tih radova sadrže detalje i događaje koji su se odvijali u ratu između Italije i Etiopije na istočnom rogu Afrike, ali su uglavnom navedeni kao uvertira Drugom svjetskom ratu. Manje je radova koji se izravno dotiču te teme, a više je onih koji je spominju u kontekstu uvoda u Drugi svjetski rat. Jedan od tih radova je i knjiga povjesničara

⁸ Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, Nemirni mir, svijet 1918.-1939.* Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 22.-24.

A. J. P. Taylora; *Uzroci drugog svjetskog rata*. Rjeđe su knjige koje se izravno bave ratom u Etiopiji od 1935. do 1936. godine, poput knjige talijanskog povjesničara Angela del Boce, *Etiopski rat 1935. do 1941.* (naslov originala: *La Guerra d'Abissinia, 1935-1941*). Knjiga obrađuje razdoblje od početka sukoba do oslobođenja zemlje od strane saveznika u Drugom svjetskom ratu. Nadalje, postoje i mnoga djela u hrvatskoj historiografiji koja se dotiču rata u Etiopiji. Prvenstveno su to knjige hrvatskih povjesničara iz Istre, u kojima se isprepliće razdoblje fašizma u dijelovima hrvatske koji su bili pod Italijom i ratnih događaja u Etiopiji. Takve knjige su: *Etiopski rat i fašizam u Istri 1935. – 1941.*, Davida Orlovića koja se bavi temom Hrvata koji su ratovali u Etiopiji te knjiga Darka Dukovskog: *Fašizam u Istri 1918.-1943.* Dukovski u svojoj knjizi objašnjava razdoblje Istre, kada je bila pod talijanskim vrhovništvom. Arhivske građe u Hrvatskoj (prvenstveno Hrvatski državni arhiv) koja se dotiče razdoblja Drugog talijansko-etioopskog rat jest mnogo, ali arhivske građe koja se izravno tiče događaja u ratu u Etiopiji je jako malo ili neznatno. Stoga su najbolja opcija za istraživanje te teme upravo novine i listovi koji su izvještavali o toj temi.

Treba uzeti u obzir i radove koji govore o medijima, preciznije o tiskanim medijima iz kojih su se u istraživanom razdoblju crpile informacije vezane za rat u Etiopiji. Ovdje se svakako ističu knjige poput; *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*, Božidara Novaka te *Živjeti u Hrvatskoj, Zapisci iz nepovrata, 1900.-1941.*, Josipa Horvata. Obje knjige su polazno područje za teme koje se dotiču hrvatskog novinarstva u dvadesetom stoljeću. U knjizi Josipa Horvata: *Živjeti u Hrvatskoj*, ispričana je priča o novinarstvu na jedan iznimno čitak i novinarski način. Zbog velikog iskustva koje je Horvat stekao kako novinar, ali i dugogodišnji glavni urednik *Jutarnjeg lista*, kao jednih od najvažnijih hrvatskih novina toga vremena. Zadnje spomenuto djelo je od velikog značaja budući da sadrži puno korisnih informacija, koje mogu poslužiti za istraživanja koja se ne dotiču samo novinarske tematike.

U radu je korištena literatura koja govori upravo o istraživanom razdoblju sukoba Etiopije i Italije, kao i mnogi znanstveni i stručni članci koji daju kontekst istraživanom razdoblju. Arhivska građa kao što je već rečeno jako je rijetka, a ono što je pronađeno korišteno je u radu u svrhu komparacije s drugim primjerima. Fond Hrvatskog državnog arhiva, *Režimske i reakcionarne organizacije*, sadrži dokumente koji dokazuju da su građani Jugoslavije tražili dozvolu za odlazak u Etiopiju.⁹ U radu je korišteno i znanje dobiveno iz vojnih enciklopedija, u kojima je objašnjena vojna terminologija, iz razloga što se ovaj rad dobrim dijelom dotiče

⁹ HR-HDA. 1354.- Režimske i reakcionarne organizacije. Kut. 6., br. 2467.

ratnih operacija. Kao glavni dio rada korišten je veliki broj članaka *Jutarnjeg lista*, kao glavnih dnevnih zagrebačkih novina. U radu je korištena historijsko-usporedna metoda i normativno-vrijednosna analiza pisanja zagrebačkih medija o istraživačkom problemu. Sve je rađeno kroz prizmu novina koje su tada bile glavni sustav informiranja javnosti. U prilog ide činjenica, da je talijansko-etioipski sukob jedan od prvih koji je medijski praćen u tako velikom opsegu i sa iznimno velikim interesom. Prije glavnoga dijela, u radu će biti prikazana pozadina cijeloga sukoba, te će biti prikazan kontekst vremena ne samo oko rata u Etiopiji već također i generalno na međunarodnom planu i međudržavnim odnosima Kraljevine Jugoslavije i Kraljevine Italije, te utjecaja Drugog talijansko-etioipskog rata na njihove odnose.

3. Geografski smještaj i kratka povijest Etiopije

3.1. Geografija Etiopije

Etiopija je smještena na sjeveroistočnom rogu Afrike, između Eritreje, Džibutija, Somalije, Sudana i Kenije. Sve te zemlje bile su do 60-ih godina dvadesetog stoljeća kolonije ili protektorati glavnih europskih kolonijalnih sila: Velike Britanije i Francuske. Glavni grad je Addis Ababa (Addis Abeba), a službeni jezik Etiopije je amharski, iako nije jedini jezik kojim se govori u Etiopiji.¹⁰

Etiopija ili Abesinija? Abesinija je staro ime za Etiopiju, dolazi od arapske riječi *Habaš* ili *Habešia*, a znači mješavina. Naziv Etiopija dolazi od grčke riječi *Aithiopia*, što otprilike u prijevodu znači: zemlja naroda s opaljenim licem.¹¹ Objašnjenje zemlje s dva imena protumačeno je u članku *Jutarnjeg lista*, 16. listopada. 1935. Danas je službeno i općeprihvaćeno ime za tu zemlju Etiopija. Abesinija je ime koje će se koristiti u daljnjem dijelu rada, iz razloga što to ime odgovara kontekstu vremena o kojem se govori u radu.

Abesinija je do talijanskog zauzimanja 1936. godine bila, uz Liberiju, jedina nezavisna afrička država. Talijanska je okupacija prekinula najduži kontinuitet neovisnog vladanja abesinskih careva. Carstvo se kratko nastavilo nakon što je zemlja u Drugom svjetskom ratu oslobođena od strane saveznika. Carstvo je ukinuto nakon što je s vlasti zbačen posljednji abesinski car Haile Selasije.¹²

¹⁰ *Vojna Enciklopedija*. sv. 2. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 712.

¹¹ „*Financijalna blokada Italije*“, *Jutarnji list*, 16. X. 1935. Vo. XXIV. Br. 8520. str. 5.

¹² Miklja, Dušan. *Etiopija od imperije do revolucije*. Beograd: Sloboda, 1977. str. 12.-14.

3.2. Povijest Etiopije prije Drugog talijansko–abesinskog rata

Na prostoru današnje Abesinije od rimskoga doba do polovice 10. stoljeća postojalo je Aksumsko kraljevstvo, koje je propalo, a potom nastaje više manjih i rascjepkanih feudalnih i plemenskih zajednica, dok su vladari svake od tih zajednica u veoma slabom ili minimalnom odnosu s centralom vlasti odnosno carem. Prvi od Europljana koji su došli do Abesinije i stupili u kontakt s Abesincima bili su Portugalci, koji su imali svoja uporišta na obalama istočne Afrike.¹³

Stanje razmrvljenosti te decentraliziranosti Abesinije kao i doba regionalnih plemenskih rasova, prestaje upravo kada se jedan od plemenskih vođa, Lij Kasa proglasio za cara ili na amharskom jeziku negusa, 1855. godine kao Teodor II.¹⁴ Njegovim dolaskom na vlast te širenjem Abesinije na okolna područja, dolazi do sukoba s europskim kolonizatorom Velikom Britanijom, koja je imala svoje interese i ambicije u okolici. To je dovelo do otvorenog sukoba 1868. godine. Nakon poraza u bitci kod Magdale, negus Teodor počinio je samoubojstvo. Carsku vlast potom preuzima Ivan IV. (*Johannes IV.*), koji vodi rat s Egiptom. Ishod rata s Egiptom bio je mnogo povoljniji od ishoda sukoba s Velikom Britanijom. Abesinci su u više bitaka nanijeli poraze egipatskim snagama, te su Abesiniji čak pripojena neka nova područja.¹⁵

U drugoj polovici 19. stoljeća, talijanska kolonijalna ekspanzija na Crvenom moru došla je u sukob sa starim abesinskim carstvom. Talijani započinju svoju kolonijalnu epizodu 1870. godine osnivanjem kolonije na mjestu današnje Eritreje. Time počinje doba Talijansko-abesinskih ratova. Italija je od 1879. do 1885. godine zaposjela Assab, Beilul i Massawu na obalama Crvenoga mora. Pošto su područja koja su Talijani zauzeli bila u sferi abesinskog utjecaja (Assab, Beilul i Massawa su dijelovi današnje Eritreje), došlo je do otvorenog sukoba s Kraljevinom Italijom, što sigurno nije išlo u korist Abesiniji koja je već bila u ratu sa Mahdijevim Sudanom. Upravo u bitci kod *Qallabata* 1889. godine sa Sudancima pogiba abesinski negus Ivan IV. Novi negus Menelik II. sklapa ugovor o miru, prijateljstvu i suradnji s Kraljevinom Italijom u Wuchaleu (*Utjalli*) 2. svibnja 1889. godine, a tim mirom Italiji je priznat posjed Eritreje.¹⁶

¹³ *Vojna Enciklopedija*. sv. 2. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 713.

¹⁴ Negus je abesinska titula za vladara carstva, a u prijevodu znači car. Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 7.

¹⁵ *Vojna Enciklopedija*. sv. 2. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 713.

¹⁶ *Vojna Enciklopedija*. sv. 3. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 713.

Talijansko-abesinski rat od 1895. do 1898. godine, u literaturi često nazivan i Prvim talijansko-abesinskim ratom, bio je još jedan u nizu ratova između Kraljevine Italije i Abesinije, a do kojeg je došlo zbog talijanskog kršenja ugovora iz Wuchalea iz 1889. godine. Talijanski kolonijalni apetit na području istočne Afrike bio je velik. Italija je svoju kolonijalnu ekspanziju vidjela upravo u današnjoj Abesiniji, zbog toga se tražio talijanski protektorat nad cijelim područjem Abesinije. Negus Menelik II. otkazuje ugovor 22. veljače 1893. što izaziva novi rat. Dakle, za *casus belli* izgovor je bio otkazivanje ugovora, iako je pravi razlog ležao u talijanskoj želji za osvajanjem toga prostora. Vojne operacije su prvo pokrenuli Abesinci upadom vojske rasa¹⁷ pokrajine Tigraya, *Mangaša*, na teritorij talijanske kolonije Eritreje, no početna sreća je bila na talijanskoj strani. General Oreste Baratieri zauzima abesinski grad Adigrat 25. ožujka. 1895. godine. Zatim je abesinska vojska potučena u bitci kod Debre Alie (9. listopada. 1895. godine). Ratna sreća ubrzo se okreće u korist Abesinaca te oni dobivaju bitku kod Amba Alagija, (7. prosinca. 1895. godine). Bitka koja je presudila Talijanima i na koncu zaključila rat, bila je bitka kod Adué (vođena 1. ožujka. 1896. godine). Bitka je završila katastrofalnim porazom talijanske vojske. Pobjeda koju su Abesinci ishodili kod Adué, dovela je do mira u Addis Abebi koji je potpisan 26. listopada 1896. godine. Ugovor je donio ukinuće prethodnog ugovora iz Wuchalea, talijansko priznanje neovisnosti Abesinije, kao i priključenje nekih dijelova talijanske kolonije Eritreje, pobjedničkoj Abesiniji.¹⁸

Ras *Tafari Makonnen* ili *Negus negesti* (na amharskom jeziku car kraljeva), bio je car Abesinije skoro cijelo dvadeseto stoljeće sve do ukinuća carstva. Pripadao je kršćanskoj abesinskoj dinastiji (koja smatra da je potekla od legendarnog biblijskog kralja Solomona).¹⁹ Vladao je preko svojih podanika, odnosno plemenskih vođa ili rasova, koji su u pravilu samostalno predvodili svoja plemena, iz glavnog, a ujedno i najvećeg abesinskog grada Addis Abebe.²⁰ Rođen je 23. lipnja 1892. godine u abesinskoj provinciji Harar, te je kao 225 negus Abesinije uzeo ime *Haile Selasije* (što na amharskom znači „Moć Svete Trojice“). Njegov otac, Ras Makonen bio je nećak, a istovremeno i savjetnik tada aktualnog abesinskog cara Menelika (1889. - 1913.). Ras Tafari Makonnen, vladao je četrnaest godina (od 1916. do 1930.) kao regent. Njegovim velikim zalaganjem Abesinija je 1923. godine primljena u Ligu Naroda. Za negusa Abesinije okrunjen je 2. studenoga 1930. godine kao Haile Selasije I. Za vrijeme

¹⁷ Ras je u abesinska titula, a imali su je pokrajinski vođe. Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 24. Titulu preuzeli su i Talijani te su njome oslovljavali pokrajinske fašističke vođe u Italiji. Vidi: Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 119.

¹⁸ *Vojna Enciklopedija.* sv. 3. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 713.

¹⁹ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 7. i 16.

²⁰ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 288.

njegova carevanja, u Abesiniji je usvojen prvi ustav, 1931. godine, dok su do tada u zemlji vlast i zakoni tumačeni po običajnom pravu. Prema ustavu iz 1931. godine Abesinija je trebala biti unitaristička država s negusom na čelnoj poziciji. Takva situacija bila je ipak samo na papiru, dok je *de facto* zemlja više ličila na srednjovjekovno apsolutističko carstvo. Abesinski ustav koji je naslijedio ustav iz 1931. godine, napisao je osnivač zagrebačkog fakulteta političkih znanosti, Leon Grešković, što je jedna od poveznica Abesinije i tadašnje Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.²¹

Većina Abesinaca radila je poslove vezane uz zemlju. Dakle, zemlja je bila izričito agrarna i orijentirana na poljoprivredu, što znači da su većina stanovnika bili poljoprivrednici. Situaciju je dodatno komplicirala činjenica da je većina zemlje koju su obrađivali i na njoj radili bila u vlasništvu carske obitelji, pokrajinske elite (rasova) te crkve i crkvenih velikodostojnika. Društveni odnosi su zbog toga više nalikovali na srednjovjekovni feudalni sustav nego na unitarnu državu, kao što je tada u tridesetim godinama dvadesetog stoljeća prema Oktroiranom ustavu bila Kraljevina Jugoslavija. Negus je započeo modernizaciju zemlje te je velike napore ulagao da Abesinija uđe u korak s vremenom. Za vrijeme njegove vladavine Addis Abeba je preobražena u moderan grad.²²

Crnu mrlju na početke carevanja negusa Haile Selasija, ostavlja tada još uvijek rašireno ropstvo, sveprisutno u prostranstvima Abesinije, koja vjerojatno nisu bila niti su mogla biti pod centralnom vlašću Addis Abebe. Dekretom od 28. rujna 1923. godine negus je zabranio sve radnje vezane uz kupnju i prodaju robova, čije je kršenje bilo kažnjivo smrću. Potom je otišao i korak dalje i obznanio da će se od 31. ožujka 1924. godine, sva djeca rođena u sužanjstvu priznati kao slobodni ljudi, te da ih se više neće moći vratiti u status robova. Nadalje, od tada su svi ljudi koji su još robovali, nakon smrti svoga gospodara, mogli postati slobodni ljudi. Postojao je čak i Centar za represiju ropstva u Addis Abebi koji otvoren 1934. godine. Uz sve te pokušaje ukinuća te opresivne institucije, koja je podčinjavala ljude i tjerala ih da služe drugima, nije se postiglo mnogo. Otpor ukidanju ropstva pružali su uglavnom feudalni vladari pokrajina i plemena od koji se Abesinija i sastojala.²³

U knjizi *Etiopija od imperije do revolucije*, Dušan Miklja, donosi ocjenu tadašnjeg britanskog ambasadora u Addis Abebi koji je opisao tadašnje stanje u Abesiniji riječima: „ili je čitava

²¹ Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011. str. 90.

²² Miklja, Dušan. *Etiopija od imperije do revolucije*. Beograd: Sloboda, 1977. str. 12.-14.

²³ Del Boca, Angelo. *The Ethiopian war, 1935.-1941*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969. Prijevod: P. D. Cummins. Str. 35.

stvar samo privid zakonitosti koja ima malo izgleda ili Car ide suviše brzo“... (ovdje se misli na reforme koje je počeo provoditi negus op. a.) Car careva Haile Selasije vladao je do 12. rujna 1974. godine kada je zbačen s vlasti, a carstvo je ukinuto. Vlast je tada preuzeo vojni savjet *Derg* na čelu sa Mengistu Haile Mariamom.²⁴

4. Međunarodni odnosi u Europi prije Drugog talijansko–abesinskog rata

Međunarodni odnosi u Europi bili su vrlo napeti u međuratnom razdoblju.²⁵ Mnoge zemlje koje su nastale nakon Prvog svjetskog rata nisu bile zadovoljne stanjem u koje ih je doveo novi Versailleski poredak. Države koje su tražile reviziju ugovora koji su morale sklopiti nakon poraza u Prvom svjetsko ratu bile su: Mađarska, Austrija nastale raspadom Austro-Ugarskoga carstva te Turska koja je nastala na ruševinama Osmanskog Carstva. Nadalje, tu je bila i Njemačka koja je prolazila kroz burno razdoblje svoje povijesti. Njemačka je doživjela poraz, nametanje ogromnih ratnih reparacija kao ratne odštete, te je zavladała nestašica i velika inflacija, a sve je to dovelo do sloma gospodarstva i velike nezaposlenosti. S druge strane je bila Italija, koja je, iako pobjednica u ratu, smatrala da nije primjereno i dovoljno nagrađena za štetu i gubitke koje je pretrpjela u ratu. Nadalje, to je dovelo do velikog nezadovoljstva u narodu. Stoga je potrebno pobliže opisati međunarodni položaj Kraljevine Italije i njezine osvajačke aspiracije koje su proizašle iz tog nezadovoljstva.

4.1. Međunarodni položaj Kraljevine Italije

Talijanska politika prve polovice 20. stoljeća (razdoblje do Drugog svjetskog rata), težila je tome da Italija postane jednom od europskih sila, tražila je „svoje mjesto pod suncem“. Potpomognuta divovskim apetitima fašizma, Kraljevina Italija se uputila u mnoge vanjskopolitičke pothvate kojima je htjela pokazati svoju snagu i prestiž. Najtraženiji i više puta najavljivan pothvat bio je priskrbiti Italiji kolonije kako bi se stvorilo talijansko kolonijalno carstvo.²⁶ Imajući to na umu, jasnije je talijansko uplitanje u vanjske poslove drugih zemalja kao i ostale intervencije i ratove u doba prije i za vrijeme fašizma. Neki od tih intervencija su: Talijansko osmanski rat i zauzimanje Libije (1911.-1912.)²⁷, Krfski incident

²⁴ Miklja, Dušan. *Etiopija od imperije do revolucije*. Beograd: Sloboda, 1977. str. 13./14. Također vidi: Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011. str. 91.

²⁵ Ovdje se misli na razdoblje između dva svjetska rata.

²⁶ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 47.

²⁷ Kershaw, Ian. *Do pakla i natrag, Europa 1914.-1949.* Zagreb: Fraktura, 2017. str. 19.

(1923.)²⁸, uplitanje u unutarnje poslove Austrije²⁹, osvajanje Abesinije, podčinjavanje Albanije³⁰, te slanje pomoći i podrška španjolskim nacionalistima u Španjolskom građanskom ratu³¹ kao i konferencija u Münchenu (1938.), na kojoj se odlučivala sudbina prve Čehoslovačke Republike.³² Svi pothvati služili su svrhu pokazivanja moći i prestiža Italije a manje u svrhu stvaranja odnosno pokušaja obnove nekadašnjeg Rimskog Carstva. Glavna misao vodilja pod kojom su Talijani djelovali prema van bila je pokazivanje moći fašizma.³³ Fašistička nacionalna stranka ili na talijanskom *Partito Nazionale Fascista* (PNF), bila je od svog dolaska na vlast 1922. godine, pa sve do kapitulacije Italije u Drugom svjetskom ratu 1943. godine režimska i jedina stranka u Italiji. Na čelu PNF-a je kao njezin utemeljitelj bio Benito Mussolini.³⁴

Kraljevina Italija izašla je iz Prvog svjetskog rata s fenomenom „*Vittoria mutilata*“. U doslovnom prijevodu *vittoria mutilata* znači ranjena pobjeda, a sam izraz potječe od pjesnika i avanturista Gabriele d'Annunzia (1863. – 1938.).³⁵ Tim izrazom je sugerirano, od strane talijanskih nacionalista, da je talijanska pobjeda u Prvom svjetskom ratu u kojem je prešla na savezničku stranu (na stranu sila Antante), ostala osakaćena. Italija je napustila svoje saveznike jer su joj Londonskim ugovorom savezničke sile obećale teritorijalne ustupke, njezinih donedavnih saveznika Njemačke i Austro-Ugarske, saveznice s kojima je Italija bila u ugovoru od samog kraja 19. stoljeća. Italiji su nakon završetka rata pripali samo neki od teritorija koji su joj tajnim ugovorom bili obećani, što je na kraju Prvog svjetskog rata, a pred Drugi svjetski rat izazvalo veliko nacionalno nezadovoljstvo, koje je i opisano izrazom *Vittoria mutilata*.³⁶ Dakle, iako je bila među pobjednicama i dobila mnoge teritorije kojima je težila, talijanska politika nije bila zadovoljena, a talijanski puk je smatrao da je ratom više izgubio nego dobio. Italija je izašla iz rata s mnogo poginulih i ranjenih, velikom nezaposlenošću te društvenim i gospodarskim problemima.

Zašto je Kraljevina Italija izdala svoje dotadašnje saveznike i pridružila se savezničkoj strani? Većina ustupaka koji su Kraljevini Italiji bili obećani bili su teritoriji na istočnoj jadranskoj

²⁸ Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, Nemirni mir, svijet 1918.-1939.* Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 88.

²⁹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 279.-283.

³⁰ Vidjeti, Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo.* Zagreb: Globus, 1980. str. 141.-148.

³¹ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo.* Zagreb: Globus, 1980. str. 101.-106. (vidjeti i Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 317.-327.

³² Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo.* Zagreb: Globus, 1980. str. 121.-130. (također vidjeti Denis Mack Smith)

³³ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 270.

³⁴ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 122.

³⁵ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 85.

³⁶ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 85.

obali, a bili su dijelom jednog od četiri carstva u raspadu, Austrougarskog. Većina talijanskih teritorijalnih potražnji je bila na zemlje koje su bile pod njezinom dotadašnjom saveznicom, što je britanska politika rado iskoristila. Austro-Ugarska je bila dijelom *Centralnih sila*. Teritoriji koji su Italiji nakon rata pripali su: Trentino i Alto Adige (odnosno austrijski Südtirol) te Istra i dijelovi Dalmacije.³⁷ Rapalskim ugovorom 1920. godine Italija je od Kraljevine SHS u svoj posjed dobila i neke od hrvatskih i slovenskih krajeva koje je zaposjela još 1918. godine, a to su: Goriška, dio Kranjske, Trst s okolicom, Istra s otocima (Cres, Lošinj), grad Zadar s okolicom te južnodalmatinske otoke Lastovo i Palagruža.³⁸

Najveći kamen spoticanja između novo formiranog Kraljevstva SHS i Kraljevine Italije bio je i ostao grad Rijeka. Krajem 1919. godine talijanski pjesnik fašističkih nazora, Gabriele D'Annunzio, okupirao je sa skupinom svojih takozvanih legionara taj kvarnerski grad. Time počinje riječka epizoda u kojoj je D'Annunzio pokušao pripojiti grad Rijeku Italiji. Kraj njegovoj kratkoj, ali iznimno dekadentnoj diktaturi nad Rijekom došao je kada su grad zbog straha od narušavanja svojeg ugleda u međunarodnoj zajednici zauzele talijanske regularne vojne postrojbe, te istjerala D'Annunzijeve bandite iz grada.³⁹

Nezadovoljstvo i frustracija nakon rata vrlo brzo se širila među talijanskim vojnim krugovima ali i običnim vojnicima kojih je bilo mobiliziranih oko 5 750 000.⁴⁰ Mnogi od njih nakon rata nisu našli zaposlenje niti su prihvaćali da su se borili i pobijedili u ratu iz kojega nisu dobili sve što su očekivali. Sve je to pogodovalo formiranju ekstremnih grupa i ljevice i desnice.⁴¹ Italija je u ratu pretrpjela velike gubitke, bilo je otprilike 670 000 poginulih dok je otprilike 950 000 ostalo ranjeno.⁴²

Nezadovoljstvo je postalo mnogo veće nakon lobiranja predsjednika Sjedinjenih Američkih Država Woodrowa Wilsona, da Italija odustane od svojih aspiracija na istočnojadransku obalu, odnosno na današnji teritorij Hrvatske i Slovenije, koji joj je bio obećan tajnim Londonskim ugovorom.⁴³ Pritisak koji je dolazio od strane predsjednika Wilsona, bio je u skladu sa

³⁷ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 85.

³⁸ Kisić Kolanović, Nada. *NDH i Italija – Političke veze i diplomatski odnosi*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2001. str.14.

³⁹ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 37.-39.

⁴⁰ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 85.

⁴¹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 87.- 94.

⁴² Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 85.

⁴³ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 37.

Četrnaest točaka, nacрта za obnovu poslijeratne Europe, koje je američki predsjednik iznio u svojem viđenju mira.⁴⁴

4.2. Međunarodni položaj Kraljevine Jugoslavije

Na prvi pogled Kraljevina Jugoslavija i Abesinija nemaju ništa zajedničko, ali ako se uzme u obzir da su se na talijanskoj strani u Drugom talijansko-abesinskom ratu borili mnogi Hrvati iz Istre, može se zaključiti da neke veze ipak postoje. S druge strane, po dokumentima arhivske građe jasno je da je postojala ideja ili barem želja nekih pojedinaca da se kao dobrovoljci odu boriti i na abesinsku stranu u tome sukobu. Nadalje kroz novine se može vidjeti da je u Zagrebu za vrijeme rata postojala velika potražnja za informacijama iz Abesinije, što dodatno ide u prilog tomu da je ipak postojala određena povezanost, barem u pogledu toga što su se mnogi ljudi borili u toj dalekoj zemlji te su nešto saznanja o njoj zasigurno prenijeli u domovinu. Stoga je bitno da se ovdje prikaže i međunarodno i unutarnje stanje Kraljevine Jugoslavije te da se objasni zašto je i kako je uopće došlo do toga da su se Hrvati našli u Abesiniji.

Kraljevina Jugoslavije nastala je nakon Prvog svjetskog rata spajanjem Kraljevine Srbije (koja se borila na strani saveznika) i Države SHS (Slovenaca Hrvata i Srba), prvotno u Kraljevstvo potom u Kraljevinu SHS, a zatim u Kraljevinu Jugoslaviju. Država SHS odcijepila se od raspadajućeg Austro-Ugarskog carstva, koje je bilo glavni neprijatelj Kraljevine Italije u Prvom svjetskom ratu i pridružila novoj kraljevini zbog talijanskih pretenzija na istočno jadransku obalu (Istra, Dalmacija i otoci). Tajnim Londonskim ugovorom, Italija je dobila većinu zahtjeva koje je postavio njezin ministar vanjskih poslova Sidney Sonino, kako bi Italija ušla u Prvi svjetski rat na strani saveznika.⁴⁵

Kako je i zašto uopće nastala Kraljevina Jugoslavija? Glavni problem u počecima stvaranja zajedničke južnoslavenske države (dok je Prvi svjetski rat još trajao) bila je ideja ili bolje reći fiksacija saveznika (Antante), da se Austro-Ugarsko carstvo kazni, ali da opstane a nikako da ga se rascjepa i rasformira u nove nacionalne države. Takvo je bilo stajalište i Kraljevina Italije, koja nipošto nije htjela na svojim granicama imati državu južnih Slavena, već je priznavala Austro-Ugarsku ali bez teritorija koji su joj trebali pripasti Londonskim ugovorom kao „nagrada“ za ulazak u rat na strani saveznika.⁴⁶

⁴⁴ Kershaw, Ian. *Do pakla i natrag, Europa 1914.-1949.* Zagreb: Fraktura, 2017. str. 62.

⁴⁵ Kisić Kolanović, Nada. *NDH i Italija – Političke veze i diplomatski odnosi.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2001. str. 13.

⁴⁶ Krizman, Bogdan. *Vanjska politika jugoslavenske države 1918.-1941.* Zagreb: Školska knjiga, 1975. str. 5.-7.

Glavni kamen spoticanja između dvije države od samog je početka bila linija razgraničenja. Veliki dijelovi teritorija današnje Hrvatske i Slovenije koji su Italiji trebali pripasti kao ratni plijen, nisu bili jedini koje je Italija tražila da joj se dodijele. Osim Istre i Slovenskog primorja te nekolicine otoka, talijanska vojska okupirala je i velike dijelove Dalmacije sve do gradova Drniša i Knina, a to joj je služilo za bolju pregovaračku poziciju na mirovnim pregovorima, te kao sredstvo pritiska.⁴⁷

Kako je talijanski iredentizam utjecao na odnose između Italije i Jugoslavije? Jadransko pitanje koje se pojavilo kao glavna prepreka u odnosima između dviju zemalja, riješeno je nizom bilateralnih ugovora. Rapalski ugovor (potpisan 12. studenoga 1920. godine) ozakonio je talijanske dobitke na istočnom Jadranu. Tako Italija dobiva Slovensko primorje, Trst, Istru s otocima Cres i Lošinj, kao i grad Zadar te otoke Lastovo i Palagruža.⁴⁸ Drugi važan sporazum s Italijom Jugoslavija je potpisala 27. siječnja 1924. godine. Bio je to Ugovor o prijateljstvu i srdačnoj suradnji između dviju zemalja.⁴⁹

Talijanska vlast u Istri i okolici kao i na otocima bila je otpočetak usmjerena na potiskivanje i progon pripadnika većinskih naroda to jest Hrvata i Slovenaca koji su živjeli na tom području. Stanje je dodatno zakomplicirano dolaskom fašista na vlast u Italiji. Od tada se jače i odlučnije kreće u rješavanje „slavenskog pitanja“. To je u praksi značilo potiskivanje i „brisanje“ nacionalnih i kulturnih simbola koje su imali Hrvati i Slovenci u Istri. Pa se tako zabranjuje hrvatski jezik, mijenjaju se hrvatska prezimena u talijanska te se raspuštaju kulturne udruge i razna društva.⁵⁰

Razdoblje rata u Abesiniji koincidira sa vladom Milana Stojadinovića u Kraljevini Jugoslaviji, kojem je povjeren sastav vlade u lipnju 1935. godine od strane kneza namjesnika Pavla. Tada je Stojadinović stvorio Jugoslavensku radikalnu zajednicu (skraćeno JRZ). Stojadinović je od Narodne skupštine zatražio izglasavanje novih zakona koji bi se ticali zbora i udruživanja, izbora i poglavito štampe ili tiskovina. Svi potezi Stojadinovićevog kabineta bili su zapravo priprema za izbore koji su najavljeni za 1938. godinu. Stojadinovićeva vlada je ujedno

⁴⁷ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008.* Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 36.

⁴⁸ Kisić Kolanović, Nada. *NDH i Italija – Političke veze i diplomatski odnosi.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2001. str. 14.

⁴⁹ Kisić Kolanović, Nada. *NDH i Italija – Političke veze i diplomatski odnosi.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2001. str. 16.

⁵⁰ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008.* Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 131.-132.

odgovorna za sankcije koje je Jugoslavija poduzela protiv Italije, slijedeći politiku Ligu naroda koja je bila odgovorna za sankcioniranje i smirivanje država koje su prijetile miru u svijetu.⁵¹

Sukob koji je započeo vojnim ustankom u Španjolskom Maroku, 17. srpnja 1936. godine, postat će poznat kao Španjolski građanski rat.⁵² Španjolski građanski rat ima sličnosti sa sukobom u Abesiniji koji je izbio godinu dana ranije. Ta sličnost su dobrovoljci, odnosno borci koji su se na dobrovoljnoj bazi otišli boriti za jednu od sukobljenih strana u zemlju s kojom nisu imali nikakve veze. Španjolski građanski rat (1936.-1939.), često se spominje u kontekstu internacionalnih brigada koje su se u njemu borile.⁵³ Manje poznato je da su se i za Talijansko-abesinski rat javljali dobrovoljci. Arhivski dokumenti govore o pojedincima koji su vlastima poslali upit i dopuštenje za stupanje u Abesinsku vojsku. „Posljednjih dana Ministarstvo prima vrlo često molbe naših državljana kojim mole, ne samo za odobrenje da stupe u abesinsku vojsku sada, za vreme rata, već i uputstva za odlazak onamo pa i putni trošak.“...⁵⁴ Iz dokumenta Hrvatskog državnog arhiva je jasno vidljivo da su postojali pojedinci koji su dobrovoljno pristupali u abesinsku vojsku. Upravo o tome aspektu piše David Orlović u svojoj knjizi *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.*, gdje je stavljen fokus na Hrvate i Slovence, ali i ostale netalijane koji su iz Julijske krajine i Istre bili prisiljeni otići u rat u za njih daleku Abesiniju.⁵⁵ Takvih primjera ima mnogo, i nisu specifični za sukob koji se vodio u Španjolskoj, kao uvertira Drugom svjetskom ratu, već ih ima i puno i za Drugi talijansko-abesinski rat. *Jutarnji list* 15. listopada 1935. donosi vijest o odlasku dobrovoljaca iz Splita u rat u Abesiniji. Navodi se kako su 16 optanata otišli u Rim, gdje su se potom priključili legiji (diviziji op. a.) Tevere. Treba svakako napomenuti da su tada to bili građani Kraljevine Jugoslavije.⁵⁶ Istrani i Dalmatinci u Eritreji, još je jedan primjer koji se može pročitati u *Jutarnjem listu*. Navodi se da je dvanaest talijanskih optanata, raznih profesija poslano kao pomoćni radnici u Abesiniju. Oni su iz Splita krenuli na rad u Eritreju. Najvjerojatnije je riječ o radnicima koji su obavljali građevinske i logističke poslove koje je zahtijevala talijanska ekspedicijska vojska.⁵⁷

⁵¹ Vidi: Hoptner, Jacob B. Prijevod: Liva, Oto. *Jugoslavija u krizi 1934. – 1941.* Rijeka: Otokar Keršovani, 1972. str. 76.

⁵² Pavlaković, Vjeran. *The Battle for Spain is Ours. Croatia and the Spanish Civil War, 1936.-1939.* Zagreb: Srednja Europa, 2014. str. 22.

⁵³ Pavlaković, Vjeran. *The Battle for Spain is Ours. Croatia and the Spanish Civil War, 1936.-1939.* Zagreb: Srednja Europa, 2014. str. 22.-23.

⁵⁴ HR-HDA. 1354.- Režimske i reakcionarne organizacije. Kut. 6., br. 2467.

⁵⁵ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 39. – 40.

⁵⁶ „Gospodarski rat protiv Italije“, *Jutarnji list*, 15. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8519. str. 12.

⁵⁷ „Drugi korak Italije“, *Jutarnji list*, 28. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8529. str. 13.

4.3. Međudržavni odnosi Italije i Jugoslavije i Abesinski rat

Odnos Kraljevine Italije i Kraljevine Jugoslavije, dviju zemalja pobjednica iz Prvog svjetskog rata, oduvijek je bio hladan. Italija kao jedna od Versailleskih pobjednica, pokušala je sve kako bi ostvarila svoje pretenzije prema istočnojadranskoj obali, koja joj je dijelom bila i navedena kao nagrada za ulazak u rat, tajnim ugovorom iz Londona. Nakon završetka rata i nakon talijanskih teritorijalnih proširenja, problem je nastao u razgraničenju između, tih novo dobivenih područja koja su postala dijelom talijanske države i novonastalog Kraljevstva SHS. Italija u početku nije niti diplomatski htjela priznati Kraljevstvo SHS.⁵⁸ Pitanje razgraničenja riješeno je Rapalskim ugovorom između dviju država 1920. godine. Problemi tu ipak nisu prestali.

Italija je u novo dobivenim područjima, poglavito u Istri provodila represiju nad većinskim stanovništvom (slovenskim i hrvatskim). To je uključivalo prisilno mijenjanje imena i prezimena, ukidanjem hrvatskih i slovenskih kulturnih društava, te raseljavanje.⁵⁹ Dakle, pokrenut je proces nasilne talijanizacije.

Drugi talijansko-abesinski rat imao je svoj utjecaj i na Istru. Fašistička vlast u Istri, raznim propagandnim kampanjama pokušavala je pridobiti dobrovoljce među netalijanskim stanovništvom, za rat u Abesiniji. Uspjeh toga nimalo primamljivog poteza, na istarske Hrvate i Slovence, bio je neznatan. O tome u svojoj knjizi piše Darko Dukovski; „... u Istri najnepopularniji potez talijanske fašističke vlade jest upravo rat u Istočnoj Africi, odnosno Etiopiji. Ovaj rat nije blagonaklono dočekala većina istarskih fašista, ali ni cjelokupan istarski puk. Za istarski puk rat u Etiopiji bila je nepotrebna krvava avantura diktatora u kojoj će oni sami platiti najveću cijenu“.⁶⁰ Dakle, mnogi Istrani su bili primorani služiti talijansku vojsku.

Nakon ubojstva jugoslavenkog kralja Aleksandra Karađorđevića u Marseillesu 1934. godine, ponovno su se pogoršali odnosi između Italije i Jugoslavije. Razlog tome je činjenica da su atentat na kralja izvršile nacionalističke skupine iz Jugoslavije, Ustaše i V.M.R.O., a koji su bili potpomognuti od talijanskih vlasti.⁶¹ James J. Sadkovich u svojoj knjizi govori o tome kako su jugoslavenke vlasti zahtijevale istragu o atentatu od talijanskih i mađarskih vlasti. Mađarska i Italija djelomično su to dopustile iz razloga da se u toj istrazi ne bi otkrile neke

⁵⁸ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 37.

⁵⁹ Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb: EPH Liber, 2008. str. 131.

⁶⁰ Dukovski, Darko. *Fašizam u Istri 1918.-1943*. Pula: C.A.S.H., 1998. str. 226.

⁶¹ Sadkovich, James J. *Italija i ustaše. 1927.-1937*. Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga, 2010. str. 237. – 242.

druge pojedinosti o pomaganju Ustaša i ustaškim logorima po Mađarskoj i Italiji.⁶² No nakon interniranja i navodnog razoružanja Ustaša na Liparskim otocima od strane Italije, Mussolini je ponovno smirio tenzije s jugoslavenskim susjedima.⁶³ Trenutke neposredno nakon ubojstva kralja Aleksandra u Marseillesu, u diplomatskim i novinarskim krugovima koji su tada službeno boravili u Francuskoj, najbolje opisuje Josip Horvat u svojoj knjizi *Živjeti u Hrvatskoj*. Putem od jugoslavenskog veleposlanstva u Parizu do veleposlanstva u Marseillesu, pa do dolaska u zgradu prefektura grada gdje je bio postavljen odar ubijenoga kralja, Horvat opisuje događaje koje su prolazili novinari i delegati jugoslavenskih, dakle i hrvatskih listova kojima je i osobno svjedočio. Nadalje zaključuje Horvat: „Dok je Aleksandar, samo da ne mora preko talijanskog područja u Francusku, krenuo na neudoban, za nj mučan put morem, bio je već spremljen aranžman između Francuske i Italije, završen konačno sporazumom Laval – Mussolini. Njime osigurana Italija je mogla započeti svoju abesinsku ekspediciju. Marseillseki je atentat nadalje otkrio nemoć Lige naroda u napetim, teatralnim i praznim debatama o kažnjavanju krivaca i zaštitnika atentatora na Aleksandra. Evropski koncert nikad dotad još nije toliko dokazao svoju potpunu disharmoniju. Njegov je tadašnji dirigent Anthony Eden kušao u Ženevi riješiti kvadraturu kruga. Tad se već njegovu aktivnost ocijenilo kao vrhunac diplomatske vještine negativnog uspjeha. Zaklonio je Italiju, koju nije pridobio za britansku politiku, otkrio hamletovštinu britanske politike, sve ad maiorem gloriae Trećeg Reicha. Hitler, daleko još od svog zenita, već je držao Evropu u hipnotičkoj obamrlosti, pa nije bez stanovite logičnosti da je od onih dana znatna grupa srpskih ljudi, uzgojenih u mržnji na Švabu, počela skretati pogled prema Berlinu.“⁶⁴ Ovim je riječima Josip Horvat ukratko objasnio cijelo razdoblje druge polovice tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Razdoblja Talijansko-abesinskog rata, te međudržavnih odnosa Italije i Jugoslavije. Kratko i jasno te potpuno u novinarskom duhu Horvat piše o cijelom razdoblju hrvatskog novinarstva u burnom razdoblju do Travanjskog rata, ali i nakon njega.

Ponovno pooštrenje odnosa između dvije države sa suprotnih strana Jadrana, došlo je s početkom rata u Abesiniji i primjenom sankcija nametnutih Italiji od strane Lige naroda. Iako je Kraljevina Jugoslavija kao članica Lige naroda sudjelovala u sankcijama protiv Italije (unatoč tome što je Italija bila njezin najveći kupac), nije htjela narušiti odnose koji su donekle bili u dobrom stanju sredinom tridesetih godina. Jacob Hoptner u svojoj knjizi *Jugoslavija u*

⁶² Sadkovich, James J. Italija i ustaše. 1927.-1937. Zagre: Golden marketing/Tehnička knjiga, 2010. str. 238.

⁶³ Avramovski, Živko. *Britanci o kraljevini Jugoslaviji (1931.-1938.)*. Zagreb: Globus, 1986. str. 332.

⁶⁴ Horvat, Josip. *Živjeti u hrvatskoj 1900. – 1941. (Zapisci iz nepovrata)*. Zagreb: Sveučilišna naklada liber, 1984. str. 318. – 324.

krizi 1934.-1941., objašnjava razlog zašto je Jugoslavija podupirala sankcije koje su joj išle na štetu i zašto je ustrajala na njima. Razlog je zapravo krajnje jasan sam po sebi. Sankcije su pogodile Italiju na način da su oštetile talijansko gospodarstvo koje je zbog rata bilo u teškom stanju. Time je Jugoslavija zapravo štitila samu sebe, jer je mislila dok Italija mora trošiti resurse po Abesiniji, istočna bi obala Jadrana ostala zaštićena.⁶⁵

Jugoslavija je mogla odahnuti za cijelo vrijeme trajanja rata u Abesiniji, jer dok god je on trajao, talijanska vojska te financije i gospodarstvo su bili upereni podalje od istočne obale Jadrana i miješanja u politiku Jugoslavije. To je itekako bilo važno iz razloga, što su mnoge susjedne države oko Jugoslavije bile politički vezane za Italiju, poput: Austrije, Albanije i Mađarske.⁶⁶ Postojao je strah s jugoslavenske strane, da bi u slučaju propasti abesinske ekspedicije, Italija pokušala vojno zauzeti Albaniju, koja je već dugo bila pod talijanskim utjecajem. S time u vezi je bio još veći strah od zauzimanja nekih teritorija koji su tvorili Jugoslaviju.⁶⁷ Dijelom su neki od tih strahova bili su opravdani, što će se pokazati početkom Drugog svjetskog rata na jugoslavenskim prostorima u travnju 1941. godine.

5. Drugi talijansko–abesinski rat

Drugi talijansko-etioipski rat, poznat i kao Drugi talijansko-abesinski rat, bio je jedan od sukoba koji su za europsku povijest bili uvertira u jedan od najstrašnijih sukoba uopće - Drugi svjetski rat. Za fašističku Italiju taj sukob je trebao biti pokazivanje moći i snage koja je proizlazila iz „nove Italije“ kojom je kormilario fašizam.⁶⁸ Rat koji je trebao trajati kratko, kako su to predviđali talijanski vojni mislioci, pretvorio se u duži sukob u kojem je prevagu odnijela moderna tehnologija i beskrupulozni talijanski zapovjednici koji su po naredbama iz Rima upotrebljavali sva dostupna sredstva kako bi dokrajčili taj sukob, pa tako i otrovne plinove i ostala kemijska sredstva, zabranjena međunarodnim konvencijama i pravilima ratovanja.⁶⁹

Zašto je Italiji za oko zapela baš Abesinija? Kako su se uopće Mussolini i talijanski vojni vrh odlučili na taj pothvat? Koji su ekonomski, a koji su vojni razlozi za invaziju? Osnovna su pitanja koja se postavljaju kada se krene u objašnjenje Abesinskog rata. Na ta pitanja se može

⁶⁵ Hoptner, Jacob B. Prijevod: Liva, Oto. *Jugoslavija u krizi 1934. – 1941.* Rijeka: Otokar Keršovani, 1972. str. 78. – 79.

⁶⁶ Avramovski, Živko. *Britanci o kraljevini Jugoslaviji (1931.-1938.)*. Zagreb: Globus, 1986. str. 331

⁶⁷ Avramovski, Živko. *Britanci o kraljevini Jugoslaviji (1931.-1938.)*. Zagreb: Globus, 1986. str. 339.

⁶⁸ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 69.

⁶⁹ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 78.-79.

odgovoriti kada se pogleda dublje u apetite i želje koje su proizlazile iz težnje da fašistička Italija pod svaku cijenu bude jedna od europskih ako ne i svjetskih sila, to jest da zaslužuje svoje *mjesto pod suncem*. Među razloge ekspanzije u Abesiniju spada i to da je Abesinija uz Liberiju bila jedina afrička zemlja koja nije bila kolonija europskih kolonizatora odnosno Ujedinjenog Kraljevstva, Francuske i Portugala ili Belgije.⁷⁰ Dakle, Italija je iskoristila priliku da vojnički zauzme do tada nepokorenu zemlju, sa kojom su graničile njezine kolonije i sa kojom je imala *neriješenih računa*.

Kraljevina Italija je posjedovala neka područja u Africi a to su bile: Talijanska Eritreja i Somalija te Libija⁷¹. Njemačka je svoje kolonije izgubila nakon Prvog svjetskog rata koja su uglavnom podijeljena kao mandatna područja Versailleskim silama pobjednicama.⁷² Talijani su počeli sa zauzimanjem područja današnje Eritreje 1870-ih godina devetnaestog stoljeća,⁷³ a koloniju su konačno ustanovili sporazumom s abesinskim negusom Menelikom II. 1889. godine koji je potpisan u Wuchaleu (Uccialliju).⁷⁴ Nadalje, Talijani su imali *neriješenih računa* (pogotovo vojni prestiž) nakon katastrofalnog poraza, koji su im zadali Abesinci kod Aduē 1896. godine.⁷⁵ Glavni ekonomski razlog je bio već ionako ovisna abesinska privreda o Talijanima koji su bili već desetljećima prisutni na tom prostoru. A kao vojni razlog najviše se ističe potreba za ljudstvom koje bi bilo unovačeno u talijansku kolonijalnu armiju, koja je zapravo osiguravala to područje.⁷⁶ Stoga, može se reći da je talijanska politika išla za time da ekonomski, politički i vojno prodiru u prostor koji je kako su mislili talijanski vlastodršci neupitno pripadao njima. Takvo mišljenje bilo je potpomognuto garancijama danim Italiji od tadašnjih europskih sila koje su bile prisutne na tom prostoru.⁷⁷ Povjesničar Nicholas Farrell pak tvrdi „U ranijim vremenima talijansko polaganje prava na Etiopiju u civiliziranom bi se svijetu smatralo savršeno logičnim, s obzirom na intenzivan ekonomski prodor Italije u tu zemlju.“⁷⁸ Ovo samo potvrđuje stav koji su imali ljudi na vlasti u Italiji na čelu s Mussolinijem. Svim tim razlozima treba pridodati i jedan „civilizacijski“ koji su navodno Talijani trebali

⁷⁰ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 288.

⁷¹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 289.

⁷² Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, Nemirni mir, svijet 1918.-1939*. Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 9.

⁷³ *Vojna Enciklopedija*. sv. 3. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972. str. 713.

⁷⁴ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 15.

⁷⁵ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 289.

⁷⁶ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 69.

⁷⁷ *Ibid.* str. 69. Također vidjeti knjigu *Mussolinijevo rimsko carstvo* – Denis Mack Smith.

⁷⁸ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 289.

izvršiti nad Abesinijom, a bilo je to pokrštavanje barbara, ali i ukidanje ropstva koje je, nažalost još uvijek postojalo u abesinskom društvenom sistemu.⁷⁹

Sve je zapravo počelo, krajem dvadesetih godina, postepenim zauzimanjem pograničnih područja između talijanske Eritreje i Abesinije, zbog toga što granice Abesinije s talijanskim kolonijama nisu uvijek bile jasno definirane, kako tvrdi britanski povjesničar Denis Mack Smith.⁸⁰ Najveći od incidenata koji su prethodili etiopskom sukobu, zbio se na samom kraju 1934. godine u pograničnom području Wal-Wal. Naime, talijanska vojska zaposjela je područje koje je *de facto* pripadalo Abesiniji, ali kao i cijela linija razgraničenja ni to područje nije bilo *de jure* jasno definirano. Sukob je završio s poginulim vojnicima na obje strane.⁸¹ Osim tih događaja, postojao je i niz drugih incidenata koji su stvarali napetosti u Europi (a koji su trebali, kako je mislio Mussolini zaokupiti europske sile te skrenuti pogled sa tog dijela Afrike), a najbolje ih u svojoj knjizi (*Uzroci drugog svjetskog rata*) opisuje A. J. P. Taylor.⁸² Jedan od značajnijih uzroka za hrvatsku povijest bio je atentat na kralja Kraljevine Jugoslavije Aleksandra Karađorđevića prilikom njegova posjeta Marseillesu, 1934. godine. Taj događaj je približio jednu ekstremno desnu političku organizaciju iz Hrvatske, odnosno Ustaše, s fašističkom Italijom i Mussolinijevom politikom.⁸³ Dolazak Hitlera i NSDAP-a (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* – Njemačka nacionalsocijalistička radnička partija) na vlast u Njemačkoj, jest događaj koji će najviše zaokupiti europske sile koje su htjele očuvati versailleski poredak u Europi (prije svega Francusku, ali i Veliku Britaniju).⁸⁴

Kako je europska diplomacija gledala na događaje na rogu Afrike? Kao glavna zapreka Mussoliniju prije same invazija na Abesiniju pokazala se diplomatska priprema za invaziju u kojoj je bilo važno pridobiti najvažnije europske sile koje su i garantirale europski a može se reći i svjetski poredak ustanovljen na kraju Prvog svjetskog rata, a to su dakako Velika Britanija i Francuska. Francusku naklonost, bolje reći prešutnu ili tihi naklonost Mussolini je dobio dok je francuski premijer Pierre Laval bio u posjetu u Rimu, dajući time zapravo slobodne ruke Italiji da na rogu Afrike postupa kako želi. Iako je zapravo nemoguće sa sigurnošću ustvrditi da je Pierre Laval dao takvu dozvolu ili bolje reći prešutnu podršku Francuske vlade da se Talijanima dopušta da Abesiniju podvrgnu i vojno, no sigurno je da je Mussolini nakon tog

⁷⁹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 288.

⁸⁰ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 69.-70.

⁸¹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 290.-291.

⁸² Vidjeti, J. P. Taylor, Alan. *Uzroci drugog svjetskog rata*. Zagreb: Znanje, 1994.

⁸³ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 70.

⁸⁴ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 73.

posjeta bio odlučniji u svojem naumu, te je tada smatrao da njegov pothvat protiv Abesinije Francuzi neće kočiti niti se u njega uplitati.⁸⁵

Sporazum u Stresi je bio ugovor o suradnji između Velike Britanije, Francuske i Italije usmjeren protiv Hitlerovog Trećeg Reicha, koji je smatran za glavnu prijetnju miru u Europi. Formiran je u malom talijanskom gradiću Stresi u travnju 1935. godine. Iako na dnevnom redu nije bila Abesinska kriza koja se polako kuhala na istočnom rogu Afrike, Britanci nisu bili tako popustljivi prema Italiji u vezi njezinih sve očitijih pretenzija u Abesiniji, kao što su to bili Francuzi. Britanci su jasno upozoravali Italiju da se ne upušta u nikakve ekspedicije u Abesiniji, i to su više puta ponavljali svi britanski diplomati i političari koji su odlazili na diplomatske misije u Italiju.⁸⁶

Incident kod malog graničnog mjesta Wal-Wal poslužio je Mussoliniju kao *casus belli* za invaziju Abesinije, odnosno tako je to on sam percipirao. Osim prestiža koji je osvajanje Abesinije trebalo donijeti fašističkoj Italiji, Mussolini je u prostranstvima Abesinije vidio i rješenje za domaće probleme. Ti problemi su bili višak radne snage, odnosno velika nezaposlenost koja je u tridesetima vladala Italijom, dakle Abesinija je trebala donijeti nova radna mjesta, na kojima bi talijanski radnici mogli dobiti zaposlenje, ali i prije toga mnogi od nezaposlenih, bit će regrutirani u veliku talijansku ekspedicijsku vojsku koja je trebala izvojevati pobjedu. Paralelno s tim, osvajanje je trebalo donijeti i novo veliko tržište, na koje bi se plasirali talijanski proizvodi, a potom bi velike abesinske ravnice mogle biti naseljene talijanskim kolonistima.⁸⁷ Abesinija kao poligon za rješavanje problema nezaposlenosti, vrijedila je za sve krajeve kojima je vladala Italija, pa tako i za hrvatske, ali i slovenske krajeve koji su bili pod Italijom. Tako su i mnogi ne Talijani sudjelovali u ratu u Abesiniji.⁸⁸

Kada je rat počeo i kako se odvijao? Rat je počeo 3. listopada 1935. godine (bez službene notifikacije ili ikakve druge objave o ratu)⁸⁹, napadom talijanske ekspedicijske vojske iz dvaju smjerova, odnosno sa sjevera iz talijanskih kolonija Eritreje i s jugoistoka iz Talijanske Somalije. Prvi veći grad koji su talijanske trupe zaposjele bio je Adigarat.⁹⁰ Ubrzo zatim zauzeta je i Adua (6. listopada), čime su Talijani osvetili poraz iz Prvog talijansko-abesinskog

⁸⁵ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 73.

⁸⁶ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 73.

⁸⁷ Del Boca, Angelo. *The Ethiopian war, 1935.-1941*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969. Prijevod: P. D. Cummins. Str. 20.

⁸⁸ Dukovski, Darko. *Fašizam u Istri 1918.-1943*. Pula: C.A.S.H., 1998. str. 206.

⁸⁹ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 76.

⁹⁰ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 63.

rata (1894.-1896.).⁹¹ Talijanska ofenzivna vojska bila je vođena generalom Emiliom De Bonom. De Bono je već tada bio postariji umirovljeni general, a osobnim Mussolonijevim odabirom je postao zapovjednik talijanskih ekspedicijskih snaga koje su na Abesiniju kretale iz smjera talijanske Eritreje. Snage u Eritreji su raspolagale s oko 110 000 vojnika, 2300 strojnica, 230 topova i 156 oklopnih vozila te oko 126 zrakoplova (kako navodi povjesničar David Orlović).⁹² Pošto je invazija na Abesiniju trebala biti fašistička ekspedicija kao neka vrsta križarskog rata, odabir De Bona je u tom kontekstu bio odličan, gledajući njegov *pedigre* koji je imao u fašističkoj stranci kao jedan od četvorice *kvadrumvira*.⁹³ Zapovjednik snaga koje su se kretale iz Talijanske Somalije, cijelo vrijeme rata bio je general Rodolfo Graziani.⁹⁴ A snage s kojima je raspolagao Južni front, s kojima je Graziani provodio invaziju, brojale su oko 53 000 vojnika, 1585 strojnica, 175 tenkova, 117 topova te 38 zrakoplova (brojke su preuzete iz knjige Davida Orlovića).⁹⁵ „Bila je to najveća ekspedicijska vojska koju je Afrika ikada vidjela“, riječi su talijanskog povjesničara Angela Del Boce koji, je upravo tako opisao talijanske snage prikupljene za invaziju Abesinije.⁹⁶ Ukupno 5 divizija regularne vojske i 5 divizija crnokošuljaša (ne treba zaboraviti da je ovo bio fašistički pohod). Svakako, ovdje još treba pridodati oko 50 000 radnika, dakle civilnog i ostalog stručnog osoblja, koje je brinulo za logistiku i izvodilo radove za ekspedicijske snage.⁹⁷ Drugu stranu, dakle abesinsku činile su jedinice pod zapovjedništvom rasova; Mulugeta, Sejuma, Immrua i Kassae. U vrijeme Prve bitke za Tembjen oni su na Sjevernom bojištu raspolagali s oko 160 000 vojnika.⁹⁸

General De Bono je u izvođenju svojih ofenzivnih zadataka bio prespor pa ga je Mussolini dao zamijeniti maršalom Pietrom Badogliom, koji je do tada obnašao funkciju načelnika generalskog zbora talijanske armije.⁹⁹ Dolaskom maršala Badoglia, vojne operacije su ubrzane

⁹¹ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 301.-302.

⁹² Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 62.

⁹³ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 16.

⁹⁴ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 303.-304. (također vidjeti Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 78.)

⁹⁵ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 62.

⁹⁶ Del Boca, Angelo. *The Ethiopian war, 1935.-1941*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969. Prijevod: P. D. Cummins. Str. 18. Del Boca navodi slijedeće brojke: oko 200 000 vojnika i 7000 oficira, 6000 strojnica i oko 700 komada artiljerijskih oružja raznih kalibara te 150 tenkova i 150 zrakoplova (bombarderskog i lovačkog tipa).

⁹⁷ Del Boca, Angelo. *The Ethiopian war, 1935.-1941*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969. Prijevod: P. D. Cummins. Str. 21.-22.

⁹⁸ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 63.

⁹⁹ Pietro Badoglio bio je talijanski maršal, nakon okupacije Abesinije proglašen je vojvodom Addis Abebe te je imenovan potkraljem. Bio je načelnik generalštaba talijanske vojske te uz kralja glavni sudionik u vojnom udaru protiv Mussolinija 1943. godine, kojega je zamijenio na mjestu premijera Italije. Badoglio je potpisao primirje sa Saveznicima što je dovelo do kapitulacije Italije i prelaska na savezničku stranu. Vidi: Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 311., 312. i 460. - 487.

upotrebom zabranjenih ratnih sredstava poput bojnih otrova, ali i ostalih kemijskih i bioloških sredstava.¹⁰⁰ Italija je koristila sredstva zabranjena Ženevskom konvencijom 1925. godine, a koju je i sama potpisala 1928. godine. Korištena sredstva bila su ponajprije bojni otrovi kao iperit ili fozgen.¹⁰¹

Abesiniji je presudila moderna tehnologija i beskrupulozno talijansko korištenje svih mogućih sredstava radi postizanja što brže i lakše pobjede, kako bi očuvala svoj prestiž i ponos. Najkontroverzniji aspekt ovog rata je bilo korištenje otrovnih plinova i ostalih zabranjenih sredstava. Sredstva koja je talijansko zrakoplovstvo izbacivalo po etiopskim civilima i vojnicima su: iperit (plikavac), arsin (paralizirajući plin) i fozgen (zagušujući plin). Takvi otrovi bacani su iz talijanskih bombardera, a korišteni su i nakon rata u „pacifikaciji“ Abesinije i ostataka abesinskog pokreta otpora.¹⁰²

Nakon dolaska novog zapovjednika na Sjeverno bojište, trebalo je neko vrijeme radi konsolidacije talijanskih snaga, što su abesinske snage na čelu s rasovima: Mulugeta, Sejum, Immru i Kassa iskoristile za protuofenzivu, sa svojih 160 000 boraca, u regiji Tembjen, te su čak na nekim dijelovima bojišta izbili na eritrejsku granicu. Ova bitka je u literaturi poznata kao Prva bitka za Tembjen. Za to vrijeme u Europi su počele diplomatske aktivnosti s ciljem pronalaženja mirnog puta i završetka rata, koji je zapravo tek započinjao.¹⁰³

Kako su Europske zemlje i Liga naroda reagirale na ovaj Talijansko-abesinski rat i koja su sredstva ili rješenja ponuđena da se on zaustavi, odnosno kako je djelovala diplomacija? Početkom prosinca dvije europske države ponudile su Italiji mirno rješenje za Abesiniju, u zamjenu za prestanak sukoba. Bile su to Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo, a nudile su Hoare-Laval pakt. Nazvan je tako po britanskom ministru vanjskih poslova Samuelu Hoareu i francuskom predsjedniku vlade, a ujedno i ministru vanjskih poslova Pierru Lavalu. Taj je sporazum predviđao da se Italiji na izravnu upravu predaju veliki dijelovi abesinskog teritorija¹⁰⁴, te da se u ostatku Abesinije dopusti talijansko ekonomsko prvenstvo. Zauzvrat bi Abesinija dobila izlaz na more, odnosno jednu pomorsku luku, koju bi vjerojatno dala Britanija iz svoga opusa kolonija. Ponuđena je jedna luka u Britanskoj Somaliji. Mussolini je čak bio sklon takvom prijedlogu, dok ga je negus Selasije bez razmišljanja odbio. Vijesti o ovome došle su

¹⁰⁰ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 78., 79.

¹⁰¹ Orlović, David. *Bojno polje Etiopija*. Essehst : časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, Vol. 4 No. 4, 2012. Str. 70.

¹⁰² Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 87.

¹⁰³ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 63./64.

¹⁰⁴ Italiji je ponuđeno čak polovica abesinskog teritorija, vidi: Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 78.

do javnosti (kako britanske, tako i francuske), te su neki od sudionika ovoga pakta i dali ostavke, kao Hoare.¹⁰⁵

Bijela knjiga je bio program vlade Velike Britanije o velikom naoružavanju svih grana vojske, koji je bio opravdavan prijetnjama miru u Europi, od strane Italije zbog mogućeg prerastanja sukoba iz Abesinije u nešto veće, ali prije svega od opasnosti koja je dolazila preko Rajne, a bilo je to zveckanje oružjem Trećeg Reicha. Britanska javnost jako je loše reagirala na veliki program naoružavanja koji je objavljen u Bijeloj knjizi, koja je službeno puštena u javnost 4. ožujka, 1936. godine, kako donose britanski izvori. Javnost je smatrala da će veliki program naoružavanja koji je zapravo odgovor na porast mnogih vojski u Europi, dovesti do sukoba jer je sve to silno oružje negdje trebalo biti iskorišteno. S druge strane mnogi su britanski listovi imali pozitivno mišljenje o Bijeloj knjizi.¹⁰⁶ Kao prepreka na međunarodnom planu, nasuprot Italije je stajala jedino Velika Britanija, koja je u Ligi naroda bile predstavljana ministrom vanjskih poslova Anthonyem Edenom, koji je orkestrirao Ligom kako bi uputio Apel protiv Italije. Velika Britanija pokušavala je spriječiti da rat u Abesiniji ne postane svjetski rat. Diplomatski sukob između Italije i Velike Britanije, odvijao se na svim terenima kako se navodi u članku *Jutarnjeg lista*, od Lige naroda, razrješenja Podunavskog pitanja, pomorskog razoružanja (u koje se računa i Njemačka) te samog terena u Istočnoj Africi ali i Dalekog Istoka (tu se misli na Japan koji započinjao svoj osvajački rat u Kini).¹⁰⁷ Zašto je bila mlaka odnosno nikakva Francuska osuda te francuski pritisak na Italiju? Glavni razlog jest bila Njemačka. Francuska je tražila garancije protiv Njemačkog Reicha od Velike Britanije kako bi podržali i imali oštrij stav protiv Italije i sukoba u Abesiniji. Članak zaključuje; „Porajnski problem važniji je od mira između Italije i Abesinije“.¹⁰⁸

Nakon diplomatskog debakla Hoare-Laval rat se nastavio svom žestinom. Od 20. do 24. siječnja 1936. godine odigrala se Prva bitka za Tembjen. Bitku je važno spomenuti zbog velikih gubitaka koje su podnijele talijanske *crnokošuljaške* postrojbe (divizija 28. *ottobre*).¹⁰⁹ Abesinske snage koje su *crnokošuljašima* zadale težak udarac, morale su se ubrzo povući pred

¹⁰⁵ Farrell, Nicholas. Mussolini, Novi život. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 304.-38.

¹⁰⁶ „Italija neće položiti oružje dok ne dobije potpunu zadovoljštinu“, Jutarnji list. 5. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8659. str. 3.

¹⁰⁷ „Italija neće položiti oružje dok ne dobije potpunu zadovoljštinu“, Jutarnji list. 5. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8659. str. 4.

¹⁰⁸ „Represalije Engleske protiv Italije zbog bombardiranja poljske bolnice u Abesiniji“, Jutarnji list. 6. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8660. str. 16.

¹⁰⁹ Crnokošuljaši su bila stranačka vojska PNF-a. Nastali kao batinaši prerasli su u ideološku vojsku fašističke stranke. Kasnije su prozvani MVSNI ili *Milizia Volontaria per la Sicurezza Nazionale*. Vidjeti: Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 22.

tehnički i vatreno nadmoćnijim regularnim talijanskim postrojbama, koje su na njih djelovale zračnim snagama, upotrebljavajući otrove. Bitka za Ambu Aradam vodila se od 10. do 15. veljače pokraj planine Amba Aradam. Ishod bitke nije bio povoljan za Abesince koji su osim što su pretrpjeli velike gubitke izgubili svoga vođu (u bitci je poginuo i ras Mulugeta), a abesinske linije odbačene su prema unutrašnjosti zemlje. Potom se od 27. do 29. veljače vodila Druga bitka za Tembjen. Talijani su ponovno potukli abesinske snage vođene rasovima Sejuma i Kasse. Niti nakon ovoga poraza Abesinci nisu uspjeli odahnuti, već 29. veljače počela je bitka za Scire. Do 3. ožujka u toj bitci do temelja su potučene i izbačene iz stroja snage rasa Immrua. Sekretar PNF-a Achille Starace vodio je akciju (*Marcia su Gondar*, Marš na Gondar) zauzimanja grada Gondara, nekadašnje prijestolnice Abesinaca.¹¹⁰ Ovdje svakako još jednom valja naglasiti, kako je ovaj rat prije svega bio fašistički pohod koji je svijetu trebao, pokazati sve odlike i prestiže „nove“ Italije, odnosno tako su to zamislili vlastodršci iz Rima. Terenska izvedba toga plana izgledala je sasvim drugačije.

Zadnja u nizu velikih bitaka između Abesinaca i Talijana (na Sjevernom bojištu) odigrala se 31. ožujka, 1936. godine kod mjesta Maychew pored jezera Aschiangi. Tamo je abesinski negus Haile Selasije kao posljednju kartu odigrao na Imperijalnu gardu. *Kebur Zabagna* vojnici (koje je negus osobno predvodio) suprotstavili su se u ljudstvu i tehnici nadmoćnijim talijanskim snagama maršala Badoglia. Divizija *Pusteria* potpomognuta Askarijima¹¹¹ potukla je abesinske snage, koje su počele s povlačenjem dalje prema unutrašnjosti zemlje. Snage koje su se spasile, započele su povlačenje, koje su prekidali talijanski zrakoplovi iz zraka, dok su na kopnu abesinske snage bile napadane od pobunjenih plemena, kao primjerice *Azebo Gala*. Potom 15. travnja pada grad Desje (*Dessie*), čime je zapravo Talijanima otvoren put prema glavnome gradu Addis Abebi. Badoglio 26. travnja pokreće Marš željezne volje (*Marcia della ferrea volonta*), koji završava u Addis Abebi, zauzećem grada.¹¹²

Ulaskom talijanskih vojnika, petog svibnja 1936. godine u Addis Abebu, organizirani abesinski otpor prestao je postojati. U nekim dijelovima zemlje otpor je još pružan sve do oslobođenja zemlje 1941. godine. Zbog toga je talijanska represija bila velikih razmjera i provođena je okrutnim mjerama.¹¹³ Mussolini je 9. svibnja proglasio Rimsko carstvo, a talijanskog kralja za

¹¹⁰ Orlović, David. Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941. Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 65./66.

¹¹¹ Askariji su bili vojnici novačeni od domicilnog stanovništva u kolonijama. Talijanska vojska je rado novačila domaće stanovništvo u svoje kolonijalne postrojbe. Vidi: Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 22.

¹¹² Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 66./67.

¹¹³ Vidi Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str 313.

cara Abesinije.¹¹⁴ Abesinski negus Haile Selassie, otišao je iz Addis Abebe još 2. svibnja 1936. godine vlakom preko Francuske Somalije, kako bi održao svoje govore u Ligi naroda, protiv okupacije svoje zemlje.¹¹⁵ Negus će potom boraviti u Londonu do 1941. godine, kao prvi primjer vlade u egzilu (*Government in exile*), što će u Drugom Svjetskom ratu biti skoro sve europske vlade, čije su države pale pod vojnim snagama Trećeg Reicha.

6. Drugi talijansko-abesinski rat u očima hrvatske javnosti

Kako je Drugi talijansko-abesinski rat praćen te kako je prikazan u medijima i publikacijama u tadašnjoj Hrvatskoj koja je bila dijelom Kraljevine Jugoslavije? Na to pitanje najbolje je odgovoriti preko novina koje su u to doba bile glavno sredstvo informiranja. Bazirajući se na tada glavne novine, koje su dnevno izlazile u najvećem gradu Hrvatske, bit će otprilike približene informacije odnosno vijesti koje su dopirale do građana, što će zapravo pokazati koliko su građani mogli znati o ratu ali i o ostalim međunarodnim okolnostima i reakcijama koje je talijanska invazija i zauzimanje Abesinije prouzročila.

6.1. Hrvatski mediji i publikacije za vrijeme rata u Abesiniji

Današnji globalizirani svijet potpuno je drugačiji od nekadašnjeg zatvorenog svijeta koji je funkcionirao samostalno bez uplitanja svjetskog procesa globalizacije. Stoga su zemlje poput Abesinije bile za europsku pa tako i hrvatsku javnost zanimljive. Ne začuđuje stoga velika količina informacija koje su odašiljane od raznih dopisnika iz Abesinije u svoje matične izdavačke kuće koje su potom te informacije pretvarali u članke u vlastitim dnevnim listovima. S jedne strane postojale su informacije o ratu i diplomatskim pregovorima koje je javnost mogla saznati o zemlji koja je za javnost u Hrvatskoj bila toliko daleka i misteriozna. S druge strane mogli su se saznati i pročitati članci o običnim ljudima i njihovim životima, što je zasigurno pridonijelo kolektivnom znanju javnosti o Abesiniji.

Kako bi se pokrio što veći opseg informacija, u radu je korišten različiti spektar novinskih članak *Jutarnjeg lista*, *Večeri*, *Obzora* i *Novosti*. Listajući i čitajući navedene novine, prvo što upada u oči jest da je skoro svaki dan trajanja rata (čak i prije nego što je on počeo) u tim novinama bile objavljujane informacije i događaji koji su se odvijali u toj dalekoj afričkoj zemlji. Pažnja koja se posvećivala događajima u Abesiniji je bila iznimno velika. Pisalo se o

¹¹⁴ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 312.

¹¹⁵ J. P. Taylor, Alan. *Uzroci drugog svjetskog rata*. Zagreb: Znanje, 1994. str. 124.

pokretima trupa, o raznim bitkama i njihovim sudionicima, no jedan od fokusa je bila i Liga naroda, koja je u to vrijeme često održavala sastanke i sjednice kako bi postigla dogovor o sankcijama za agresora, dakle Kraljevinu Italiju, za čin invazije na Abesinsko carstvo.

Fokus rada će biti na ključnim događajima u ratu i onim ključnim događajima koji su prethodili ratu. Materijala i građe u publikacijama kao što su novine ima velika količina, stoga je odabir ključnih datuma i događaja, odnosno onih koji su imali presudan utjecaj, logičan ishod. Rat koji je trajao sedam mjeseci, točnije 7 mjeseci i 5 dana, biti će analiziran i biti će objašnjen kontekst vremena kroz novine koje su mogli nabaviti zagrebački suvremenici događaja u Abesiniji. Shodno tome u radu će biti opisani akteri i događaji od bitaka i njihovih sudionika do diplomatskih, političkih pa i gospodarskih previranja koje je taj sukob uzrokovao. Osim političkih, diplomatskih i ratnih događaja bit će analizirani i najzanimljiviji članci koji se dotiču povijesti i kulture Abesinije, koje su tadašnji čitatelji mogli pročitati, a koji su bili namijenjeni da znanjem približe tu udaljenu zemlju javnosti.

Jedan od najutjecajnijih i najvažnijih zagrebačkih dnevnih listova, preko kojega su se generacije Zagrepčana mogle informirati, bio je *Jutarnji list*. *Jutarnji list* dobivao je i prenosio informacije o cijelom razdoblju sukoba Abesinije i Italije. Stoga je taj list glavni izvor informacija i polazište istraživanja, ako se hoće saznati, što su obični ljudi i suvremenici tih događaja, kao što je Talijansko-abesinski rat mogli saznati. *Jutarnji list* počeo je izlaziti 1912. godine u Zagrebu. Glavni urednik *Jutarnjeg lista* bio je Josip Horvat od 1926. do 1942. godine. Njegov prethodnik je od 1920. pa sve do njegova dolaska bio Eugen Demetrović. Stoga je Horvat, list uređivao i za vrijeme Talijansko-abesinskog rata.¹¹⁶ *Jutarnji list* će biti glavno crpilište informacija ovoga rada, ali neće biti jedino. Bit će opisani i mnogi drugi zagrebački dnevni listovi, sa svojim zanimljivim člancima i reportažama koje se dotiču Drugog talijansko-abesinskog rata.

Večer je bio zagrebački dnevni list koji je izlazio svaki dan kao popodnevno izdanje *Jutarnjeg lista*. Prvi glavni i odgovorni urednik *Večeri* od njezinog prvog broja iz 1920. godine bio je Eugen Demetrović, koji je na toj poziciji ostao do 1923. godine.¹¹⁷ *Večer* su bili novine koje su donosile uglavnom senzacionalne i šokantne vijesti. Bile su orijentirane na crnu kroniku i na nesretne slučajeve koje su opisivale u svojim člancima. Osim toga *Večer* je prenosio i

¹¹⁶ Šubić Kovačević, Ivana. *Bibliografija zagrebačkog tiska. 1918.-1941.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019. str. 168.

¹¹⁷ Šubić Kovačević, Ivana. *Bibliografija zagrebačkog tiska. 1918.-1941.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019. str. 338.

dnevnopolitičke kao i ostale društvene vijesti, ali u manjem opsegu od primjerice *Jutarnjeg lista*.

Obzor je zagrebački dnevni list koji je počeo izlaziti 1. listopada 1860. godine, za vrijeme vlasti dinastije Habsburgovaca. Idejni začetnici i pokretači *Obzora* bili su Bogoslav Šulek i Mojsije Baltić. Dozvolu za pokretanje novina dobili su od policijskih vlasti u Beču, nakon čega su novine puštene u promet. *Obzor* je izlazio osamdeset godina burne hrvatske povijesti, a kraj je dočekaio 10. travnja 1941, dakle još burnije godine kada su na vlast stupili Ustaše.¹¹⁸ *Obzor* je također izvještavao o događajima u ratu između Abesinije i Italije, ali sa manje detalja od svog takmaca *Jutarnjeg lista*. Kao potpuna suprotnost *Večeri*, *Obzor* jasno i dolično donosio članke u kojima se opisuje uglavnom politička pozadina sukoba, a manje ona terenska, što je primjerice bila praksa *Jutarnjeg lista*, koji je detaljnije opisivao o svima događajima, ali opet sa manje senzacionalizma od *Večeri*.

Novosti su također bile jedne od zagrebačkih dnevnih listova. Izlazile su od 1907. do 1941. godine. Najpoznatijih glavni i odgovorni urednik *Novosti* bio je Hrvoje Macanović.¹¹⁹ Svakako valja spomenuti i najznačajnijeg dopisnika lista *Novosti*, a to je od 1935. godine bio Franjo Martin Fuis, avanturist, fotoreporter i pilot. Franjo Martin Fuis bio je veoma svestrana i zanimljiva osoba te će o njemu biti riječi kasnije u radu.

Abesinsko-talijanski sukob ili pitanje, kako se dugo vremena pisalo o talijanskim pretenzijama na abesinsku zemlju nije počeo iznenada. Duže vremena se pisalo i dolazile su informacije o zahuktavanju sukoba na Rogu Afrike. Od incidenta kod Wal Wal-a (krajem 1934. godine) pa do samog početka rata (listopad 1935. godine) prošlo je skoro godina dana trzavica između dvije zemlje. Stoga je i zanimanje javnosti o raspletu sukoba zasigurno bilo veliko, pošto su vijesti o ratu u Abesiniji bile skoro uvijek na naslovnicama ili prvim stranicama, skoro svih tadašnjih zagrebačkih novinskih listova. To se ne odnosi isključivo na ratne izvještaje, nego i na diplomatske poteze Italije i Abesinije, ali i na Ligu naroda i njezine najbitnije članice: Francusku i Veliku Britaniju, a pogotovo ovu drugu koja je imala veće interese oko područja sukoba.

Kakav je bio život i kakve su uvjete i zadaće imali dopisnici velikih novinskih agencija koji su se nalazili na terenu za vrijeme rata? Članak koji je *Jutarnji list* objavio 3. veljače, govori

¹¹⁸ Horvat, Josip. *Živjeti u hrvatskoj 1900. – 1941. (Zapisci iz nepovrata)*. Zagreb: Sveučilišna naklada liber, 1984. str. 161. – 163.

¹¹⁹ Šubić Kovačević, Ivana. *Bibliografija zagrebačkog tiska. 1918.-1941.* Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019. str. 237.

upravo o tome. Vijesti s ratišta stizale su iz dvaju izvora; privatnog i službenog. Navodi se da je službeni izvor talijanski i to preko agencije *Stefani*, te Radio Asmara, obje sa sjedištem u glavnom gradu talijanske Eritreje, Asmari. Dakako, to su izvori pod udarom cenzure i sa ciljem promicanja talijanskih interesa. S druge strane postojali su abesinski izvori. Vijesti koje su dolazile iz tih izvora izvještavale su se preko raznih europskih i svjetskih agencija iz Abesinije, zbog toga što Abesinci nisu imali vlastitih izvora informiranja. Kako je rat tekao tako su i Abesinski izvori bili cenzurirani. Kao najveći izvor informacija iz Abesinije navodi se agencija *Reuters*, sa sjedištem u Londonu. Osim nje, postojale su i druge europske novinske agencije, kao dvije najbitnije valja izdvojiti francuski *Havas* i njemački *Deutsches Nachrichtenbüro* (DNB). Dakle, ovi izvori su bili velike informacijske kuće uglavnom u državnom vlasništvu. Treći izvor informacija bile su privatne informacijske i novinske agencije. Većina tih agencija, vijesti je prenosila tek kada su prošle cenzuru i jedne i druge strane, a potom bi ih još politički obojale. Dok je s druge strane bilo agencija i novinara koji su pokušavali što objektivnije, točnije i realnije doznati, prikupiti, te poslati i objaviti vijesti. Mnogi od novinara koji su izvještavali za svoje novine, bili su dobro plaćeni, jer su zbog rata u Abesiniji cijene svakodnevnih proizvoda bile velike, što je zahtijevalo visoki standard života a time i visoke nadnice. Mnogima je izvještavanje bilo posao, dok je nekima to bila prilika za avanturu.¹²⁰

Vijesti koje su se mogle saznati iz novina u danima prije sukoba su uglavnom vijesti o „zveckanju oružjem“. *Jutarnji list* od 29. rujna 1935. godine izvještava o pokretima trupa. Velika Britanija poslala je pojačanja u Sredozemlje, poglavito na Gibraltar, Maltu i u Aleksandriju te je počela s utvrđivanjem istih. Britanski potezi bili su odgovor na talijanska pojačanja koja su iz Napulja tih dana slana prema Istočnoj Africi. Navodi se da su iz Napulja 27. rujna poslana četiri parobroda nakrcana s 3600 vojnika i 131 časnikom te 70 tenkova, kao i to da je spremno još 18 brodova za polazak u Afriku. Zbog toga je u Parizu 28. rujna. došlo do sjednice Upravnog vijeća Sueskog kanala. Sjednica je bila sazvana od strane britanskih dioničara koji su predlagali da ako dođe do rata, da se kanal zatvori za talijanski promet i talijanske brodove, s čime se nisu slagali francuski dioničari.¹²¹

Daljnje vijesti tiču se Italije i njezinog mogućeg istupa iz Lige naroda. *Jutarnji list* prenosi vijesti talijanskog lista *Corriere della Sera*, o talijanskom držanju spram Lige naroda, u kojoj Italija do daljnjeg ostaje ali može i istupiti, ako će Liga u „sporu između države koja je dala

¹²⁰ „U Grčkoj još nema vlade“, *Jutarnji list*. 3. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8628. str. 13.

¹²¹ „Britanska straža na Suez“, *Jutarnji list*, 29. IX. 1935. str. 1.

ljudskom rodu tri sjajna razdoblja civilizacije i gomile barbarskih horda“, braniti ove zadnje.¹²² Ovdje se iščitava jasan talijanski stav koji je postojao prema toj zemlji.

Početak Talijansko-abesinskog rata 3. listopada 1935. godine dočekan je u *Jutarnjem listu* na naslovnoj stranici (*Prvi okršaji talijanskih i abesinski četa*) te je također popraćen s mnogim manjim člancima koji su donosili vijesti o mobilizaciji u Italiji i Abesiniji.¹²³

Vijest iz Rijeke koju *Jutarnji list* prenosi od 2. listopada, nije nimalo začuđujuća, kada se uzmu u obzir svi događaji koji su snašli taj grad početkom dvadesetih godina. Fašističke vlasti u Rijeci, popratile su topovskim hicima i zvonjavom te vješanjem i isticanjem zastava, „mobilizaciju svih rezervnih fašističkih snaga“. No članak zaključuje kako nitko od prisutnih promatrača nije bio oduševljen tim slijedom događaja.¹²⁴ Iz ovog se članka može iščitati kako je mišljenje vladalo prema politici fašističkih vlasti u okupiranim krajevima i o mobilizaciji za rat u Abesiniji. Simpatije nisu nikako bile na strani Italije.

List *Obzor* na svojoj naslovnoj stranici 3. listopada objavljuje prvo gospodarske sankcije, a potom na idućim stranicama piše o početku talijanske invazije na Abesiniju. Tada se tek pisalo o mogućim sankcijama koje bi bile primijenjene na Italiju. S druge strane zbog potreba koje je nametnuo rat i za potrebe prehrane vojske, Italija je uvelike kupovala hranu i drugi materijal iz Kraljevine Jugoslavije.¹²⁵ Jugoslavija je u Italiji imala velikog trgovinskog partnera, što je dodatno bilo važno početkom rata u Abesiniji iz razlog što je Italija za ratne potrebe kupovala mnogo robe, sve dok na snagu nisu stupile sankcije. Takvo stanje je pogodovalo dalmatinskim lukama i jugoslavenskoj trgovini općenito. Idućeg dana *Obzor* javlja vijesti o tome kako Italija smatra da ne vodi ratu protiv Abesinije, iako je svima bilo jasno što je posrijedi. Ono što se možda izdvaja od ostalih vijesti jest, najava da će Talijani pregledavati neutralne bordove koji plove Crvenim morem, kako ne bi prevozili *kontrabande*, kako je navedeno u listu (misli se na zabranjenu robu). Vijest je preuzeta od britanskog *Daily Telegrapha*.¹²⁶ Dana 5. listopada, *Obzor* donosi razne vijesti sa bojišta u Abesiniji. U tim člancima u kratkim crtama opisano stanje, ali bez pretjerane pompe i senzacionalizma kao što je to primjerice u listu *Večer*.

¹²² „Britanska straža na Suez“, *Jutarnji list*, 29. IX. 1935. str. 3.

¹²³ „Prvi okršaji talijanskih i abesinskih četa“. *Jutarnji list*, 3. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8507. str. 1

¹²⁴ „Prvi okršaji talijanskih i abesinskih četa“. *Jutarnji list*, 3. X. 1935. str. 1.

¹²⁵ „Najprije gospodarske sankcije“, *Obzor*, 3. X. 1935. Vol. LXXVI. Br. 228. str. 1. „Jugoslavenski trgovci su veoma profitirali od talijanske potražnje za robom, a dalmatinske luke bile su krcate robom koja je trebali biti otpremljena s druge strane Jadrana.“

¹²⁶ „Talijanska ofenziva“, *Obzor*, 4. X. 1935. Vol. LXXVI. Br. 229. str. 1.

Članak koji svakako valja objasniti je članak o stanju abesinske vojske. Članak je napisan za švedski list *Stockholm Tidningen*, a napisan je po riječima švedskog generala Erica Vrigina, koji je bio vojni savjetnik za negusovu abesinsku vojsku. Švedski general opisao je abesinskog vojnika kao hrabrog i snažnog ratnika, ali pomalo brzoplet i nepromišljenog. Nepromišljenost abesinskog ratnika proizlazila je iz njegove hrabrosti da bez primjerenog oružja napadne neprijateljski tenk koji je pri tome bio zaštićen artiljerijskim oruđem. Kao glavni problem navodi pitanje nabave oružja i municije. Riječi švedskog generala jasno pokazuju da je glavni problem abesinske vojske bio njezina opremljenost. Dakle Abesinska vojska je posjedovala hrabrost da napadne tenkovske kolone, ali da je imala protutenkovsko oružje ili kakvo drugo oružje većeg kalibra mogla je naučiti s njim baratati i uspješnije se suprotstaviti talijanskoj agresiji.¹²⁷ No zbog ustrojstva Abesinije kao države koja je bila sastavljena od raznih plemena iz raznih pokrajina, teško je bilo unovačiti i organizirati pravu vojsku po uzoru na europske, a da bi se to postiglo trebalo je napraviti preustrojstvo abesinske države.

Talijanska je vojska u prvim tjednima nizala uspjeh za uspjehom u munjevitom upadu na abesinski teritorij. Talijanima je prednost nad protivnikom pružala tehnološka nadmoć modernog mehaniziranog i motoriziranog naoružanja. Talijanska vojska posjedovala je avione koji su bili rijetkost u ionako zastarjeloj feudalnoj, abesinskoj vojsci. Tek poneki segmenti abesinske vojske bili su vođeni ili trenirani od stranih vojnih stručnjaka, kao što je bio turski general Vahib paša.¹²⁸ Prednost koju je od početka do kraja rata talijanska vojska imala jest zračna prednost, odnosno nadmoć u zraku (eng. *Air superiority*). Talijanski zrakoplovi neometano su letjeli abesinskim nebom, izvršavali opskrbu jedinica, te bombardirali abesinske gradove i sela. *Jutarnji list* donosi neke izvještaje o talijanskim zračnim napadima i prvim abesinskim žrtvama bombardiranja. Govorilo se o bombardiranju abesinskih mjesta i gradova pokrajine Tigray, a posebice grada Adigrata. Navodi se kako je među žrtvama bombardiranja mnogo civila. Vijesti su također dolazile i s Južnog fronta, gdje se razvijala velika bitka u regiji Ogaden.¹²⁹

Pad Adué i Adigrata 5. listopada 1935. godine popraćen je s mnogo članaka koji prenose vijesti s terena i sa samog bojišta. Najviše se zapravo saznaje o velikom borju žrtava na abesinskoj strani, te o talijanskom bombardiranju abesinskih gradova u regiji Tigray. Manje poznata vijest

¹²⁷ „Rat u Abesiniji“, *Obzor*, 5. X. 1935. Vol. LXXVI. Br. 230. str. 2.

¹²⁸ „Talijanske čete marširaju prema abesinskoj granici sa tri strane“, *Jutarnji list*, 1. X. 1935. str. 1.

¹²⁹ „Talijani bombardiraju Aduu!“, *Jutarnji list*, 4. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8508. str. 1. Ovaj članak bio je potpisan inicijalima AA.

koja je toga dana prenesena od dopisnika *Tribuna*, je vijest o formiranju engleskih trupa u Egiptu koje su bile namijenjene zaposjedanju određenih područja u Abesiniji ako bi došlo do rata između Italije i Abesinije.¹³⁰ Time bi britanske snage bile u povoljnijem položaju za nastupanje protiv talijanske vojske. Iako je invazija počela rano ujutro 3. listopada, još se uvijek pokušavalo rat zaustaviti na razne diplomatske načine. No to se na kraju nije dogodilo, a talijanska vojska svoju invaziju nije zaustavila na Adui. Vojne vijesti nisu jedine koje prenosi *Jutarnji list*. Liga naroda i njezine dvije najveće i najglasnije članice: Francuska i Velika Britanija, iako su najavljivale sankcije Italiji u slučaju napada na Abesiniju, nisu još uvijek imale jasne stavove oko sankcija.¹³¹

Previranja oko sankcija nastavila su se i drugi tjedan sukoba koji se sve više rasplamsavao. Članak od 7. listopada, glasi: „Iznenadjenje u Ženevi: Vijeće Lige naroda ne miče se s mjesta. Dok se u Abesiniji rat širi, u Ženevi se pitaju je li Italija povrijedila međunarodne obveze.“¹³² Posrijedi je bilo pitanje mira u Europi, ali i cijelom svijetu. Europske sile nisu htjeli riskirati još jedan veliki svjetski sukob kakav je bio Prvi svjetski rat. Stoga su Francuska i Ujedinjeno Kraljevstvo, polako odugovlačile s konačnim donošenjem mjera, iako je bilo jasno tko je agresor, a tko žrtva.¹³³ Službeno je zaključeno na sjednici Odbora šestorice Lige naroda da je Italija agresor, tek 7. listopada, sve je to dakako preneseno u novinama. *Jutarnji list* je u svom izdanju idućeg dana objavio članak s naslovom koji je micao sve sumnje u to tko je agresor u istočnoj Africi.¹³⁴

Prvi tjedan otkako su počele prve ratne operacije na abesinskom tlu, kaotično je prikazan u svim novinama i izvještajima iz tog razdoblja. Mnogo je proturječnih vijesti. Teško je pratiti a kamoli povjerovati mnogim proturječnim izvještajima o talijanskom zauzimanju abesinskih gradova, koji su potom već drugi dan vraćeni pod vlast abesinskih snaga, da bi već treći dan bili ponovno zauzeti od talijanske vojske. U obzir još treba uzeti i znanje koje je obični čitatelj toga vremena mogao imati o Abesiniji i abesinskoj geografiji. Na tragu tih pitanja jest i članak *Jutarnjeg lista* od 11. listopada: „Kako treba čitati ratne izvještaje?“ Članak daje objašnjenje proturječnim vijestima, kao i podroban opis događaja prvog tjedna ratovanja, opisan vojnom terminologijom, ali u suštini shvatljiv i čitak. Čitateljima se pokušava objasniti proturječnost

¹³⁰ „Poraz kod Aduie osvećen!“, *Jutarnji list*, 5. X. 1935. vol. XXIV. Br. 8509. str. 1., 2., 3., 12., i 13.

¹³¹ „Poraz kod Aduie osvećen!“, *Jutarnji list*, 5. X. 1935. vol. XXIV. Br. 8509. str. 15.

¹³² „Aduja se uspješno brani“, *Jutarnji list*, 7. X. 1935. vol. XXIV., Br. 8511. str. 2.

¹³³ „Aduja se uspješno brani“, *Jutarnji list*, 7. X. 1935. vol. XXIV., Br. 8511. str. 2.

¹³⁴ „Nema više sumnje tko je pravi napadač u istočnoj Africi“, *Jutarnji list*, 8. X. 1935. vol. XXIV., Br. 8512. str. 3.

koja je dolazila s vijestima u prvom tjednu sukoba. Uzrok su tri vrste izvještaja; francuski, etiopski (abesinski) odnosno engleski i talijanski. Talijani su pristupali oprezno pri puštanju informacija u javnost. Bilo je bitno javnosti dati pobjedu, stoga nikakvi gubici, a pogotovo porazi nisu se smjeli vidjeti u talijanskim listovima. Francuski izvještaji kako se tvrdi u članku *Jutarnjeg lista* bili su najrealniji i pouzdani, ali s laganom simpatijom prema talijanskoj strani. Abesinskih izvještaja je bilo najmanje, stoga su njihova izvještavanja o ratu vodili uglavnom Englezi, koji su zapravo najrječitije i najglasnije pokušali zaustaviti Italiju.¹³⁵ Osim saznanja i objašnjenja izvora informacija koje su dolazile iz istočne Afrike, čitatelji su u ovome članku mogli vidjeti mišljenje o prvom tjednu rata u istočnoj Africi, od vojnog stručnjaka *Jutarnjeg lista*.

Pad grada Aksuma, jedna je od udarnih vijesti koje prenosi *Jutarnji list* u svojem broju od 15. listopada. Također može se vidjeti sve čvršći i agresivniji stav Ujedinjenog Kraljevstva prema Italiji, ali i potezi prema Abesiniji. Najbitniji potez je bio ukidanje embarga odnosno zabrane uvoza oružja u Abesiniju. Ali i priprema za mogući sukob s Italijom. *Jutarnji list* idućih dana donosi vijesti u kojoj se vidi oštrij istup Velike Britanije protiv talijanskih akcija u Abesiniji. No treba napomenuti da je takav istup došao prekasno kako bi se sukob zaustavio ili završio mirnim odstupanjem Italije.¹³⁶

Početni talijanski uspjesi u prva dva tjedna ratovanja počeli su posustajati zbog prenategnutih linija opskrbe, nepristupačnog abesinskog terena te slabe ili nikakve infrastrukture. Senzacionalne vijesti o brzom zauzimanju abesinskih gardova (Adua, Aksum, Adigrat), su se istrošile kao i talijanska ofenziva, te su se dopisnici i listovi prebacili na izvještavanja o odnosim snaga na terenu i „diplomatskim igrama“ velikih sila u Europi. To se prvenstveno odnosi na Italiju, Francusku i Ujedinjeno Kraljevstvo. U članku „Najteže borbe vode Talijani ne s Abesincima, nego s terenom“, objašnjene su poteškoće talijanske vojne logistike i surovog terena s kojim su se morali suočiti. Ističe se ustrajnost abesinskih boraca kao i optimistične izjave da „otpor protiv Italije može ustrajati 10 do 15 godina.“¹³⁷ Sredinom listopada 1935. godine u listu *Večer* piše se o tome kako je rat u Africi prouzrokovao veliki interes među čitateljima. „Na svim stranama govori se samo o njemu. Naši purgeri diskutiraju samo o njemu, oživljavajući pri tome svoje stare uspomene“, pisalo je u *Večeri*. Ovdje je izrečena sama srž cijelog rada, te se može zaključiti da je uistinu postojalo veliko zanimanje javnosti za ratna

¹³⁵ „Svi su za sankcije“, *Jutarnji list*, 11. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8515. str. 3.

¹³⁶ „Gospodarski rat protiv Italije“, *Jutarnji list*, 15. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8519. str. 1.

¹³⁷ „Financijalna blokada Italije“, *Jutarnji list*, 16. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8520. str. 16.

zbivanja u Abesiniji. Također se saznaje kako su postojale velike simpatije za abesinsku stranu, te kako je postojalo i klađenje sa omjerima 8:1 za Abesiniju unatoč tome što se znalo za talijansku vojnu nadmoć i pobjede koje su time dobivene. Zanimljivost koju *Jutarnji list* nije objavio, jest o izradi reljefa Abesinije, koji je izradio Grga Montan, trgovački putnik, koji je iz znatiželje izradio taj reljef u gipsu.¹³⁸ Ovakvi članci su upravo oni koji odaju kakvo je bilo zanimanje za tu daleku zemlju u doba kada još nije postojala televizija, već se slika dobivala preko rijetkih novinskih fotografija ili se zamišljala u glavama čitajući i listajući novine.

Nakon dva tjedna sukoba *Jutarnji list*, 17. listopada donosi detaljan pregled prva dva tjedna rata u Abesiniji. u članku *Dva tjedna rata u Africi*, vojni stručnjak *Jutarnjeg lista* objašnjava stanje na bojištu, bitke i pokrete trupa koji su se odvijali i kakvo je trenutno stanje koje je tada vladalo na terenu. Talijansko vojno vodstvo u namjeri da što prije završi rat, vodi opća ofenzivna djelovanja na svim odsjecima bojišta, dok su Abesinci bili prisiljeni braniti se odnosno djelovati defenzivno, jer im to nalaže struktura terena. Nedostatak vojnoga materijala nestručnost vojnoga kadra, te diplomatska borba preko Lige naroda, te iščekivane sankcije prema Italiji, razlozi su zašto su Abesinci djelovali defenzivno.¹³⁹ Toga istog dana u dnevniku *Večer*, objavljeni su suprotni izvještaji iz Abesinije. Jedan od talijanske a drugi od abesinske strane. U prvom se tvrdi da je zauzeće Aksuma od strane Talijana dočekano sa veseljem i da je stanovništvo bilo oduševljeno te da su po ulicama visjele talijanske zastave, ali je na svetom hramu vijorila abesinska zastava, jer su Talijani nastupali kao pacifikatori a ne osvajači. Dakle, nisu htjeli istaknuti svoju okupatorsku namjere u svim sferama života. S druge strane, drugi izvještaj govori kako narod nije mogao suzdržati mržnju i ljutnju prema omraženom neprijatelju – talijanskoj vojsci, te se očekivala navalna akcija koja bi povratila teritorij koji su zauzeli Talijani.¹⁴⁰

Preuzimanje vijesti od europskih listova bila je uobičajena praksa koju je radio *Jutarnji list* Primjer je članak preuzet od britanskog *The Timesa*. Članka upoznaje čitatelja diplomatskim pokušajem pomirenja odnosa između Italije i Ujedinjenog Kraljevstva, posredstvom Pierra Lavala, odnosno Francuske vlade. Zaključak je najbolje prenijeti u cijelosti: „Velika Britanija, kako se tvrdi, spremna je da povuče svoju flotu s istočnog Mediterana u Gibraltar, ali traži od Francuske točnu obvezu da će francuska flota potpomoći britansku flotu, ako bi bila napadnuta od strane talijanskih snaga kod primjene sankcija“. Dakle to je bio pokušaj smirivanja strasti

¹³⁸ „Hoće li poskupiti cijene drva u Zagrebu“, *Večer*, 16. X. 1935. Vol. XVI. Br. 4462. str. 5.

¹³⁹ „Engleska odbija svaki sporazum prije nego što Talijani povuku svoje čete iz Abesinije“, *Jutarnji list*, 17. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8521. str. 4. Ime vojnog stručnjak nije navedeno, već je članak potpisan s inicijalima K.R.

¹⁴⁰ „Žestoki bojevi kod Aksuma“, *Večer*, 17. X. 1935. Vol. XVI. Br. 4463. str. 1.

između Velike Britanije i Italije, koje su se zaoštravale u tjednima prije i tijekom sukoba u Abesiniji.¹⁴¹ Jasno se moglo vidjeti da Francuska nije imala takve oštre stavove kakvi su bili britanski.

Istoga dana mogli su se saznati i demanti o lažnoj vijesti koja je kružila neko vrijeme. Vijest je bila o sukobu britanske i talijanske vojske na granici s Britanskom Somalijom.¹⁴² To je samo jedna od lažnih i neprovjerenih vijesti koje su kružile po novinama u to vrijeme. Najčešće su to uglavnom bile zbunjujuće vijesti o zauzimanju gradova koji su iz časa u čas mijenjali stranu odnosno koji bi bili zauzimani čas od jedne čas od druge vojske. To ne mora značiti da su neke vijesti nužno bile lažne, moguće je da su krivo protumačene ili su kasno došle do redakcija novinskih listova, a u međuvremenu su se promijenile.

Večer 18. studenoga javlja kako su tropske bolesti zahvatile talijansku vojsku, te kako je zbog toga pao borbeni moral talijanskih trupa. Osim toga *Večer* prenosi vijesti *Berliner Börsen Zeitung-a*, o tome kako je u novoj vladi Austrije prevladala struja kneza Strahemberga, koja je zapravo otvoreno pro-talijanska. To je značilo da se Austrija uvelike na vanjskoj politici orijentirala na Italiju.¹⁴³ Ova vijest je bitna, jer je Austrija jedna od rijetkih država koja je tada podržavala Italiju, unatoč politici Lige naroda.

Nakon početnih uspjeha Italije, druga polovina listopada tekla je mirnije. Obje strane, kako prenosi *Jutarnji list*, počele su s utvrđivanjem pozicija, a bojište se stabiliziralo. Informacije su počele biti sve kraće i nezanimljivije. Razlog tomu je relativna stabilizacija ratišta.¹⁴⁴ Nastavljene su i diplomatske akcije, u cilju okončanja sukoba mirnim odnosno diplomatskim putem.

Zanimanje hrvatske javnosti za rat u Abesiniji, bila je velika, pogotovo u Zagrebu. Tih se dana i u Zagrebu kao i ostalim europskim gradovima pripremalo za slučaj zračnog napada na grad. Odnosno vršene su vježbe, kako se treba ponašati u slučaju bombardiranja iz zraka. To se dakako može dovesti u vezu s ratom u Abesiniji. Postojao je veliki strah od širenja rata po Europi. Zagrepčani su tih dana osim vježbi u slučaju zračnoga napada, razgovarali najviše o ratu u Abesiniji. Zagrebom se širila *abesinska groznica*, kako su je zvali u novinama. „Zagreb je zahvatila abesinska groznica. Na svim ulicama, u svim kavanama i gostionicama gotovo je

¹⁴¹ „*Marš Heimwera na Beč?*“, *Jutarnji list*, 18. X. 1935. Vol XXIV. Br. 8522. str. 4.

¹⁴² „*Marš Heimwera na Beč?*“, *Jutarnji list*, 18. X. 1935. Vol XXIV. Br. 8522. str. 15.

¹⁴³ „*Austrija je uz Italiju*“, *Večer*, 18. X. 1935. Vol. XIV. Br. 4467. str. 1.

¹⁴⁴ „*Važne izjave g. predsjednika vlade dra Stojadinovića*“, *Jutarnji list*, 19. listopada 1935. Vol XXIV. Br. 8523. str. 14.

isključivo predmet razgovora rat Talijana i Abesinaca“.¹⁴⁵ Ta groznica je prikazana i ekranizirana u legendarnom filmu hrvatske kinematografije *Tko pjeva, zlo ne misli*.¹⁴⁶

Večer je list koji je uglavnom prenosio članke kojima nije nedostajalo surovosti i grozote. Primjer takve grozote je; „Posadu jednog talijanskog tenka su nabili na kolac (Abesinci op. a.), a zatim napisali da će tako biti sa svima Talijanima, koji im padnu u ropstvo.“¹⁴⁷ Dakle iz napisanoga je jasno da Abesinci nisu imali milosti prema zarobljenom neprijatelju. Pokazalo se da su talijanski osvajači kasnije protiv Abesinaca nastupali i gorim metodama. U izdanju *Večeri* od 26. listopada 1935. godine, može se pročitati članak u kojem engleski novinar Chanly McLean, tvrdi kako od osamdesetak stranih dopisnika koji se nalaze u Abesiniji, nijedan nije Talijan. No, tvrdi da neki od stranih novinara vrše obavještajnu službu za Italiju. Kada se to saznalo britanski je *Intelligence Service*¹⁴⁸ poslao svoje agente da izvide stanje na terenu.¹⁴⁹

Kraj listopada je u *Jutarnjem listu* popraćen s nekim manjim akcijama na bojištu u istočnoj Africi, kao i s nekim manjim diplomatskim pregovorima u Europi. Ipak, ističe se članak koji se dotiče hrvatskih krajeva i Abesinije, ni više ni manje nego u obliku šala i viceva. Pod naslovom *Abesinčice*, može se naći niz šala na račun Italije i Abesinije. Kako je jedna za hrvatske pojmove tako daleka i strana zemlja, došla u središte pozornosti. Najlakše je veliko neznanje i pitanja pretočiti u humor s kojim se vjerojatno mogao zadovoljiti barem dio čitateljstva.

Prvih tjedana mjeseca studenog, *Jutarnji list* uglavnom prenosi vijesti stranih novinskih agencija o nastupanju talijanske vojske prema gradu Makale. Može se naći i mnogo proturječnih vijesti, o zauzimanju samog grada. Grad su okupirale talijanske snage 8. studenog 1935. godine, što se može pročitati na prvim stranicama *Jutarnjeg list* 9. studenoga 1935. godine. Potom je u *Jutarnjem listu*, u tjednu koji je prethodio padu grada Makale napisan zanimljiv članak o bogatstvu negusa Menelika, koje je pokopano zajedno s carem, a moglo ga se iskopati u slučaju da zatreba državi u teškim vremenima. Ta vremena su došla, kako je procijenio Haile Selassie, te je Menelikovo veliko bogatstvo (koje je tada procijenjeno na otprilike 8 milijuna talira, 40 milijuna franka u zlatu i oko 135 milijuna u zlatu), stavljeno u državni proračun kako bi se pokrili ratni izdaci.¹⁵⁰ Čitatelj je taj tjedan mogao saznati i novosti

¹⁴⁵ „Dalekosežni događaji na vidiku“, *Jutarnji list*, 20. X. 1935. Vol. XXIV. Br. 8524. str. 21.

¹⁴⁶ Škrabalo, Ivo. *101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998. str. 341.,342.

¹⁴⁷ „Samoubojstvo bogatašice“, *Večer*, 22. X. 1935. Vol. XVI. Br. 4465. str. 6.

¹⁴⁸ Britanska obavještajna služba

¹⁴⁹ „Malaria hara u Africi“, *Večer*, 26. X. 1935. Vol. XVI. Br. 4471. str. 6.

¹⁵⁰ „Krvava noćna bitka u Makale“, *Jutarnji list*, 7. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8542. str. 15.

na diplomatskom planu. *Jutarnji list* 3. studenoga prenosi vijesti o konačnom postignuću dogovora o sankcijama i danu kada su trebale stupiti na snagu. Odbor osamnaestorice Lige naroda, odredio je 18 studenoga 1935. godine kao datum stupanja na snagu gospodarskih i trgovinskih sankcija koje su članice Lige naroda trebale nametnuti Italiji, izuzev dakako zabrane uvoza nafte, što je Italiji bio najbitniji resurs, koji je njezinoj privredi uvijek bio deficitaran.¹⁵¹

Prema vijestima iz Addis Abebe, *Večer* doznaje da su mnogi abesinski rasovi vršili pritisak na negusa da odobri ofenzivne akcija na talijanske pozicije. Osim toga javlja se i o stradanjima abesinskih civila, uglavnom žena i djece u bombardiranju Goraheja, od strane talijanskog zrakoplovstva. Ovakvim zločinačkim akcijama Talijani su pokušavali slomiti otpor i moral Abesinaca.¹⁵²

Obzor tih dana prenosi je vijesti od dopisnika *Telegraph Company-a*, iz talijanskog glavnog stana, da je postojala mogućnost da o prelasku rasova Sejuma i Kasse na talijansku stranu.¹⁵³ Bilo je više primjera dezertiranja sa abesinske strane, no kasnije će se pokazati da nitko od tih rasova nije prebjegao Talijanima. Da se to dogodilo cijeli Sjeverni front bio bi otvoren za talijansko nadiranje prema Addis Abebi. Idućeg dana *Obzor* javlja o padu grada Makale u talijanske ruke, te vijest o novoj abesinskoj liniji obrane na crti Gondar-Amba Alagi.¹⁵⁴

Jutarnji list je u svom izdanju od 10. studenog 1935. godine najavio da će u narednim brojevima izlaziti roman u dijelovima: *Zarobljenik Abesinaca*. Roman je djelo talijanskog pisca Gugliellma Ferrera, a bavi se tematikom Prvog talijansko-abesinskog rata. Kako je tada zanimanje publike za događaje u Abesiniji bilo veliko, uredništvo je odlučilo izdati jedan historijski roman, kako bi se čitateljstvu dao jedan širi kontekst i šira slika ne samo rata nego i povijesti cijelog područja Abesinije. Roman je izlazio u hrvatskom prijevodu a uspoređen je s djelom velikog ruskog književnika Lava Nikolajeviča Tolstoja - *Rat i mir*.¹⁵⁵

Zanimljiv članak osvanuo je u broju *Jutarnjeg lista* od 12. studenog, a ono što se može saznati jest da je iz neutralnog izvora došla informacija o narudžbi velikih količina bojnog otrova za Abesiniju. Otrova kojega bi abesinska vojska koristila kako bi suzbila i zaustavila daljnje napredovanje talijanskih formacija na Južnom bojištu.¹⁵⁶ Po novinskim člancima se i u

¹⁵¹ „*Velike bitke su u toku*“, *Jutarnji list*, 3. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8538. str. 3.

¹⁵² „*Vlak usmratio čovjeka*“, *Večer*, 5. XI. 1935. Vol. XVI. Br. 4478. str. 1.

¹⁵³ „*Talijansko političko prodiranje*“, *Obzor*, 6. XI. 1935. Vol. LXXVI. Br. 256. str. 1.

¹⁵⁴ „*Talijani osvojili Makale*“, *Obzor*, 8. XI. 1935. Vol. LXXVI. Br. 258. str. 1.

¹⁵⁵ „*Talijanska ofenziva traje dalje*“, *Jutarnji list*, 10. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8545. str. 5.

¹⁵⁶ „*Pritisak Talijana sve jači*“, *Jutarnji list*, 12. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8547. str. 14.

najoptimističnijem slučaju može vidjeti težak položaj abesinske vojske koja je uglavnom u defenzivi ili u povlačenju, a pogotovo je to slučaj na Južnome bojištu, gdje su talijanske snage ovladale cijelom regijom Ogaden. Ovladavanje Ogadenom najbitnija je vijest je koja se može pročitati u *Jutarnjem listu*. Vijest je bitna jer se odnosi na Južno bojište koje je uglavnom bilo od manjeg interesa, jer su borbe u početku bile sporadične.¹⁵⁷ Točnost navedenih vijesti je veoma upitna, iz razloga što je regija Ogaden vojno zauzeta tek padom grada Harara, što se zbilo tek u svibnju 1936. godine.

Večer 12. studenog donosi zanimljiv članak o ceremonijalu i službenim primanjima na dvoru negusa Haile Selasija. Kada bi organizirali ručak ili večeru za abesinske rasove i poglavice, oni su nužno morali sjediti na podu, dok bi negus bio u zasebnoj prostoriji skriven zastorom od pogleda uzvanika. Kada bi dolazili europski ili svjetski dužnosnici i velikodostojnici, tada bi svi bili u frakovima sa istaknutim odličjima, dok bi stolovi bili svečano postavljeni.¹⁵⁸ Ovakvi i slični članci daju uvid u kulturu i povijest Abesinije. Logična pretpostavka je kako su upravo takvi članci bili traženi od strane hrvatske javnosti.

U listu *Večer*, nisu sve vijesti bile o ratu i ratnim strahotama. Hrvatska javnost mogla je saznati i neke druge zanimljivosti. Jedna od njih je priča o jednom od abesinskom dostojanstveniku. Ras i general Nasibu bio je guverner provincije Harar. Kao mladi plemić podržavao je budućeg negusa, koji je tada bio tek knez. Haile Selasije mu tu podršku nikada nije zaboravio. Nasibu je 1933. godinu proveo na putovanju Europom upoznavajući se tako sa novim vojnim taktikama i oružjem europskih vojski. Sličan pothvat poduzeo je ruski car Petar Veliki u 18. stoljeću, kako bi pridobio nova znanja kojim je potom modernizirao Rusiju. Vojska rasa Nasibua bila je najbolje naoružana sa najmodernijom opremom te je također bila najbolje trenirana i to od strane belgijskih i francuskih oficira. Članak zaključuje kako je ras Nasibu bio najinteligentniji vojskovođa kojeg je Abesinija imala na raspolaganju, te je vrlo dobro vladao francuskim i engleskim jezikom.¹⁵⁹

Idućih tjedan dana iz *Jutarnjeg lista* su se mogle saznati manje zanimljivije vijesti o pokretima talijanskih i abesinskih trupa, kao i o nekim manjim diplomatskim aktivnostima. Sve te vijesti nisu imale velik utjecaj na daljnji tijek rata. Vijesti koje se danas tumače bitnima, čitatelji su mogli pronaći tek 17. studenoga. Na naslovnici je osvanuo članak o smjeni vojnoga vodstva talijanskih ekspedicijskih snaga u istočnoj Africi. Odnosno o smijeni generala Emilija De Bona

¹⁵⁷ „Abesinci i dalje uzmiču“, *Jutarnji list*, 11. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8546. str. 1.

¹⁵⁸ „Brat ubio sestru“, *Večer*, 12. XI. 1935. Vol. XVI. Br. 4484. str. 6.

¹⁵⁹ „Milijunski dar Zagreba“, *Večer* 16. XI. 1935. Vol. XVI. Br. 4488. str. 5.

(koji je zauzvrat utješno unaprijeđen u čin maršala), s maršalom Pietrom Badogliom, dotadašnjim načelnikom glavnoga stožera talijanske vojske.¹⁶⁰ Vijesti od 16. studenog koje je *Jutarnji list* prenio iz Rima, mogu se čitateljima činiti kao nebitne, ali je upravo ova smjena ubrzala rat i u suštini odredila daljnje diplomatske napore oko postizanja mira nebitnim. To znači da je dotadašnji vojni napredak koji je postigao De Bono bio nedovoljno brz te nedovoljno odlučan za rimske vojne stratege, pa je on zamijenjen čovjekom koji je trebao ubrzati osvajanje i donijeti pobjedu. Ubrzanje i napredak koji su traženi mogli su se postići jedino kada bi se slomio abesinski otpor, a pošto su dotadašnja sredstva koja su koristili Talijani bila nedovoljna, rimski je diktator odobrio i sva ostala (zabranjena) sredstva, kako bi se slomio otpor jedne zemlje. „*Starost ili vojnički neuspjesi. Uzrok opoziva maršala De Bona iz Istočne Afrike!*“, naslov je članka kojim se pokušava utvrditi razlog odlaska dotadašnjeg zapovjednika talijanske ekspedicije.¹⁶¹ U članku se može pročitati tvrdnja da je De Bono rimskim vojnim krugovima bio prespor, kako nije proveo ofenzivne napade i zauzeo pozicije s kojima bi Italija mogla pregovarati o mogućem mirnom rješenju sukoba. Najveća kritika koja mu se stavlja na teret jest nemogućnost presijecanja ili zauzimanja dijelova željezničke linije (Addis Abeba – Džibuti, op. a.), koja je opskrbljivala Abesiniju spasonosnim pošiljkama oružja, municije, hrane i lijekova, te neiskorištavanje prednosti koju su davale talijanske oklopne postrojbe (tenkovi i tankete), s kojima su se mogle izvršiti brže akcije zauzimanje abesinskog terena.¹⁶² Treba napomenuti da tenk nije bio najbolje oružje u Abesiniji, upravo zbog njezina neprohodna terena i nepostojeće infrastrukture, po kojoj tenk nije mogao biti upotrijebljen sa velikom efikasnošću.

Dan stupanja na snagu sankcija Lige naroda, za Italiju i Talijane je *Dan historijske nepravde*, kako prenosi *Jutarnji list*. Toga dana 18. studenog 1935. godine na snagu su stupile sankcije koje su Italiji nametnute od zemalja članica Lige naroda. Kako se saznaje iz *Jutarnjeg lista*, na bojištu u Abesiniji, došlo je do zastoja u napredovanju svih talijanskih jedinica. Na Južnom bojištu, u pokrajini Ogaden, Talijani su spriječeni terenom i malarijom, dok su se demoralizirane abesinske jedinice borile na gerilski način. Također se prenose i zaključci velikog Fašističkog vijeća, odnosno rezolucija koja glasi: „Veliki fašistički savjet okupljen dva dana prije stupanja na snagu tzv. sankcija prema Italiji, smatra datum 18. novembra 1935. kao historijski datum nepravde i nepravilnog postupanja i osuđuje sankcija kakove do sada nisu ni u kojoj prilici primjenjivane ni prema kojoj državi, kao pokušaj da se u privrednom pogledu

¹⁶⁰ „*General De Bono opozvan!*“, *Jutarnji list*, 17. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8552. str. 1.

¹⁶¹ „*General De Bono opozvan!*“, *Jutarnji list*, 17. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8552. str. 15.

¹⁶² „*General De Bono opozvan!*“, *Jutarnji list*, 17. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8552. str. 15.

sputava talijanski narod i kao uzaludan pokušaj da se taj narod ponizi i omete u ostvarenju svojih ideala i stvaranju boljih uslova za život: odaje hvalu primjernoj i upornoj disciplini, kojom talijanski narod pokazuje, da je savršeno svjestan historijskog značenja sadašnjih događaja te pozivlje narod da se na najsumorljiviji način odnosi prema sankcijama time što će posredstvom organa postojećeg poretka mobilizirati sve izvore moralne i materijalne energije.“¹⁶³ Ovaj dio jasno opisuje stav Kraljevine Italije, ali i svu jačinu propagande koja je proizlazila iz fašističkih ustanova u Rimu. Rezolucijom od 18. studenog, vladajući krugovi u Italiji htjeli su pokazati svim nosiocima sankcija da se neće pokolebati pred njihovom gospodarskom ofenzivom niti da će dopustiti predah Abesincima, što dokazuje smjena zapovjednika koju je orkestrirao Mussolini. Iako je bilo još mnogo diplomatskih (mirnih) pokušaja rješavanja Abesinske krize (čitaj rata), nakon smjene De Bona i uvođenja ekonomskih sankcija, zasigurno se u vojnim umovima talijanskih vojnih krugova više nije razmišljalo o mirnom rješenju sukoba.

Vojni stručnjak *Jutarnjeg lista*, pruža svoj osvrt na dotadašnje stanje sukoba u svom članku „Druga etapa u talijansko-abesinskom ratu“, od 19. studenog 1935. godine. Njegovo mišljenje je bilo da je dotadašnji napredak talijanske vojske bio prespor, ali ne isključivo krivicom De Bona, nego nepristupačnim terenom Abesinije, kao i mnogim zaraznim bolestima koje su postojale na takvom terenu i koje su zahvatile talijanske vojnike. Vojni stručnjak daje dosta visoku ocjenu talijanskoga vojnika koji je začuđujuće bolje organiziran i izvježban, nego njegov prethodnik iz Velikog rata. Što se pak staroga generala tiče, De Bona uspoređuje s glavnim zapovjednikom austrougarskih snaga feldmaršalom Oskarom Potiorekom, koji je također nakon početnih neuspjeha smijenjen s te pozicije, ali je dobio novu poziciju sa svim vojnim počastima, kao što je to učinjeno s De Bonom. Nadalje, možda i najbitnije, vojni stručnjak uočava nedostatke tenka na trenu na kojem se upotrebljavao. Glavni problem su bile visoke temperature koje su mučile posadu a utjecale su i na sam stroj kojim su morali upravljati talijanski tenkisti. Članak završava s procjenom da će talijansko vojno vodstvo morati ubrzati završetak rata, jer bi ih u protivnom kišna sezona i nestašica hrane primorala na prestanak napadačkih operacija. Talijanski borci su se na terenu u Abesiniji hranili uglavnom s lokalno skupljenom hranom ili su dobivali pošiljke hrane iz svoje kolonije Eritreje. Stoga je talijanska ofenziva pod novim zapovjednikom talijanskih ekspedicijskih snaga, trebala biti izvedena mnogo ranije.¹⁶⁴ Iz ovakvih se članaka lako moglo iščitati sve pojedinosti rata u Abesiniji.

¹⁶³ „Zaustavljena talijanska ofenziva“, *Jutarnji list*, 18. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8553. str. 1. i 2.

¹⁶⁴ „Počeo proces radi zločina u Marseillesu“, *Jutarnji list*, 19. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8554. str. 7.

Kratko i jasno objašnjeno svim čitateljima koje je zanimala situacija koja se odvijala na rogu Afrike. Zanimljivo je saznanje, kako je talijanska vojska bila uglavnom prepuštena da se hrani s terena, dakle neka vrsta autarkije trupa.

Zanimljivo istraživačko pitanje se nameće da li je zagrebački čitatelj mogao informirati putem inozemnih novina. Drugi dio toga pitanja je u pogledu cijena tiskovina i usporedbi sa cijenom stranih tiskovina. Članak *Večeri* od 20. studenog namijenjen je upravo tom pitanju. Naime, cijene stranih novina bile su skuplje u Zagrebu nego u Africi. Jedan čitatelj *Večeri* poslao je pismo u kojem postavlja pitanje zašto su tako visoke cijene tiskovina u Zagrebu. Pismo je glasilo ovako; „Ustanova koja prodaje inozemne novine zarađuje na prodaji preko sto posto. Jedan francuski franak, za koji se u svakoj pristojnoj banci plaća oko tri dinara, obračunava se sa šest dinara, a jedna talijanska lira sa 11 dinara i 25 para. Zar ovo nije kažnjivo? Jedne francuske novine stoje u Zagrebu dva dinara komad, a u Addis Abebi preračunato u našu valutu svega dinar i pol. Iz Pariza idu novine u Afriku i stoje dinar i pol, a kad dođu u Zagreb onda su pola dinara skuplje.“ Uistinu je dobro pitanje zašto su novine koje dođu do Addis Abebe jeftinije nego novine koje dođu u Zagreb iako je za put od Zagreba do Pariza više puta kraći nego do Addis Abebe, nema točnog odgovora. Člankom se tvrdi da je razlog tomu, što su novine nekad bile u rukama privatnika a sad su monopolizirane, vjerojatno u nekim većim agencijama.¹⁶⁵ *Večer* potom prenosi vijest iz Asmare o pokušaju preleta princa Asfao-a (sina negusa Haile Selasija), na talijansku stranu. Točna sudbina princa se tada još nije znala, budući da je pronađeni prinčev zrakoplov bio napušten. Tada se smatralo da su princa odvezle abesinske snage, kako bi se cijela stvar zataškala. Ovdje se može iščitati, da je princ vjerojatno imao probleme sa ocem, pošto je pokušao preletjeti neprijatelju. Cijelu epizodu treba uzeti s oprezom, jer i samo talijansko vrhovno zapovjedništvo tu vijest uzima s rezervom.¹⁶⁶ Daljnje informacije o princu nisu poznate, odnosno ne spominju se u novinama.

Informacije koje su idućih tjedan i pol dana dolazile do čitatelja *Jutarnjeg lista* odnose se uglavnom na manje i sporadične okršaje abesinskih i talijanskih snaga na kontaktnoj liniji bojišta. Talijanska strana je s novim zapovjednikom na čelu počela s totalnim preustrojem svojih borbenih jedinica ali i ostalih okupacijskih snaga i civilnih vlasti koje su upravljale okupiranim provincijama Abesinije.¹⁶⁷ Upravo je ovaj ključan preokret u ratu odlučio daljnji tijek i sam ishod sukoba. Sukob se s talijanske strane više nije mogao doživljavati kao mala

¹⁶⁵ „*Mussolinijev sin ranjen*“, *Večer*, 20. XI. 1935. Vo. XVI. Br. 4491. str. 3.

¹⁶⁶ „*Stradao sin abesinskog cara*“, *Večer*, 23. XI. 1935. Vol. XVI. Br. 4494. str. 1.

¹⁶⁷ „*sada počinje pravi rat!*“, *Jutarnji list*, 29. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8564. str. 1.

kolonijalna ekspedicija, već kao ozbiljan sukob u koji se moralo angažirati više ljudstva te ratne tehnike i opreme, što je dodatno opteretilo ionako opterećeno financijsko stanje Italije.

Prvi tjedni mjeseca prosinca 1935. godine, zasigurno su burno izgledali tadašnjim građanima europskih zemalja. Pa ipak u pitanju je bio mir u Europi. Kakvo je točno bilo razmišljanje Zagrepčana koji su čitali senzacionalne vijesti koje su objavljivane u *Jutarnjem listu* ranih prosinačkih dana. Fokus je bio na diplomatskim pregovorima koji su vođeni u Parizu i Ženevi. Same vijesti sa abesinskih bojišnica, više nisu na prvim stranicama, već se spominju nakon vijesti o pregovorima Britanije i Italije te Britanije i Francuske oko mirnog rješenja sukoba u Abesiniji. Vijesti koje su stizale s bojišta spominju borbe na Južnom bojištu, gdje situacija za abesinsku stranu nije izgledala povoljno, dok se na Sjevernom bojištu pripremala velika ofenziva abesinske vojske koju je trebao predvoditi negus Haile Selasije osobno. Prijetnja miru je tada dolazila od mogućeg sukoba Italije i Ujedinjenog Kraljevstva, koji su si prijetili više *pokazivanjem mišića* nego stvarnim sukobom. Nikome nije bilo u interesu da se zbog događaja u Etiopiji rat proširi na Europu, iako su tadašnji čitatelji po mnogim člancima mogli imati razloga za takvu brigu. U prilog tomu ide članak iz *Jutarnjeg lista*: „Tko bi pobijedio u ratu između Velike Britanije i Italije“, u kojem su mnogi visokorangirani časnici i zapovjednici kao i vojni stručnjaci dali svoje mišljenje.¹⁶⁸ Popuštanje napetosti se ipak moglo vidjeti kada je Italija povukla neke svoje vojne jedinice iz Libije, koje su prijetile Egiptu tada *de facto* britanskom protektoratu, dok je nasuprot tomu velika britanska Mediteranska flota sa sjedištem u Aleksandriji povukla, neka svoja plovila prema britanskim lukama. Glavna briga za Italiju je ipak bila mogućnost da se sankcijama pridodaju i sankcije na uvoz nafte i željeza, što bi potpuno paraliziralo Italiju i vjerojatno je natjeralo na prekid operacija u Abesiniji. Izuzev Britanije i Francuske, koje su zapravo držale stav Lige naroda, neke od njihovih kolonija¹⁶⁹, nisu bile istoga stava kao njihove zemlje vodilje. Kanada je tih dana prijetila izlaskom iz Lige ako bi došlo do pooštrenja sankcija (odnosno proširenja sankcija na naftu), zbog bojazni da bi to dovelo do novog velikog svjetskog sukoba.¹⁷⁰ S druge strane je bila jedna francuska kolonija koja se također protivila krajnjim sankcijama na naftu i željeza, a to je bio Maroko, tada francuski Maroko. Maroko, kako iz Ženeve prenosi *Jutarnji list*, odbio je pristati na sankcije

¹⁶⁸ „*Daljnja koncentracija Abesinaca*“, *Jutarnji list*, 1. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8566. str. 20.

¹⁶⁹ Ovdje treba napomenuti da Kanada tada nije bila kolonija, ali još uvijek nije imala apsolutan suverenitet nad svojim vanjskim poslovima.

¹⁷⁰ „*Veće bitke su u toku*“, *Jutarnji list*, 3. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8568. str. 14.

Italiji, zbog toga što je bio „razdijeljen na tri interesne sfere, pa radi toga i predstavlja jedan osobit slučaj“.¹⁷¹

Obzor 6. prosinca donosi vijesti o pomirljivom pristupanju Engleske i Francuske prema Italiji. Članak govori o tome kako su Velika Britanija i Francuska ponudile Italiji neke koncesije, ako bi zauzvrat Italija pokazala dobru volju. Dakle jasno je da se tu radilo o paktu *Hoare-Laval* koji će tek kasnije biti otkriven javnosti.¹⁷² Zauzvrat je Italija trebala obustaviti svoju invaziju Abesinije.

Pariz je bio mjesto pregovora između britanskog ministra vanjskih poslova Samuela Hoarea i francuskog predsjednika vlade Pierra Lavalala. *Oči cijelog svijet uprte su u Pariz*, pisalo je u *Jutarnjem listu* tog 8. prosinca 1935. godine, kada je dogovoren Pakt Hoare-Laval (koji će tek kasnije dobiti takav naziv), no toga dan to još nije došlo do šire javnosti.¹⁷³ Pakt je na zaprepaštenje Abesinije, procurio u javnost (ovdje se misli na hrvatsku javnost) tek 10. prosinca.¹⁷⁴ Kako se polako moglo iščitavati iz novina, pakt je nudio mirno rješenje sukoba u Abesiniji, tako što bi Italija dobila teritorijalne ustupke nauštrb Abesinije. Stoga je negus, odmah odbio takav prijedlog. Osim protestiranja protiv spomenutog pakta, Abesinija je uputila protest protiv talijanskog bombardiranja njezinih gradova (među spomenutim Adis Abeba i Dessie), a također je demantirala tvrdnje talijanskih listova da talijansko kraljevsko zrakoplovstvo nije bombardiralo poljsku bolnicu Sjedinjenih Američkih Država.¹⁷⁵ Vijest o bombardiranju, *Jutarnji* je posudio od *Reutersa*, koji je pak vijest dobio od uvaženog *The New York Timesa*.¹⁷⁶ Bombardiranje poljske bolnice ili bilo koje druge ustanove koja pruža skrb ranjenicima i bolesnicima u ratu po međunarodnim konvencijama se može smatrati ratnim zločinom, stoga je logičan zaključak da je tadašnja javnost bila zabrinuta za događaje koji se više nisu činili tako dalekima, već je opasnost za mir prijetila i samoj Europi. Najveću prijetnju i strah od talijanske invazije na Abesiniju, mogla je imati upravo Jugoslavija koja bi prerastanjem sukoba u jedan veći europski rat, bila prva na udaru talijanskog oružja. Stoga je sva talijanska sila mogla izazivati strah u umovima građana Jugoslavije. Upravo je to logičan zaključak, kada se pogleda članak: „Italija prijeti cijelom svijetu ako bude zabranjen uvoz

¹⁷¹ „*Daljnja koncentracija Abesinaca*“, *Jutarnji list*, 1. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8566. str. 14.

¹⁷² „*Britanski pritisak*“, *Obzor*, 6. XII. 1935. Vol. LXXVI. Br. 282. str. 1.

¹⁷³ „*Oči cijelog svijet uprte su danas u Paris, gdje se raspravlja o miru i ratu.*“, *Jutarnji list*, 8. XII. Vol. XXIV. Br. 8573. str. 1.

¹⁷⁴ „*Nenadani saziv vijeća Lige naroda*“, *Jutarnji list*, 10. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8575. str. 1.

¹⁷⁵ „*Nenadani saziv vijeća Lige naroda*“, *Jutarnji list*, 10. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8575. str. 2.

¹⁷⁶ „*Oči cijelog svijet uprte su danas u Paris, gdje se raspravlja o miru i ratu.*“, *Jutarnji list*, 8. XII. Vol. XXIV. Br. 8573. str. 2.

petroleja“, u kojem se preko jednog zadarskog dnevnog lista na talijanskom (imena *San Marco*), a koji se mogao nabaviti i u Šibeniku, saznaje da su sankcije *odvratna igra koja je ujedinila talijanski narod*. *San Marco* donosi i prijetnje koje Italija upućuje svijetu, te ukratko podsjeća na Velik požar antičkoga Rima.¹⁷⁷ No to je ipak bilo samo propagandni potez kojim je talijanski fašizam „bombardirao“ ne samo svoje građane nego i širu javnost, a u nju se ubraja i hrvatsko stanovništvo koje je tada bilo dijelom Italije kao primjerice stanovnici Zadra i okolice.

Tjedan dana od dogovora Hoare-Laval, jest tjedan dana diplomatskih igara velikih sila s jedne i Italije s druge strane. Abesinija je kako se može iščitati iz *Jutarnjeg lista* bila samo promatrač, ne odbijajući niti realno prihvaćajući taj za njih nepovoljan i kapitulantski prijedlog. Takvi pregovori podsjećaju na ono što će se kasnije dogoditi na konferenciji u Münchenu. Stanje na ratištu se primirilo, nema mnogo članaka o pokretima trupa, uglavnom se piše o tome da su talijanske ofenzive zaustavljene na granicama koje su predviđene ugovorom Hoare-Laval, dok je to s druge strane za Abesince, bio dobrodošao predah.¹⁷⁸ Javnosti su obznanjeni detalji sporazuma koji su u Parizu dogovorili Hoare i Laval, nakon čega su u britanskim listovima počeli izlaziti članci koji oštro napadaju i osuđuju zaokret koji je izvršila britanska diplomacija, što je posljedično i dovelo do pada ministra vanjskih poslova Samuela Hoarea.¹⁷⁹ Taj zaokret britanske politike od apsolutne politike sankcioniranja Italije, svim sredstvima koja bi smirila situaciju, do nuđenja jeftinih koncesija i teritorija napadnutog naroda bio veoma loše prihvaćen. Italija je na štetu Abesinije trebala pod svoju vlast dobiti skoro cijelu regiju Tigraja (inače granično s talijanskom kolonijom Eritrejom) s gradom Aduom, kao i velike dijelove abesinske regije Ogaden, a uz to i velika prava na gospodarsko iskorištavanje i kolonizaciju na tom području, dok bi zauzvrat Abesinija dobila izlaz na more preko talijanske Eritreje u provinciji Assab.¹⁸⁰

Popuštanje britanske vanjske politike prema Italiji poslužilo je mnogim britanskim listovima, da napadnu taj zaokret sa stvarnim i izmišljenim razlozima, koje je *Jutarnji list* prenio u svom broju od 17. prosinca. Najdalje je u napadima otišao *Manchester Guardian*, koji je kako prenosi *Jutarnji list*, nazvao Pakt Hoare-Laval diplomatskom ofenzivom fašističke Italije. Povučena je

¹⁷⁷ „Oči cijelog svijet uprte su danas u Paris, gdje se raspravlja o miru i ratu.“, *Jutarnji list*. 8. XII. Vol. XXIV. Br. 8573. str. 4.

¹⁷⁸ „Odgoda zabrane petroleja“, *Jutarnji list*, 13. XII. 1935. Vol. XIV. Br. 8578. str. 15.

¹⁷⁹ „Senzacija iz Londona“, *Jutarnji list*, 19. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8584. str. 1.

¹⁸⁰ „Osnova za mirno rješenje talijansko-abesinskog spora“, *Jutarnji list*. 14. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8579. str. 15.

i paralela između britanske politike 1915. godine prema Italiji i Tajnog londonskog ugovora, koji je na mirovnoj konferenciji u Versaillesu bio prepreka miru. *Manchester Guardian* optužuje i francusku stranu, odnosno predsjednika vlade Laval, da je pod utjecajem Njemačkog kompleksa, dala Italiji *bianco ček* u vezi događaja u Abesiniji, kako bi ispoštovala savez sklopljen 1915, protiv Njemačke, sve u svrhu očuvanja mira.¹⁸¹ Ovo su samo neke od optužbi koje su se mogle pročitati toga dana. Da li su optužbe prema britanskom i francuskom vodstvu bile pretjerivanje ili je postojala njihova povezanost s interesima Kraljevine Italije. Ono što danas znamo, jest da politike Ujedinjenog Kraljevstva i Francuske nisu radile niti za niti paralelno uz interese Italije, također nije postojao strah od Italije, odnosno da bi Italija bila kadra prouzročiti novi svjetski sukob, a to se može vidjeti u reakciji javnosti koja nije opraštala sporazumima kao što je bio Hoare-Laval. Ovakva politika je začetak politike popuštanja koja će se provoditi prema Hitlerovim zahtjevima u drugoj polovici tridesetih godina. No, to nije značilo prestanak brige niti naoružavanja za Veliku Britaniju, koja je utvrđivala i vojno pojačavala svoje jedinice na područjima koja su bila najbliža Italiji i njezinim kolonijama. Prvenstveno je to bio Egipat i ratna luka u Aleksandriji.¹⁸² Je li kasnije došlo do još većeg straha i bojazni da bi rat u Africi mogao prouzročiti veći sukob, vidjet će se tek odmicanjem tog sukoba.

Obzor 27. prosinca 1935. godine, nema bitnijih članaka koji se spominju stanje na bojištu, osim što navodi da za vrijeme Božića nije bilo borbi. No, ono što upada u oči, a manje je poznato, vijest je koju su svi službeni talijanski izvori demantirali, a radi se o provali abesinskih jedinica u talijansku Eritreju. Preko agencije *Reuters* se doznaje da su neke jedinice Abesinaca prešle abesinsko-eritrejsku granicu i zauzele mjesto *Adi Kvala*. Tu je vijest Rima demantirano.¹⁸³ Ova epizoda manje je poznata, a navedena je i u *Jutarnjem listu*, gdje je kasnije također objavljen službeni demantij. Literatura ne pruža podatke za tu abesinsku akciju, stoga je teško potvrditi njezinu istinitost.

Dan vjernosti je bio događaj u Italiji u kojem su svi građani Italije, Talijani i Talijanke davali svoje zlatno prstenje u zamjenu za željezno. Tim činom se trebalo pomoći talijanskoj industriji i privredi, ali i pokazati hvala žrtvama palim za domovinu. Ljudi su polagali svoje zlatno prstenje, na grobove neznanih junaka i poginulih ratnika. Izuzetak nije bila ni kraljevska obitelj.

¹⁸¹ „Niti Italija niti Abesiniji“, *Jutarnji lis.* 17. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8582. str. 4.

¹⁸² „Engleska se vraća politici Lige naroda“, *Jutarnji list.* 20. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8585. str. 2.

¹⁸³ „Laval pred Komorom“, *Obzor*, 27. XII. 1935. Vol. LXXVI. Br. 296. str. 2.

Talijanska kraljica također je dala svoje prstenje u toj akciji. *Jutarnji list* prenosi ovu vijest koja se dogodila 18. prosinca 1935, tek idući dan 19. prosinca 1935. godine.¹⁸⁴

Kraj prosinca bio je razdoblje velike ofenzive koju su pod izravnim zapovjedništvom negusa izveli Abesinci na Sjevernoj fronti, a koja je najavlјivana ranije, što je bilo bitno za pripremu talijanske obrane. Ofenziva se u literaturi zove *Božićna ofenziva*, jer je izvedena u tjednima koji su prethodili tom blagdanu. Cilj joj je bio osloboditi gradove Aksum, Aduu i Makale. *Jutarnji list* u svom broju od 22. prosinca prenosi vijesti talijanskog lista *Giornale d'Italia* o položaju i napredovanju Abesinske vojske na Sjevernoj fronti.¹⁸⁵ Talijanske snage su bile u defenzivi za vrijeme trajanje abesinske ofenzive. *Jutarnji list* je uglavnom prenosio vijesti britanskih i francuskih izvora o mjestimičnom uzmaku i povlačenju talijanskih trupa, dok su talijanske vlasti sve to sistematski demantirale, što je klasični primjer negiranja.¹⁸⁶

Detaljnije izvješće o sukobu na Sjevernoj fronti čitatelji su dobili 27. prosinca 1935. godine kada je kroz niz članaka opisana situacija na bojišnici. Opisana je nova taktika abesinske vojske, borbe oko mjesta Abi Adi, te navodni¹⁸⁷ upad abesinskih trupa u Eritreju.¹⁸⁸ Idući dan *Jutarnji list* objavlјuje vijesti koje su prenijete od strane talijanskih izvora, o britanskom naoružavanju abesinske vojske. U tim člancima koji su dobiveni iz Rima, optužuje se britanska strana da je poslala velike količine oružja i municije (također i neke zabranjene poput *dum-dum* metaka), a potajno da se šalju i britanski dobrovoljci prerušeni u trgovce i turiste.¹⁸⁹ Ovakvi primjeri optuživanja neprijatelja da je prvi započeo sukob, u ovom slučaju Abesinci i *dum-dum* metci, poslužio je talijanskim vlastima kada su opravdavale upotrebu otrovnih supstanci koje su koristile po Abesiniji.

Jutarnji list donosi zanimljivu reminiscenciju i usporedbu Drugog talijansko-abesinskog rata s Prvim talijansko-abesinskim ratom iz 1895.-1896. godine. Članak daje objašnjenje obrata u vanjskoj politici koju su izvršile Velika Britanija i Francuska prema Italiji. Kod prvog sukoba s Abesinijom, Britanci su podržavali Italiju, dok su Francuzi bili protiv. Dok je u Drugom sukobu bilo sasvim obratno, Velika Britanija je držala čvrst stav protiv Italije dok je Francuska davala mlaku podršku Britancima. U doba Prvog talijansko-abesinskog rata, nije postojala cenzura u Italiji niti je sva moć bila u rukama jedne stranke, kako je to bilo kad je na vlast

¹⁸⁴ „Senzacija iz Londona“, *Jutarnji list*. 19. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8584. str. 4.

¹⁸⁵ „Abesinska ofenziva na cijeloj Sjevernoj fronti“, *Jutarnji list*. 22. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8587. str. 1.

¹⁸⁶ „Promjene u vladi“, *Jutarnji list*. 23. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8588. str. 1. i 14.

¹⁸⁷ U ovom slučaju navodni, zbog demantiranja talijanske strane

¹⁸⁸ „Abesinci prodrli u Eritreju?“, *Jutarnji list*. 27. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8590. str. 1.

¹⁸⁹ „Negusovi uvjeti mira“, *Jutarnji list*. 28. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8591. str. 2.

početkom dvadesetih godina došao fašizam i stranka PNF. Piše se i o pariškim listovima koji su tada izvještavali o događajima u Abesiniji, poglavito o državnom listu *Le Temps*. Francuski listovi tada su pokušavali prenijeti sve talijanske neuspjehe. *L'Écho de Paris*, pisao je o Italiji 1895.-1896. da bi trebala odustati od pohoda na Abesiniju, jer to nije zemlja barbara i divljaka koje treba civilizirati, te bi trebala odbaciti ideje o Abesincima kao divljacima i bandama. Čak i tada prijateljski raspoložena zemlja, štoviše i saveznica (Trojni savez; Njemačke, Austro-Ugarske i Italije) Njemačka smatrala je prvi talijanski pohod promašajem. Berlinski *Börsenzeitung* savjetovao je Italiji da se radije bavi proizvodnjom tenora i baritona, kada već ne može obučiti vojsku koja bi porazila slabo naoružane poludivljake u Abesiniji. Nadalje zaključuje se da je cilj Italije u oba rata s Abesinijom imao istu svrhu, a to je bilo podčiniti zemlju i zapravo proširiti kolonije kako bi Italija dobila svoji imperij.¹⁹⁰

Zadnji dan 1935. godine u *Jutarnjem listu* se prvi put pojavljuje članak u kojem abesinski negus optužuje talijansku stranu za upotrebu bojnih otrova zabranjenih međunarodnim konvencijama. Nadalje se saznaje da su bojne otrove Talijani prvi puta upotrijebili 23. prosinca, što je izazvalo velike gubitke na abesinskoj strani.¹⁹¹

Prvih tjedana 1936. godine, nastavilo se u *Jutarnjem listu* pratiti rat u Abesiniji. Žarište je počela biti Južna fronta, na koju su Talijani poslali mnoga pojačanja. Mogli su se pročitati i članci o financijskom stanju Italije koje je postajalo sve gore. „Jugoslavija i sankcije“ naslov je zanimljivog članka koji je izašao 4. siječnja 1936. godine. Opisuju se gospodarski dogovori s Ujedinjenim Kraljevstvom i Francuskom o uvozu i izvozu između tih zemalja i Kraljevine Jugoslavije, koji bi nadomjestili štetu koje su sankcije proizvele na privredu Jugoslavije. Osim što se u članku objašnjavaju pojedinosti tih trgovinskih sporazuma, zanimljiv je jezik koji se koristi. Tako se primjerice za povoljan plasman pisalo: *zadovoljavajući placement*, dok se za svinjske proizvode (kao što su slanina i šunka), pisalo: *proizvodi bakon i šunka*. Osim ovih očitih izravnih prijevoda trgovinskog ugovora, za same izračune bila je korištena mjera *kvintal*.¹⁹² Talijansko zrakoplovstvo žestoko je izbacivalo bombe po abesinskim gradovima i mjestima, te je ponovno pogodilo švedsku ali i egipatsku bolnicu Crvenog križa. Također kod grada Dagabura bombardirana je i poljska bolnica Sjedinjenih Američkih Država. *Jutarnji list* 7. siječnja prenosi vijesti rimskih listova koji tvrde da novi britanski premijer Anthony Eden

¹⁹⁰ „*Abi Adi osvoje na juriš!*“, *Jutarnji list*. 29. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8592. str. 18.

¹⁹¹ „Glavna abesinska ofenziva počinje na sjevernoj fronti u najskorije vrijeme“, *Jutarnji list*. 31. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8594. str. 1.

¹⁹² „*Uzmac kod Makale*“, *Jutarnji list*. 4. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8598. str. 3.

ima ratoborniju politiku prema Italiji, jer su se njegovim dolaskom na tu poziciju poslana vojna pojačanja po cijelom Mediteranu.¹⁹³

Drugog tjedna 1936. godine, najbitnija je vijest bilo naoružavanje britanskih pozicija u ljudstvu i tehnici, koje bi bile ugrožene u slučaju izbijanja rata s Italijom. Nadalje, vrhovni je stožer britanske vojske tražio što brži kraj sukoba u Abesiniji. Britanski strah od dugog sukoba u Abesiniji čine, prema originalnim vijestima londonskog *Oeuvre-a*, dva razloga. Prvi da bi dugim sukobom ojačala samosvijest starosjedioaca i plemena Abesinije, te da bi se to moglo proširiti i preslikati po britanskim kolonijama i protektoratima (poput arapskih nacionalista u Egiptu i Palestini). Dok bi drugi i možda najvažniji razlog produljenog sukoba bilo slabljenje talijanske vojne moći, koja je bila potrebna u Europi zbog novog odnosno starog neprijatelja; Njemačke.¹⁹⁴

Kroz prvu polovicu siječnja, *Večer* ne objavljuje nikakve zanimljivosti iz Abesinije. Tek u drugoj polovici siječnja *Večer* prenosi zanimljivu vijest iz Italije, da je otprilike 2000 mladića, Hrvata i Slovenaca, poslano sa formacijama talijanske regularne vojske i fašističkih milicija u Afriku.¹⁹⁵ Ovo je zasigurno jedna od zanimljivijih vijesti za zagrebačko čitateljstvo, iz razloga što se dotiče Hrvata koji su poslani u Abesiniju.

Ostatak mjeseca siječnja u *Jutarnjem listu* izlazile su vijesti uglavnom o velikoj abesinskoj ofenzivi (takozvanoj Božićnoj), koja je počela još prosinca 1935. godine. Bila je usmjerena na Sjevernom bojištu i izuzev oslobađanja nekih manjih mjesta nije postigla mnogo osim držanja talijanskih i askari vojnika u obrambenim pozicijama. Trajala je sve do talijanske protuofenzive, koja se u literaturi zove Prva bitka za Tembjen. Više uspjeha za Italiju bilo je na Južnom bojištu, gdje su snage generala Graziana slomile vojsku abesinskog rasa Deste. *Jutarnji list* prenosi vijesti od talijanske agencije *Stefani* o teškom položaju Abesinskih snaga, koji su protiv talijanskih okopnih snaga upotrijebili čak i konjicu.¹⁹⁶ Diplomatske aktivnosti kako prenosi *Jutarnji list* je bilo i uglavnom se svodila na razne prijetnje Italije da bi moglo doći do otvorenog sukoba u Europi kao i prijetnji Velike Britanije i Francuske, da će preko Lige naroda pojačati sankcije (dakako misli se na proširenje zabrane uvoza na naftu), koje su itekako počele uzimati maha na talijanskoj privredi. Britanske i Francuske prijetnje nisu bile samo isprazne već su pokušali svojim velikim flotnim sastavima u Sredozemnom moru

¹⁹³ „Britanske čete na putu“, *Jutarnji list*. 7. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8601. str. 1.

¹⁹⁴ „Italija već prijeti“, *Jutarnji list*. 8. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8602. str. 3.

¹⁹⁵ „Samoubojstvo gradskog šofera“, *Večer*, 16. XII. 1935. Vol. XVII. Br. 4536. str. 1.

¹⁹⁶ „Godina 1936. bit će bolja“, *Jutarnji list*. 18. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8612. str. 2.

zastašiti Italiju. Zapravo, nikome nije bilo do novog europskog sukoba, a kakvo je stanje vladalo među ljudima tada, možda najbolje opisuje izjava jednog britanskog političara koji je izjavio da je bitnije održati mir u Europi, nego kazniti napadača Abesinije.¹⁹⁷ Ovdje je jasno da to nije stav svih političara i svih građana europskih država, ali je jasno da su to bile umirujuće riječi mnogima koji su se vjerojatno još prisjećali stradanja u Prvom svjetskom ratu.

Zadnjih tjedana prvog mjeseca 1936. godine, *Jutarnji list* uglavnom prenosi vijesti koje se tiču smrti kralja Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske Georgea V, njegove sahrane, te postavljanja njegova sina kao nasljednika. Unatoč tomu događaji u i oko Abesinije nisu ostali u sjeni. Britanski premijer Eden uspio je ishoditi garancije između mediteranskih zemalja (Francuske, Jugoslavije, Grče i Turske) o uzajamnoj pomoći u slučaju napada Italije na bilo koju od njih.¹⁹⁸ Odgovor Jugoslavije može se pronaći u članku *Jutarnjeg lista*, u kojem Jugoslavija rado daje i prihvaća garancije o „uzajamnoj pomoći na Sredozemnom moru“.¹⁹⁹ Stručni članak *Jutarnjeg lista* od 26. veljače 1936. godine, odgovorio je na mnoga pitanja te donio dobre komentare o događanjima u Abesiniji. Objasnjeno je da je Južna fronta u težem stanju za Talijane zbog prevelike rastegnutosti talijanskih snaga kojih je bilo manje na Južnom nego na Sjevernom bojištu (svega oko 100 000 vojnika), iako je Južno bojište, dakle cijela dužina granice Talijanske Somalije i Abesinije, bila puno veća nego na Sjeveru s Talijanskom Eritrejom. Zašto je moralo doći do sukoba između Velike Britanije i Italije?²⁰⁰ Odgovor se nalazi u geopolitičkim interesima koje je Velika Britanija imala u regiji, a to su prvenstveno: sredozemni put kroz Suez prema Indiji i blizina ostalih britanskih kolonija, koje bi padom Abesinije ostale okružene velikom talijanskom Istočnom Afrikom. Da stvar za Britance bude gora, Talijani su počeli na to područje gledati ne samo kao na ekonomsku nego i na političku i vojnu ekspanziju, što je u suštini invazija na Abesiniju bila. Stoga i ne čudi stav Velik Britanije, koja je od početka sukoba bila najglasniji zagovaratelj zadržavanja Italije sankcijama.²⁰¹

Večer 27. prosinca objavljuje vijest o incidentu u Port Saidu između talijanskih i engleskih vojnika, do kojeg je došlo kad su na englesku provokaciju da ih Abesinci stalno „tuku“, talijanski vojnici i mornari sa broda koji je polazio pored Port Saida otvorili vatru. Iz ovoga incidenta jedan engleski vojnik izašao je ranjen.²⁰² Postoji li mogućnost da su neki od vojnika

¹⁹⁷ „Primirje ili nastavak neprijateljstva“, *Jutarnji list*. 15. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8609. str. 15.

¹⁹⁸ „Teška vladina kriza u Francuskoj“, *Jutarnji list*. 23. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8617. str. 16.

¹⁹⁹ „Svi se min nalazimo u izuzetnom položaju!“, *Jutarnji list*. 24. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8618. str. 1.

²⁰⁰ !!!

²⁰¹ „Čehoslovačka ostaje u Maloj Antanti“, *Jutarnji list*. 26. I. 1936. Vol. XXV. Br. 8620. str. 6.

²⁰² „Natječaj za željeznički most donio je 27 projekata“, *Večer*, 27. XII. 1936. Vol. XVII. Br. 4545. str. 1.

na talijanskom bordu bili istarski Hrvati ili Slovenci, i to upravo oni koji su sredinom mjeseca poslani u Afriku, teško je reći, ali svakako valja na umu imati to pitanje.

Početak veljače, *Večer* ponovno ima senzacionalnu naslovnu stranu: „Senzacionalna prijetnja Italije Europi“. Zapravo je riječ o pisanju milanskog lista *Il Popolo d'Italia*, koji piše da krivac za mogući europski rat koji je mogao početi ne bi bila Italija, jer ona ničime nije izazvala niti jednu europsku zemlju, a svejedno su joj nametnute sankcije. Rat u Abesiniji, Talijani su smatrali njihovim je kolonijalnim pitanjem, a taj rat nikako nije smetao interesima Velike Britanije i njezinih saveznika.²⁰³

Veljača 1936. godine je bio mjesec velikih bitaka u Drugom talijansko-etiopskom ratu. To su redom bile bitka za Amba Aradam (10.-19. veljače 1936.), Druga bitka za Tembjen (27. – 29. veljače, 1936.) te bitka za Šire (29. veljače do 3. ožujak 1936.). Prvih tjedana ne izlaze bitnije vijesti o položajima na ratištu. *Jutarnji list* se dotiče i diplomatskih aktivnosti, a vezane su za traženje mirnog raspleta rata u Abesiniji. No, dolazi do nekih značajnih promjena u diplomatskim krugovima. Politika oštrih britanskih istupa protiv Italije počinje popuštati. *Jutarnji list* donosi vijesti britanskih listova o tom diplomatskom zaokretu. Prvi od njih: *United Press* prognozira nepovoljan ishod za Abesiniju dok *Daily Mail* konstatira: pomanjkanje patriotizma i opće nezadovoljstvo među narodom. *News Chronicle* (inače pro abesinski list) piše o korupciji među abesinskim vodstvom.²⁰⁴ Izdanja novina u veljači sve manje se fokusiraju na ratna zbivanja u Abesiniji, koja je do toga trenutka bila glavna vijest, te se okreće od mogućeg sukoba između Italije i Britanije, prema prijetnji iz Njemačke i bojazni od njemačke remilitarizacije Porajnja (*Rheinland*). Javnost je mogla sve jasnije vidjeti tko je Britancima i Francuzima bio glavni neprijatelj. Bio je to Treći Reich i njegovo silno naoružavanje. Znakovi popuštanja pritiska na Italiju bili su povlačenje dijelova britanske domovinske flote iz Sredozemlja²⁰⁵ (koja je bila tamo radi osiguranja od Italije), naoružavanje britanske kopnene vojske i mornarice te zrakoplovstva, kako bi bilo na razini njemačkog.²⁰⁶

Članak od 4. veljače donosi viđenja inozemnih dopisnika i reportera koji su posjetili dijelove Sjevernog bojišta. Zaključci su da je talijanska vojna inženjerija uspjela sagraditi infrastrukturu za prolaz svojih trupa, što je bilo od velike važnosti za vrijeme kišne sezone. Većina stanovništva u okupiranim krajevima, prema navodima iz članka bila je *italofilski* raspoložena.

²⁰³ „Razbojstvo u Jurišićevoj ulici“, *Večer*, 1. II. 1936. Vol. XVII. Br. 4550. str. 1.

²⁰⁴ „Talijansko-njemački sporazum?“, *Jutarnji list*, 13. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8638. str. 15.

²⁰⁵ „Engleska povlači domovinsku flotu iz Mediterana?“, *Jutarnji list*, 12. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8637. str. 1.

²⁰⁶ „Navala u tri pravca“, *Jutarnji list*, 9. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8634. str. 1.

Zaključuje se da, abesinska strana ima dobre strane časnike, zbog toga što uspijevaju organizirati otpor prema napadačkoj vojsci. Vojni savjetnici Abesinaca tada su bili grčki vojni časnici.²⁰⁷

Jutarnji list je jedan članak posvetio ženama. Dio članka posvećen je Abesinkama, odnosno svim ženama u Abesiniji. Članak je napisan prema zapisima jedne ruske liječnice Aleksandre Dabbert. Objasnjeno je zašto se žene u Abesiniji ne mogu smatrati orijentalkama, izuzev jedne sličnosti, a to je kako se navodi pokrivanje lica i glave s rupcem. Abesinke su u društvu možda i bitnije od muškaraca, a imaju i drugačiji odnos sa svojim muževima od ostalih žena. Dakle, Abesinka je okarakterizirana kao: *moderna, razborita i pametna žena*. Ali u članku postoji i jedan opis koji bi danas (pogotovo jer je ovaj dio pisan na Dan žena), izazvao negativne konotacije. Članak opisuje sljedeće: „Posjeduje i jednu izvanrednu vrlinu: ona znade šutjeti. Ne vodi nikad isprazne razgovore, ona je kratka i stvarna, a povjerena joj tajna polazi s njom u grob“. Ovaj dio, iako je opisan kao vrlina, ipak ima negativnu konotaciju, jer se može protumačiti, tako kao da je ženi najbolje da šuti. No, ovaj članak je napisan u vrijeme kada žene nisu bile jednake u društvu i kada nisu imale jednaka prava u svim dijelovima svijeta. Abesinke jako vole djecu, te su ih Europljani zbog toga rado zapošljavali kao kućne pomoćnice odnosno guvernante, da im čuvaju djecu. Što se tiče braka, Abesinke se vrlo rano udaju i odlaze u novi dom s mužem, te se imetak koji donose u novi dom popisuje skupa s muževim, a u slučaju rastave (prekida braka), žena bi dobivala pola imetka, a kada bi se ponovno udala djeca do sedme godine redovito bi išla s majkom u novi dom. S druge strane djeca nakon sedme godine života, sama su birala s kime će ostati. Članak je završen sa zaključkom kako žene zbog svega navedenog ne mogu biti orijentalke, a po „mnogočemu nadmašuju svoje sestre sa zapada“.²⁰⁸ Prikaz ruske liječnice donosi jasnu sliku o životu žena u tadašnjoj Abesiniji, a po nekim stvarima su čini da su u društvu uživale veći stupanj slobode i uvažavanja, nego tadašnje njihove suvremenice u Europi koje su tek nakon Prvog svjetskog rata počele ulaziti u proces borbe za prava i jednakost, odnosno emancipaciju.

Ožujak je bio mjesec odlučujuće bitke kod mjesta Maychew, nakon čega je bila zajamčena talijanska pobjeda. Trećeg ožujka 1936 godine donosi *Jutarnji list* vijesti o odlučujućoj bitci kod Tembjena. Bitka je završila porazom dviju vojski abesinskih rasova Kasse i Sejuma koji su sa svojim postrojbama bili uhvaćeni u *kliješta*. Daje se priznanje talijanskoj nadmoći u

²⁰⁷ „Bugarska mora odlučiti na koju će stranu“, *Jutarnji list*. 4. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8629. str. 2.

²⁰⁸ „Završena prva etapa diplomatskih pregovora u Parisu“, *Jutarnji list*. 7. II. 1936. Vol. XXV. Br. 8632, str. 17.

zrakoplovstvu i artiljerijskom oružju. Saznaje se da je negus Selassie pokušao priteći opkoljenim Kassi i Sejumu, sa svojim najboljim postrojbama odnosno carskom gardom, *Kebur Zabagna*. Carska garda je, također, teško poražena od Talijana, a negus se morao povući.²⁰⁹

Kako je već spomenuto u tekstu, u *Jutarnjem listu* su izlazili i službeni talijanski vojni izvještaji, odnosno *komunikeji*. Jedan od tih izvještaja je poslan od strane maršala Badoglia o završetku Druge bitke za Tembjen (počela je 27. veljače). Bitka je prema riječima maršala završila pobjedom za talijansku stranu, a vojske rasova Deste i Mulugete razbijene, dok su vojske rasova Sejuma i Kasse bile na uzmaku.²¹⁰ Iako je poraz abesinskih vojski u regiji Tembjen zapravo značio da je sva inicijativa u rukama Talijana, još uvijek su svjetski listovi pisali da tek treba doći do odlučnih bitaka i da je zapravo tek započinjao pravi rat za Abesince. Istina je ipak bila, da su od Tembjena Abesinci bili u defenzivi i povlačenju pred talijanskim snagama. Ohrabrena pobjedama kod Tembjena, talijanska propaganda u listu *Giornale d'Italia*, odgovara na navodna saznanja britanskih listova o abdikaciji negusa Haile Selasija. List za koji je nekada radio i Mussolini, piše da Italija odbacuje glasine o abdikaciji i fokusira se na pobjedu koju će izvojevati njezine vojne snage. Ovo je dobar primjer propagande kojim Talijani ohrabreni pobjedama na bojištu odbacuju sve diplomatske napore i pokušavaju rat završiti kako su ga i započeli, oružjem.²¹¹ Velika Britanija i Liga naroda i dalje su pokušavali diplomatskim pritiscima i prijetnjama pooštrenim sankcija ishoditi mirno i brzo rješenje sukoba u Abesiniji. *Jutarnji list* od 4. ožujka ponovno na naslovnicu stavlja rat u Abesiniji „U tjednima koji su prethodili sukob u Abesiniji nije bio glavna tema kao što je bio u ranijim fazama“. Diplomati iz Lige naroda dobili su potvrđan odgovor za pregovore o miru od negusa, dok je Mussolini još čekao razvoj situacije vojnim putem kako bi bio na što boljoj poziciji na pregovorima. *Jutarnji list* prenosi tvrdnje iz Ženeve (sjedište Lige naroda), da je postojala velika mogućnost da će za pregovarački stol doći i Talijani, a da ih je na to mogla prisiliti jedino financijska situacija, odnosno veliki ratni troškovi.²¹²

Bitka za Šire koja je započela 25. veljače, završila je pobjedom Talijana koji su porazili zadnje od četiri vojnih grupacija kojima su Abesinci raspolagali na Sjevernom bojištu. Bila je to vojska rasa Imrrua. Bilo je velikih sumnji u negusov položaj, budući da se nalazio na Sjevernom bojištu za vrijeme poraza koji su abesinskoj vojsci naneseni u tjednima koji su prethodili. Vijest o gubitku veze s negusom, prenijela je agencija *Radio* iz Addis Abebe, a velika zabrinutost je

²⁰⁹ „Posljednji apel za mir na Italiju“, *Jutarnji list*. 3. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8657. str. 3.

²¹⁰ „Posljednji apel za mir na Italiju“, *Jutarnji list*. 3. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8657. str. 13.

²¹¹ „Posljednji apel za mir na Italiju“, *Jutarnji list*. 3. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8657. str. 15.

²¹² „Posljednji apel Italiji i Abesiniji“, *Jutarnji list*. 4. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8658. str. 1.

postojala zbog sumnje da se negusu Selasiju neće moći uručiti apel Lige naroda.²¹³ No već idućeg dana javljeno je da je negus primio i pristao na apel koji poslan iz Ženeve.²¹⁴

Kako bi tadašnji čitatelj *Jutarnjeg lista* dobio što jasniju sliku i cjelovito opisanu međunarodnu politiku koja se skriva iza rata u Abesiniji, trebalo je jasno opisati stanje koje se događalo na političkim i diplomatskim razinama. Članak od 5. ožujka pod naslovom: „Sad postaje ozbiljno! Najkritičniji tjedan u europskoj politici.“, daje upravo dobar opis stanja međunarodne politike i reperkusija izazvanih talijanskom invazijom na Abesiniju. Apel koji je Liga naroda na čelu s Odborom osamnaestorice uputila Italiji i Abesiniji, je zapravo bio ultimatum, neispunjenjem kojega bi nastupile sankcije za obje sukobljene zemlje. To je na neki način bio spas za Abesiniju koja je izgubile sve bitke na Sjevernom bojištu, dok je kako se navodi za Italiju to *hladan mlaz*, nakon izvojevanih vojnih pobjeda na terenu. Talijane su u datom trenutku usporavali jedino vremenski uvjeti, odnosno razdoblje jakih kiša, a na domaćem ih je terenu kočila financijska kriza zbog velikih troškova održavanja mnogobrojne vojske u dugom sukobu.

Tjedni koji su zatim uslijedili bili su puni manjih događaja u vezi ratnih zbivanja u Abesiniji. Talijani su se hvalili svojim pobjedama na Sjevernom frontu. Abesinci su pokušali osporiti te pobjede, no to im nije išlo od ruke. Služili su se svim sredstvima kako bi održali moral vojske i naroda. Tako je *Jutarnji list* prenio vijest iz Džibutija: „Negus želi smrt na fronti kako bi digao moral Abesinaca i uzbudio svijest svijeta!“²¹⁵ Ovo je primjer očajničkih pokušaja koji su pokušale izvesti vlasti u Abesiniji, sa svrhom kako bi se očuvalo jedinstvo i volja naroda za borbu protiv nadmoćnijeg neprijatelja, dakle čin očajnika. S druge strane Talijani su hvalili svoje uspjehe, te su polako napredovali kako bi iskoristili svoje pobjede. Time su postali arogantniji pa su ponovno bombardirali poljsku bolnicu koja je bila pod upravom britanskog Crvenog križa. Ponovno bombardiranje bolničkog objekta uzburkalo europsku javnost, ali ponovno osim osude i prijetnji sankcijama, veća kazna nije usmjerena protiv Italije.²¹⁶ Na prijetnje pojačanim sankcijama, talijanska vlada zaprijetila je izlaskom Italije iz Lige naroda,

²¹³ „Italija neće položiti oružje dok ne dobije potpunu zadovoljštinu“, *Jutarnji list*. 5. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8659. str. 2.

²¹⁴ „Represalije Engleske protiv Italije zbog bombardiranja poljske bolnice u Abesiniji“, *Jutarnji list*. 6. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8660. str. 1.

²¹⁵ „Represalije Engleske protiv Italije zbog bombardiranja poljske bolnice u Abesiniji“, *Jutarnji list*. 6. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8660. str. 15.

²¹⁶ „Atentat u skupštini“, *Jutarnji list*. 7. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8661. str. 15.

što bi za njom učinile njezine *pratilje* Austrija i Mađarska (u *Jutarnjem listu* nazvane talijanskim *trabantima*) koje su ionako politički bile vezane uz Italiju.²¹⁷

Izdanje *Jutarnjeg lista* od 7. ožujka 1936. godine prenosi govor predsjednika jugoslavenske vlade i ministra vanjskih poslova Kraljevine Jugoslavije, Milana Stojadinovića, koji se obraćao Narodnoj skupštini. U svom govoru objašnjavao je tadašnju vanjsku politiku i ciljeve kojima je ona težila. Iz govora se zaključuje da su temelji jugoslavenske države: Mala Antanta koju je podržavala Francuska s kojom je Jugoslavija imala jako dobre političke veze, Balkanski pakt s Rumunjskom, Grčkom i Turskom te odanost versajskom poretku nastalom nakon Prvog svjetskog rata. Taj poredak je značio, da Jugoslavija slijedi i pridržava se svih odredbi Lige naroda (što je i činila), isto tako jugoslavenska politika brinula se da ne dođe do revizije versajskih ugovora u susjednim zemljama, kao što je bio pokušaj restauracije Habsburgovaca u Austriji i Mađarskoj. Nadalje, iako je slijedila politiku Lige naroda i sankcionirala s ostalih pedeset četiri članice Lige naroda Italiju, po članku 16., jugoslavenska vlada uložila je molbu da joj se nadoknadi velika šteta pretrpljena prekidom izvoza u Italiju, te je stoga počela pregovore s ostalim europskim zemljama o trgovinskim ugovorima.²¹⁸

Ostatak mjeseca ožujka *Jutarnji list* prenosi vijesti o remilitarizaciji Porajnja koje su počele izvršavati vojne snage Trećeg Reicha, počevši od 7. ožujka. 1936. godine. To je izazvalo veliku uzbunu u Francuskoj koja je svim silama htjela to spriječiti.²¹⁹ Stoga zbivanja u Abesiniji padaju u drugi plan i polako silaze s naslovnica koje su u početnim mjesecima zauzimala. Vijesti koje su osvanule na naslovnici od 23. ožujka su bile prilično uznemirujuće za tadašnje čitateljstvo. Abesinska strana (vijesti prenosi agencija *Reuters*) je tvrdila da su ponovno u sukobima, toga puta ne samo na fronti, nego i prilikom bombardiranja civilnih meta i mjesta upotrijebljena otrovna sredstva. Engleski novinar bio je očevidac tih događaja, njegovo je svjedočanstvo zabilježeno; „...izjavljuje da je istina da Talijani upotrebljavaju otrovne plinove naročito fosgen i iperit. Uslijed ovih bomba, veli, ljudi se pretvaraju za jednu minutu u jednu zgrčenu masu, strahovito ispečenih usta i pluća, padaju odmah u agoniju i povraćaju krv i komade pluća.“ Nadalje, navodi se, kako je samo jedan od stotinu abesinskih vojnika imao primjerenu zaštitnu opremu protiv takvih bojnih otrova (protuplinsku masku). Zbog tih

²¹⁷ „Represalije Engleske protiv Italije zbog bombardiranja poljske bolnice u Abesiniji“, *Jutarnji list*. 6. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8660. str. 2.

²¹⁸ „Atentat u skupštini“, *Jutarnji list*. 7. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8661. str. 3. - 5.

²¹⁹ „Promjene u vladi“, *Jutarnji list*. 8. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8662. str. 2.

dogadaja ali i gubitaka proteklih mjeseci abesinske su vlasti ponovno uputile apel na Ligu naroda, da se zaustavi agresija na njihovu zemlju.²²⁰

Pesimističnim vijestima za Ligu naroda 1936. godine nije bilo kraja. U početku se mislilo da će Abesinsko-Talijanski sukob prerasti u svjetski rat, no od početka ožujka pojavila se bojazan da bi mogao nastati i zbog poteza kojim su Britanci i Francuzi htjeli sankcionirati Njemačku zbog kršenja Versajskog sporazuma. Britanci su stvari uzeli u svoje ruke i pozvali vijeće Lige naroda u London.²²¹ Dok je Liga bila okupirana njemačkom remilitarizacijom Porajnja, ostale zemlje su iskoristile to skretanje pogleda svjetske javnosti. Italija je što prije htjela natjerati Abesiniju na kapitulaciju (iz očitog razloga, jer su oči svjetske javnosti kratko bile uperene u Njemačku), a Turska je odbacila odredbe mirovnog ugovora i Laussane iz 1923. godine, kako bi ponovno vojnički utvrdila i osigurala Bospor i Dardanele.²²² Ishod je bio odgađanje sjednice vijeća Lige naroda do svibnja 1936. godine,²²³ a to je zapravo umanjivalo njezinu važnost i prestiž.

Početak travnja 1936. godine *Jutarnji list* je započeo, kako to nakon dugotrajnih i skupocjenih projekata biva, uvidom u financijske izdatke koje je Italija imala u ratu koji je započela u Istočnoj Africi. Članak od 1. travnja daje čitateljstvu podatke o ukupnoj svoti od 7 milijardi i 120 milijuna talijanskih lira koji su potrošeni od 21. lipnja 1935. godine. Na bojište je ukupno do tada poslano oko 450. 000 vojnika i časnika talijanske vojske. Tada se još nije znao točan datum završetka rata, pa se s pravom tvrdilo da će potrošena svota dodatno rasti.²²⁴

Ishod bitke kod mjesta Maychew (Mai Čeu u hrvatskom izdanju) u blizini jezera Ashangi, koja se odvila 31. ožujka, postala je poznata javnosti tek 2. travnja. Izvor koji je prenio *Jutarnji list* je talijanski izvor informacija. Talijanska vojska razbila je zadnje organizirane snage koje su bile predvođene negusom osobno, stradala je njegova carska garda. Navedeni gubitci Talijana su razmjerno mali (oko 64 poginulih te 196 ranjenih časnika i vojnika te oko 800 kolonijalnih vojnika), dok je s druge strane u borbama poginulo 20. 000 Abesinaca. Treba ipak imati na umu da su ovo službeni talijanski izvori.²²⁵ Stoga, je ovaj nesrazmjer u gubitcima vjerojatno

²²⁰ „Otrovni plinovi počinjanju strahote u novim bojevima u Africi“, *Jutarnji list*. 23. III. 1936 Vol. XXV. Br. 8677. str. 1.

²²¹ „pripravnost u francuskoj tvrđavnoj zoni“, *Jutarnji list*. 9. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8663. str. 1.

²²² „Francuska pristaje na britansko-njemačke pregovore“, *Jutarnji list*. 26. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8680. str. 3.

²²³ „Francuska pristaje na britansko-njemačke pregovore“, *Jutarnji list*. 26. III. 1936. Vol. XXV. Br. 8680. str. 1.

²²⁴ „Njemački odgovor predan britanskoj vladi“, *Jutarnji list*. 1. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8686. str. 15.

²²⁵ „Njemački odgovor“, *Jutarnji list*. 2. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8687. str. 2.

manji. Ujedno je to bila zadnja velika otvorena bitka na Sjevernom bojištu, poslije nje put do Addis Abebe za Talijane je bio otvoren. Abesinski izvori demantirali su da znaju ikakve podatke o bitci kod jezera Ashangi.²²⁶ Teško je ustvrditi da li su to pokušali zataškati ili stvarno nisu imali podatke o svim svojim trupama, koje su bile demoralizirane i dezorganizirane. Demanti koji su preneseni od Abesinskih vlasti tek su mali odlomak u novinama okružen velikim spektrom raznih informacija koje su čitatelji mogli pronaći o ratu u Africi.

Veliko komešanje u europskoj politici izazvalo je talijansko zauzeće etiopskog grada Gondara. *Jutarnji list* javlja da su grad 1. travnja zauzele talijanske snage.²²⁷ Komešanje je nastalo zbog protesta i prijetnji britanske strane zbog zauzeća Gondara u regiji Godjam, u blizini jezera Tana. Britanska vlada uputila je ozbiljne prijetnje i ultimatum talijanskoj vladi, zbog zauzimanja Gondara, što je ugrožavalo interesno područje koje je Ujedinjeno Kraljevstvo smatralo svojim interesnim područjem. Nadalje to je područje granično s Anglo-Egipatskim Sudanom tada britanskim protektoratom, a također je izvor Plavog Nila.²²⁸ Italija je prijetnje shvatila ozbiljno. To se može zaključiti po naredbi o povlačenju koje poslano snagama koje su zauzele to područje, a koje je predvodio Achille Starace.²²⁹ Tadašnjoj javnosti već je u prijašnjim izdanjima moglo biti jasno da se više nitko ne zauzima za Abesiniju. Vlada Ujedinjenog Kraljevstva stvarne je i prave prijetnje i ultimatum uputila tek kada su izravno bili ugroženi njeni interesi u Abesiniji, dok je zapravo Liga naroda služila kao mlako sredstvo pritiska.

U tjednima koji su uslijedili *Jutarnji list* prenosi vijesti koje su prognozirale slom Abesinije, aludirajući na vojne uspjehe koje je Italija imala u mjesecima koji su prethodili. Nadalje, diplomatska inicijativa Lige naroda još nije sasvim zamrla, ali kako se može iščitati, postepeno se odgađala te je prebačena u drugi plan, dok je fokus bio na Njemačkoj i strahu koji je proizlazio iz poteza koji su poduzimali vlastodršci iz Berlina.

Kako se talijanska vojska sve više približavala, tako je Addis Abeba sve više bombardirana iz zraka. To je izazvalo veliku paniku u glavnom gradu. Paniku je povećavala vijest o uništenju abesinske vojske na sjeveru i općenito lošeg vojnog stanja u kojem se nalazila Abesinija. Građani Addis Abebe u tome su vidjeli kraj negusova carstva, neki su svoj bijes iskalili na

²²⁶ „Njemački odgovor“, *Jutarnji list*. 2. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8687. str. 16.

²²⁷ „Velika Britanija je prva odlučila zauzeti stanovište o njemačkom planu za mir“, *Jutarnji list*. 3. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8688. str. 5.

²²⁸ „Velika Britanija je prva odlučila zauzeti stanovište o njemačkom planu za mir“, *Jutarnji list*. 3. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8688. str. 3.

²²⁹ „Engleska za Hitlerov plan mira!“, *Jutarnji list*. 4. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8689. str. 2.

Euroljanima koje su se tada zatekli u gradu, a to je potaknulo na bijeg mnoge Europljane, koji su bježali uglavnom vlakom prema Džibutiju.²³⁰ Kolika je bila žestina posljednjih talijanskih napada, donosi jedan članak prenijet od strane DNB-a (*Deutsches Nachrichten Büro*). U članku je opisan potrest abesinske vlade Lige naroda o postupanju Talijana kod bombardiranja civilnih meta nad Adis Abebom; „cio grad evakuiran je ponovno od četa i nema nikakvih defenzivnih sredstava, tako da su ga neprijateljski avioni mogli preletjeti u minimalnoj visini. Na taj način ovaj postupak znači napad na jedan otvoreni grad i pokazuje namjeru neprijatelja, koja je istovremeno flagrantna povreda članka 25. haškog sporazuma iz 1907.“²³¹ Komentirajući vijest lista *Il Popolo d'Italia*, reporter *Jutarnjeg lista* je zaključio u članku „Grob Negusova carstva“, da je Italija planirala rasplet sukoba u Africi, tako što bi pregovori o miru prešli iz nadležnosti Lige naroda na diplomaciju između Francuske, Italije i Velike Britanije. Kao pregovaračku kartu, Talijani bi igrali na vojne pobjede u Abesiniji, koja je zbog toga ostala u rasulu. Nadalje Mussolini tada više nije priznavao Abesiniju kao subjekt u pregovorima nego kao objekt tih pregovora, te je smatrao da ona ne treba sudjelovati u tim pregovorima.²³² Grob carstvu Negusa, iskopale su upravo ofenzive na Sjevernom bojištu, koje su zapravo ostavile Abesiniju u rasulu i anarhiji.

Promatrajući Drugi talijansko-Etiopski rat nakon skoro 85 godina od njegova svršetka, jasno je tko ga je započeo, tko je žrtva a tko agresor, dakako ako se gleda literatura i ako se sagledaju i prouče obje strane. No realan i objektivan pogled koji su mogli imati suvremenici toga rata koji su pratili novinske naslove čitajući svakakve vijesti od proturječnih do lažnih i propagandnih, teško da su mogli dobiti čistu i jasnu sliku o tome što se zapravo događa. Treba uzeti u obzir da nije za sve dezinformacije bila kriva propaganda, već su neke vijesti bile krivo protumačene. A za one koje su bili manje informirani bilo je i odličnih komentatora koji su sasvim jasno, a opet jednostavno objasnili i komentirali sukob koji je tada trajao već šest mjeseci. U takve vijesti spada i članak *Abesinska tragedija, ugrožena ideja Lige naroda*, koji je objavljen u *Jutarnjem listu* 8. travnja 1936. godine. Članak preispituje temelje Lige naroda, zaključujući da, ako se dozvoli Italiji da preko diplomatskih akcija anektira dijelove Abesinije, onda je sila pobijedila svako značenje versajskog mirovnog ugovora. Navodi se i krivac za abesinski poraz na Sjevernom bojištu, a bilo je to talijansko zrakoplovstvo. Nadalje, daje se slikovit opis stradanja Abesinskih vojnika, koji je opisao talijanski poručnik koji je tome svjedočio. Primjer koji su Abesinci trebali slijediti bio je gerilski način ratovanja kakav je vodio

²³⁰ „Talijani bombardirali Adis Abebu“, *Jutarnji list*. 5. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8690. str. 16.

²³¹ „*Rasulo abesinske vojske*“, *Jutarnji list*. 6. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8691. str. 1.

²³² „*Rasulo abesinske vojske*“, *Jutarnji list*. 6. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8691. str. 15.

*Abd el Krim u Maroku protiv Francuske.*²³³ Dakle, ovime je objašnjeno kako abesinska vojska nije imala prevelikih izgleda u frontalnom sukobu sa talijanskom vojskom, te se zaključuje kako bi gerilski način ratovanja više štetio talijanskim jedinicama.

Idućih tjedana (od 8. do 15. travnja 1936. godine), vijesti su uglavnom o diplomatskim pregovorima i prijetnjama Velike Britanije prema Italiji i obratno. Italija je prijetila da će, ako se ne ukinu sankcije, izaći iz Lige naroda. Francuska je tada imala veću prijetnju od Njemačke nego od Italije, stoga je francuska vlada bila za ukidanje sankcija Italiji. Italija je zauzeta Europskih sila i očekivanje sjednica Lige naroda koristila kako bi vojnički dokrajčila Abesiniju.

Vijest o padu Dessie-a, ključnog grada na putu do Addis Abebe, objavljena je u *Jutarnjem listu*. Prema vijestima dobivenim iz Asmare, talijanska vojska zaposjela je, bez ikakvog otpora, grad Dessie, gdje je bio negusov glavni stožer. Prilikom toga naglašeno je da su talijanski vojnici zaplijenili mnogo abesinske opreme te oruđa i oružja.²³⁴ Ta je vijest samo dodatno pojačavala sliku abesinske vojske koja bježi u rasulu. Padom Dessia je, kao što svatko tko imalo poznaje geografiju Abesinije, put do Addis Abebe postao otvoren.

Jutarnji list je 16. travanj objavio članak u kojem opisuje javno mišljenje o ratu u Abesiniji i mogućem sukobu između Italije i Ujedinjenog Kraljevstva te postavlja veliko pitanje koje je mučilo tadašnju javnost i malog čovjeka „hoće li zbilja biti rata?“ Prema opisima raspoloženja javnosti u Britaniji i Francuskoj, koje *Jutarnji list* prenosi od listova iz Londona i Pariza, jasno dolazi do znanja da je Abesinsko pitanje ponovno glavna tema svjetske diplomacije, dok je remilitarizacija Porajnja privremeno stavljena u drugi plan. Britanska je politika pokušala ponovno zaustaviti Italiju, ali zbog interesa koje je imala na sudansko-abesinskoj granici, a ne kako se mislilo zbog prava Abesinije da se obrani od strane agresije. Takva politika dovodi u pitanje cijelu ideju Lige naroda i kolektivne sigurnosti. Sjednice Lige koje su tada zakazane kako bi se na njima raspravljalo o mogućem rješenju sukoba, stalno su odgađane, što je na kraju i dovelo do vojnog poraza Abesinije.²³⁵ Obični građani sigurno su strahovali od mogućeg izbijanja rata koji bi poprimio velike razmjere, no nade su još uvijek bile polagane da će Liga naroda i diplomati u Ženevi uspjeti zaustaviti novo krvoproliće. No, ljudi su se svejedno pitali da li je moguće da će sloboda jednog naroda biti žrtvovana za ciljeve politike velikih zemalja.

²³³ „Kontrola uvoza iz inozemstva“, *Jutarnji list*. 8. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8693. str. 4.

²³⁴ „Ako se talijanski vojnici nalaze na obalama jezera Tana... britanski se mornari nalaze na ulazu u Sueski kanal!“, *Jutarnji list*. 16. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8699. str. 2.

²³⁵ „Ako se talijanski vojnici nalaze na obalama jezera Tana... britanski se mornari nalaze na ulazu u Sueski kanal!“, *Jutarnji list*. 16. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8699. str. 5.

Krajem travnja 1936. godine odigrala se zadnja etapa u talijansko-abesinskom sukobu. Razna obećanja i prijetnje iz Londona i Ženeve nisu primirile Italiju. Završne ofenzive sa sjevera prema Addis Abebi i s juga prema Hararu i pokrajini Ogaden, slomile su zadnji organizirani otpor Abesinaca, država je bila u rasulu. Tih su se dana (druge polovice travnja) odigravale zadnje drame u Ženevi glede pokušaja mirnog rješavanja sukoba. *Jutarnji list* je počeo prenositi vijesti iz kojih se može vidjeti da je svima postalo jasno kako će Abesinija izgubiti rat. Addis Abeba je postao grad iz kojeg su svi počeli bježati, negus je sa zadnjim rezervnim snagama kao i sa ostacima vojske koja je razbijena na Sjevernom bojištu napustio grad. Stanovništvo glavnog grada je strahovalo od razbojničkih bandi koje su iskoristile vakuum vlasti u gradu pred dolazak Talijana.²³⁶ „Samo čudo može spasiti Abesiniju“, zaključak je novinskog članka u *Jutarnjem listu*. Na šaljiv i satiričan način u članku se opisuje kako su na miljokazima, koji su bili postavljeni uz ceste koje je izgradila talijanska vojna inženjerija, bile postavljene poprsja Benita Mussolinija, dok su umjesto Mussolinijevih poprsja trebala biti postavljena poprsja Pierrea Lavala, koji se zalagao za ukidanje sankcija Italiji i odgađanja diplomatskih dogovora o istima.²³⁷ U članku se pokušalo na satiričan način opisati realno stanje na terenu, koje nije bile nimalo bezopasno. Preko 10. 000 talijanskih vojnika s oko 3000 raznih motornih vozila, krenulo je 27. travnja iz grada Dessiea na posljednji marš toga rata, kako javlja *Jutarnji list*. Vijest o tom završnom pokretu Talijana, stizala je sa svih strana i od svih dnevnih listova (*DNB*, *Havas* kao najznačajniji).²³⁸ Cilj te kolone je dakako bila Addis Abeba. Stav francuskih vladajućih krugova o ratu u Abesiniji bio je jasan još puno prije nego je rat zapravo i počeo. Francuzi su prešutno podržavali i odobravali talijanske poteze u Africi, jer nisu došli u sukob s francuskim interesima. No kako je rat odmicao, a Njemačka približila svoju vojsku Francuskoj (remilitarizacija Porajnja), tako je Francuska sve otvorenije zagovarala prekid sankcija. Članak koji ide tome u prilog izašao je u *Jutarnjem listu* 30. travnja. Francuska tada zahtjeva da talijanske postrojbe, što prije uđu u Addis Abebu i da rat završi, kako bi potom Talijanima bile slobodne ruke u Europi, da stanu uz Francusku protiv Trećeg Reicha.²³⁹ Da nisu ostali samo na riječima, moglo se vidjeti i po tome, što su francuske vlasti u koloniji Džibuti, koja je graničila s Abesinijom, zaustavile i zaplijenile pošiljku ratnog materijala

²³⁶ „*Adis Abeba pred padom*“, *Jutarnji list*. 21. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 7804. str. 1., 14., 15.

²³⁷ „*Adis Abeba pred padom*“, *Jutarnji list*. 21. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 7804. str. 6.

²³⁸ „*Dr. Viktor Ružić imenovan banom Savske banovine*“, *Jutarnji list*. 28. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8711. str. 2.

²³⁹ „*Madjarski nacional-socijalisti spremali državnim udar*“, *Jutarnji list*. 30. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8713. str. 1.

namijenjenog Abesiniji.²⁴⁰ Time su zaustavili ionako slab dotok opreme i potrepština zemlji koja je bila pred padom.

Prvi tjedan svibnja bio je zadnji čin Abesinske tragedije. Tih dana još su se u novinama mogli pronaći naslovi koji su tvrdili da će se Abesinci boriti do kraja i da još uvijek imaju snage i vremena savladati talijansku invaziju, ali bilo je to očito zavaravanje. Negus je osobno izjavio dopisnicima *Havasa*: „Glavni dio naše vojske ostao je kompaktan. Konstatirao sam sa živim zadovoljstvom, da je cijeli narod, izuzevši nekoliko poglavica, ostao potpuno uz nas. Ni okupacija Addis Abebe ne bi značila da ćemo se odreći borbe za naše carstvo, za koje ćemo se boriti do kraja.“²⁴¹ Ova optimistična izjava izrečena je na dan kada je negus zapravo napustio Abesiniju, otišavši u egzil iz kojega će pokušati voditi diplomatsku borbu za svoje carstvo. Vijest o negusovom odlasku željeznicom iz Addis Abebe do Džibutija, donosi *Jutarnji list* u svojem broju od 3. svibnja. Tada je u glavnom gradu, ali i ostatku Abesinije zavladao panika i počele su mnoge pobune i nemiri protiv pokrajinskih rasova. Zbog odlaska negusa i izostanka centralne vlasti, nemiri su prerasli u pljačke. Dotok vijesti tog je dana prestao jer je prekinuta radio veza Addis Abebe s Londonom. Talijanska motorizirana kolona svakim je danom bili sve bliže na svom putu od Dessie prema Addis Abebi, što je zasigurno pridonijelo strahu i panici pučanstva.²⁴²

Nefunkcionalnost i opća propast Lige naroda je rezultat rata u Abesiniji. Velika Britanija i Italija, a kasnije i ostale zemlje prijetile su izlaskom iz Lige. Prijetnja izlaska iz Lige naroda je postalo omiljeno oružje među suprotstavljenim stranama. Velika Britanija je ponovno prijetila izlaskom iz Lige naroda, što bi vjerojatno dovelo do abesinskog sloma, ako se ne bi pojačale sankcije protiv Italije, koje bi ju natjerale da stane s operacijama u Abesiniji.²⁴³

„Italija pliva u oduševljenju zbog Addis Abebe“, naslov je članka u *Večeri* od 5 svibnja 1936. godine, koji opisuje delirij koji je vladao u talijanskim gradovima zbog ulaska talijanskih postrojbi u glavni grad Abesinije. Također se piše o tužnom kraju jednog cara, odnosno o Negusu koji je morao napustiti Abesiniju i koji je tada trenutno boravio u Jeruzalemu.²⁴⁴ Idućeg dana *Večer* javlja i daje opise o ulasku talijanske vojske na čelu sa maršalom Pietrom

²⁴⁰ „*Madjarski nacional-socijalisti spremali državnim udar*“, *Jutarnji list*. 30. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8713. str. 15.

²⁴¹ „*Adis Abeba još nije pala!*“, *Jutarnji list*. 2. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8715. str. 1.

²⁴² „*Bijeg Negusa iz Adis Abebe*“, *Jutarnji list*. 3. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8716. str. 1., 12., 14.

²⁴³ „*Adis Abeba opkoljena*“, *Jutarnji list*. 4. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8718. str. 2.

²⁴⁴ „*Pronevjerjenje u t.t. Friedamann*“, *Večer*, 5. V. 1936. Vol. XVII. Br. 4628. str. 1.

Badogliom u Addis Abebu. Drugi pak članak govori o Baldwinovoj izjavi kako će Liga naroda riješiti abesinsko pitanje, što sa sigurnošću možemo reći da se nije dogodilo.²⁴⁵

Pad Addis Abebe i ulazak talijanske vojske u grad, dočekan je s olakšanjem od mnogih veleposlanstava koja su imala sjedište u Abesiniji. Mnoga od njih bila su pod opsadom, kako se navodi, razbojničkih bandi, koje su tih dana pljačkale dok je grad bio bez ikakve vlasti. *Jutarnji list* donosi detaljan opis ulaska Talijana u grad koji nisu nailazili ni na kakav otpor. Mnoga mjesta su u gradu bila opljačkana i spaljena, a mnogi Europljani, ali i stanovnici Addis Abebe napustili su grad.²⁴⁶ Time je rat službeno bio gotov. Abesinija je i službeno anektirana i pridružena ostalim talijanskim kolonijama u istočnoj Africi, a talijanski kralj je postao carem Abesinije, tako je i Italija proglašena carstvom.²⁴⁷ To je popraćeno pompoznom naslovima i u *Jutarnjem listu*, koji prenosi vijesti o tim završnim događajima Drugog talijansko-Abesinskog rata. „Prevlast tehnike u međunarodnoj politici i njezine posljedice“, naslov je članka koji se bavi mišlju o tome da li je padom Abesinije, pala ideja Lige naroda i da li je to značilo da je prevladala sila. Kako je moderno oružje slomilo abesinsko junaštvo. „S tim novim oružjem svaka šušnja može ubiti junaka.“ Zaključak je legende o Kraljeviću Marku, koji je to navodno izjavio kada je upoznao vatreno oružje.²⁴⁸ Ideja ovoga članka jest neugodna spoznaja o tome da bilo koja država može snagom vlastitog oružja svladati drugu državu, a da Liga naroda i cijeli sistem kolektivne sigurnosti ne poduzme apsolutno ništa, izuzev slučaja ako se to ne kosi s interesima neke od velikih sila koje bi mogle zaustaviti takav sukob. Dakle preispituje se stanje politike u Europi i same versajske postavke poslijeratnog svijeta.

6.2. Zanimljivosti o Drugom talijansko-abesinskom ratu

Gledajući Talijansko-abesinski rat kao sukob, koji je talijanski vojni vrh s Mussolinijem opisao kao svojevrsni vrhunac talijanskog fašizma (iako je to propagandni aspekt), ali i običnog talijanskog čovjeka i vojnika (iako su u ratu uvelike korištene i talijanske kolonijalne trupe koje su dobrim dijelom preuzele borbu)²⁴⁹, može se reći da je to bio zadnji kolonijalni rat u Africi, u kojem je podčinjena jedna suverena zemlja. Ovaj rat je također pun apsurdna i zanimljivih događaja koji samo pojačavaju sliku da je to bio samo obračun jedne industrijalizirane europske

²⁴⁵ „Željezničarska bolnica“, Večer, 6. V. 1936. Vol XVII. Br. 4629. str. 1.

²⁴⁶ „Talijani ušli u Adis Abebu“, Jutarnji list. 6. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8719. str. 1.

²⁴⁷ „Italija-imperij!“, Jutarnji list. 10. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8723. str. 1.

²⁴⁸ „Adis Abeba opkoljena“, Jutarnji list. 5. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8718. str. 3.

²⁴⁹ Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941.* Zagreb: Despot infinitus, 2020. str. 62. i 85.

zemlje sa jednom afričkom zemljom koja je tek započinjala svoju industrijalizaciju i otvaranje svijetu. Nadalje, Talijani su upravo u Abesiniji vidjeli laki plijen koji se može brzo i jeftino prigrabiti, iako to na kraju nije ispalo tako. Rat je Italiju koštao veliku količinu novca i ratnog materijala. Ali najviše od svega otkrio je ostalim da Italija nije bila spremna, kako su to tvrdili u njenom vojnom vrhu za rat velikih razmjera, što će se pokazati u Drugom svjetskom ratu u koji je Italija ušla na strani njemačkog trećeg Reicha.²⁵⁰

Fra Ma Fu (Franjo Martin Fuis)

Franjo Martin Fuis bio je hrvatski novinar, putopisac, fotoreporter ali prije svega avanturist. Rođen je 1908. godine u Virovitici u radničkoj obitelji. U mladosti je napustio školu te se pridružio cirkusu, što vrlo dobro ocrta njegovu, avanturama sklonu, osobnost. Potom je pohađao mornaričko-pilotsku školu koju 1929. godine završava i postaje pilot. Bio je novinar za *Novosti* počevši od 1934. godine, kada šalje svoje prve fotoreportaže, što mu donosi popularnost kao novinaru. Zatim, u ljeto 1935. godine odlazi na otok Jabuku, gdje boravi neko vrijeme te šalje zanimljive reportaže uredništvu. U listopadu 1935. godine napisao je prvu reportažu leteći iz Vrbanje za Zagreb, te je iz zraka uživo pratio vojne manevre Jugoslavenske kraljevske vojske pokraj Brčkog, o čemu je naravno izvijestio i napisao reportažu za *Novosti*. Njegova najpotresnija reportaža bila je Niz strminu bijede. Tu reportažu napisao je nakon što je dva mjeseca boravio sa zagrebačkim skitnicama i beskućnicima, po zagrebačkim svratištima. To je za hrvatsku javnost ali i novinarstvo bio jedan od inovativnih ali i pionirskih avanturističkih pothvata, što jasno daje uvid u njegovu osobnost i djela koja je radio. Ta priča potaknula je zagrebačko građanstvo na intenziviranje prikupljanja pomoći za unesrećene u Zagrebu. Njegove, možda, najzanimljivije reportaže i izvještavanja bile bi, da je uspio njegov naum da kao ratni izvjestitelj pođe u ratom razrušenu Abesiniju (u kojoj se odvijao Drugi talijansko-Abesinski rat) iz koje bi slao svoje reportaže. Unatoč njegovoj velikoj želji, kako je to mnogo godina kasnije po sjećanju objasnila njegova žena Katica, Franjo Martin Fuis, nije uspio na vrijeme izvršiti sve pripreme i ishoditi sve dozvole za taj pothvat. Naime, kada je napokon bio spreman, već je bio ožujak 1936. godine, kada je bilo jasno da je abesinski poraz neminovan, pa je od svega, na njegovu veliku žalost i na žalost njegova avanturističkog duha, morao odustati.²⁵¹

²⁵⁰ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 352.-360.

²⁵¹ *Gordogan, kulturni magazin*. Ur. Branko Matan, Zagreb: br. 35-36, god. 15., 2017. str. 130. – 144.

Ljeto 1936. godine provodi izvještavajući o krstarenju britanskoga kralja Edwarda VII. i njegove žene Amerikanke Wallis Simpson po Jadranu, zbog kojeg je radi lakše pratnje kraljevskog para unajmio hidroavion, kojim je sam pilotirao. Nedugo zatim, nastavlja redovita izvješća, sa svojeg lutanja Dalmacijom, is kojeg je su izrađeni serijali članaka: *Misterij čarobnog otoka Mljeta* i *Po zaboravljenim kutevima Boke Kotarske*.

Od veljače 1937. godine, u suradnji sa Andrijom Maurovićem (1901. - 1981.), Franjo Fuis, izdaje crtane stripove, koji su počeli izlaziti u *Novostima*. *Sablasi zelenih močvara*, *Mickey strip* te *Gospodar zlatnih bregova*, samo su neki od stripova koji su rođeni od strane ovoga dvojca, uglavnom po scenariju Martina Fuisa i pod perom Andrije Maurovića. Franjo Martin Fuis, prvi je od jugoslavenskih fotoreportera koristio filmove u boji, koje je zbog svoje slave uspio nabaviti od njemačkih proizvođača kolor-filmova za fotografiju. Od srpnja 1941. godine surađuje sa skojevcima za koje nabavlja oružje, te se opredjeljuje za narodnooslobodilačku borbu. Sredinom 1943. godine odlučio je prijeći na oslobođeni teritorij, sa filmskom opremom koju je uzeo iz Hrvatskog slikopisnog zavoda, za koji je radio. Franjo Martin Fuis, poginuo je u listopadu 1943 godine, pri padu aviona sa kojim je trebao preletjeti na partizanski oslobođeni teritorij.²⁵²

Ras Radeta i Samobor

Pošto su krajem 1935. godine u gradovima Kraljevine Jugoslavije bile vježbe za slučaj rata, bombardiranja iz zraka, puštanja otrovnih plinova, tako su se i građani Samobora pripremali za takve slučajeve. Na čelu samoborsko-abesinske lige bio je Ras Radeta, o kojem članak u dnevniku *Večer* ne govori mnogo. Radeta je također bio predsjednik samoborsko-abesinske lige, te je pomagao u organizaciji vježbe. Zaključio je Radeta, da se Samoborci ne mogu otrovati ni od kakvog poznatog otrova, već samo od mošta, portugisca i starog vina.²⁵³ Ova anegdota, kako god bila smiješna i zabavna ipak se ne može sa točnošću utvrditi, ali je dobar primjer povezanosti između tako udaljenih zemalja, a može se dovesti u kontekst sa Abesinskom groznicom koja je tih dana vladala, a to je ništa drugo nego, svakodnevno raspravljanje između običnih ljudi, o informacijama koje su se mogle pronaći u novinama.

Pustolovina dvojice Poljaka

Jedna pustolovna priča objavljena je 6. prosinca 1935. godine u *Večeri*. Radilo se dvojici Poljaka Šanswer i Biskorek, koji su se kao slijepi putnici sakrili u vlaku kako bi otišli preko

²⁵² *Gordogan, kulturni magazin*. Ur. Branko Matan, Zagreb: br. 35-36, god. 15., 2017. str. 130. – 144.

²⁵³ „*Vlak usmratio čovjeka*“, *Večer*, 5. XI. 1935. Vol. XVI. Br. 4478. str. 7.

Italije brodom do Abesinije, gdje bi se unovačili u abesinsku vojsku, za koju su mislili da će dobiti rat, a oni bi zatim dobili neki bolji položaj. Naum im nije uspio, jer su uhvaćeni u Moravskim Ostravama, te su poslani u zatvor.²⁵⁴ Ovo je samo jedna od mnogih ovakvih priča o običnim ljudima koji su se zanimali ili čak i više od toga za rat u Abesiniji, kako bi promijenili svoj položaj ili kako bi branili zemlju sa kojom nemaju nikakve veze.

Abesinska Mata Hari

„Lijepa Miss Aksuma, postaje abesinska Mata Hari“, naslov je članka u kojem piše kako je jedna lijepa Abesinka koja je provela vrijeme sa nekoliko talijanskih časnika koji nisu imali visoke činove, ali su igrom slučaja znali dosta o pokretima talijanskih trupa na Sjevernom bojištu. Ispostavilo se da je Miss Aksuma, vijesti koje je prikupila slala abesinskoj vojsci, što je slučaj kontra špijunaže, zbog čega ju u članku uspoređuju sa čuvenom Matom Hari.²⁵⁵

Epizoda o Šukri Jaser Beju

Kao jedna od tragikomičnih situacija na koju se može naići kad se istražuje Drugi talijansko-abesinski rat, jest ona o ulozi Palestinca Šukri Jaser Bej-a. O tome segmentu Talijansko-abesinskog rata piše Denis Mack Smith. Šukri Jaser Bej je za sebe tvrdio da može potkupiti abesinskog negusa, s novcem koji bi mu priskrbili Talijani, a ishod čega bi bio namještanje ili insceniranje bitke s rezultatom kakav bi odgovarao talijanskom vojnom vrhu, dakle bitka u kojoj bi talijanska vojska izvukla pobjedu. Ovakva priča bi možda ostala samo jedna smiješna epizoda, da talijanski vojni vrh nije pristao na ovu ponudu, koja je s oduševljenjem prihvaćena. Kada se Jaser Bej domogao novaca nestao je brže nego što je talijanski vrh shvatio da je riječ o podvali. Potom je svoju slobodu čuvao tako što je prijetio da će sve objaviti javnosti.²⁵⁶ Istinita ili ne ova epizoda samo dodatno pokazuje naivnost talijanskog vojnog vrha, koji je u početku tvrdio da će to biti brzi i munjeviti rat, a pretvorio se u dugu i krvavu borbu, koju su na kraju Talijani dobili, koristeći se pretjerano velikim vojnim snagama i nehumanim te zabranjenom sredstvima. Stoga i ne čudi, ako i jest došlo do ovakve ili sličnih ponuda, da bi je Talijani prihvatili, kako bi se rat skratio ili okončao.

Priča o Nikoli Tesli (Što bi on napravio da je Abesinski car) - Politika/ Политика

Politika je u svom izdanju novina od 8. listopada 1935. godine prenijela razgovore koje je jedan američki novinar vodio s Nikolom Teslom. Kad je Nikola Tesla upitan što bi on učinio da je

²⁵⁴ „Siromašna Zagrepčanka dobila nasljedstvo iz Amerike“, Večer, 6. XII. 1935. Vol. XVI. Br. 4505. str. 6.

²⁵⁵ „Lijepa Miss Aksuma postaje abesinska Mata Hari“, Večer, 10. XII. 1935. Vol. XVI. Br. 4509. str. 6.

²⁵⁶ Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980. str. 78.

na mjestu abesinskog negusa Haile Selasija, Tesla je prvotno odgovorio kako on nema ništa protiv Talijana i Italije, koja je dala mnoge znanstvenike i umjetnike koje on cijeni. Nakon toga je ipak dao neke konkretne odgovore na to kako bi postupao da je car Abesinije odnosno kako on to kaže; car Judinog srca. Tesla je rekao kako bi zaštitio živote Abesinaca, tako što bi evakuirao sve veće i manje gradove, a talijanska avijacija bi bombardirala prazne gradove. Ljudi koji su evakuirani bi bili skriveni u velikim prostranstvima Abesinije, koja bi ih štitila i od otrovnih plinova, pošto bi oni efektivno bili nedjelotvorni na tako velikom prostoru. Na pitanje što bi napravio s talijanskim tenkovima, odnosno kako bi ih zaustavio, Tesla je odgovorio kako bi zaposlio kemičare i ostale znanstvenike koji bi napravili neku vrstu eksplozije, koristeći u tim krajevima prisutnu, devu, eksplozijom koje bi uništila talijanske tenkove i ostali oklop.²⁵⁷

Iz razgovora s Teslom do izražaja dolazi njegov znanstveni um i njegove inovativne ideje koje s lakoćom može implementirati u bilo koji aspekt i na bilo koji problem koji se pojavljuje. Stoga ovaj intervju pokazuje kako jedan vrhunski um razmišlja o problemu oko kojega su raspravljali mnogi obični ljudi onoga vremena. Izuzev toga, što je objašnjavao kako eksplozijom uništiti tenk, nije pričao o nekim napadačkim taktikama protiv Talijana, već čisto o obrambenim, kojima bi, da je on hipotetski negus Abesinije, zaustavio invaziju. Iz ovoga proizlazi njegovo filantropsko gledanje na svijet, koji je htio poboljšati. Osim toga jasno je rekao kako bi pribjegao gerilskoj taktici ratovanja, a ne frontalnim bitkama kojima su pribjegavali vojnici Haile Selasija. Mnogo je povjesničara i vojnih taktičara postavilo ovo pitanje: zašto Abesinci nisu pribjegli gerilskoj taktici ratovanja ranije? Gerilski otpor u Abesiniji otpočeo je tek nakon pada glavnoga grada carstva, Addis Abebe, a trajao je sve do oslobođenja zemlje.²⁵⁸

²⁵⁷ „Italijanske trupe napreduju sporo i nailaze na ogromne teškoće“. *Politika*, 8. listopada 1935. str. 6.

²⁵⁸ Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008. str. 392.

Fotografija 1.) Članak iz *Politike* – intervju s Nikolom Teslom

Epizoda o Apti Gorguisu

Rob kojega je negus Menelik proglasio slobodnim, postao je jedan od moćnika u Abesiniji. Aпти Gorgius postao je jedan od važnijih ljudi u carskoj eliti negusa Menelika, koji je imao običaj na važnije pozicije postavljati bivše robove i ljude skromnoga porijekla, jer je smatrao da će mu biti privrženi i odaniji kao pomoćnici na visokim položajima kao abesinska carska elita. Nakon smrti negusa Menelika, Gorgius je postao jedan od najvažnijih ljudi, koji je svojim vetom ili običnim *Yellem* (amharski ne), kako prenosi članak mogao zaustaviti svaki plan ili političku inicijativu tadašnje Abesinije. Gorgius je bio konzervativan čovjek, koji se protivio svakom novitetu pa tako i modernizaciji i otvaranju Abesinije svijetu. Bio je veoma tradicionalan i čvrsto je vjerovao i držao se tradicije, kulture i običaja starih Abesinaca. Kao neke od stvari koje su mu bile neprihvatljive treba izdvojiti; stupanje Abesinije u Ligu naroda, gradnju željezničke pruge od Addis Abebe do Džibutija (tada Francuske Somalije), kao i gradnju kuća od opeke i betona. Na pitanje bilo kojeg stranog veleposlanika, kada će pokrenuti neki projekt ili riješiti primjerice pitanje pasa lualica u glavnome gradu Addis Abebi, Gorgius je odgovarao sa Echi naga (amharski sutra), to je zapravo značilo nikad. Dakle netko tko je živio za trenutak, kome je planiranje budućnosti ili bilo koja inicijativa da se modernizira i osuvremeni abesinsko društvo, bila strana, bio je u visokim političkim krugovima Abesinske elite. Bio je i veliki protivnik rasa Tafarija Makonena, koji će nakon njegove smrti i smrti Menelikove nasljednice carice Zauditu, naslijediti carsko prijestolje Abesinije kao Haile Selasije.²⁵⁹ Ovo je samo jedan od primjera kočnice i zaostalosti s kojim se susretalo abesinsko društvo u razvoju u prvoj polovici dvadesetog stoljeća. Postojala je velika razlika između

²⁵⁹ „Odgoda sankcija za tjedna dana?“, Jutarnji list, Vol. XXIV. Br. 8548. 13. XI. 1935. str. 12.

tradicionalnog i konzervativnog društva kakvo je bilo abesinsko i novoga progresivnog koje je pokušalo modernizirati i industrijalizirati zemlju, no ono je tek dobivalo na zamahu kada su se pojavili Talijani.

Bugarin koji je liječio cara

Dr. Jordan Širokov, bio je osobni liječnik negusa Haile Selasije I. za svoga boravka u Abesiniji, uspio je kao liječnik ući u visoke krugove abesinskog društva, te je organizirao liječničku službu abesinske pokrajine Sidamo. U travnju 1936. godine Dr. Širokov bio je u posjetu Jugoslaviji, gdje je održao brojna predavanja o svom boravku u Abesiniji. Jedno od tih predavanja bilo je i Zagrebu.²⁶⁰ Tako je hrvatska publika mogla iz prve ruke čuti detalje o Abesiniji te njezinim čarima i ljepotama.

Abesinčica (*Piccola Abissinia*) i talijanski rasizam

Jutarnji list je u svom broju od 7. svibnja 1936. godine, prenio članak berlinskog lista *Berliner Tageblatt*. U članku je opisano pjesma koja je bila popularna među talijanskim vojnicima. Radi se o djevojci koja pjeva o skidanju okova koji ju sapinju, odnosno sanja slobodu, koju će njoj i njezinom narodu donijeti Talijani. Talijanski vojnik je u članku njemačkih novina opisan kao *kulturtreger*, a to znači onaj koji će donijeti novu kulturu a ta je kultura bila fašistička. O popularnosti te pjesmice govori činjenica da je zamalo postala popularnija od same himne fašističke Italije *Giovinezze*.²⁶¹ Rat u Abesiniji nije samo bio osvajački pohod Italije, on je trebao biti fašistički pohod, a to pokazuje forsiranje jedinica crnokošuljaša i veliki broj fašističkih dužnosnika koji su se okupljali oko fronta u Abesiniji.

Proleter (Organ centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije)

Proleter kao lijevo orijentirane novine Komunističke partije Jugoslavije, tiskane su i izlazile su u ilegali, zbog toga što je represivni režim Kraljevine Jugoslavije zabranio rad komunističke partije kao i sve njihove publikacije, društva i razna okupljanja na kojima su propagirali svoje ciljeve i ideje.

Proleter se također dotiče rata u Abesiniji u jednom članku koji potpisuje Sreten Žujović. Članak o ratu između Abesinije i Italije, dio je većeg članka o „Ulozi SSSR-a u borbi protiv fašizma“. Iako vidno ideološki obojan, članak se dotiče i pogađa samu srž događaja u Abesiniji.

²⁶⁰ „*Sukob Italije i Engleske*“, *Jutarnji list*. 15. IV. 1936. Vol. XXV. Br. 8698. str. 8.

²⁶¹ „*Aneksija Abesinije Italiji*“, *Jutarnji list*. 7. V. 1936. Vol. XXV. Br. 8720. str. 12.

„Fašistička Italija napala je 1935. g. i zauzela Abisiniju, ovim udarcem zaoštrio se sukob Italije i Engleske za prevlast nad morskim putevima na Sredozemnom moru. Pod vidom pomoći španjolskim fašistima, fašistička Njemačka i Italija su se, 1936. g. učvršćivale u tim delovima Evrope i ugrožavale morske puteve Engleske i Francuske i njihove kolonijalne posjede.“²⁶²

Članak se samo djelomično dotiče rata u Abesiniji, kako bi objasnio kako i zašto se taj rat odvijao i koju je svrhu imao. A ta svrha je, kako je to Sreten Žujović opisao, bila da se Italija, (koja će tek nakon rata ući u savez s Trećim Reichom)²⁶³, suprotstavi britanskim i francuskim interesima.

Rat u Abesiniji i hrvatski film

Legendarna izjava Franje Šafraneka: ...“vidiš, a ja nisam nikad umoran, ja još imam toliko snage u sebi, da bi mogel sve ovo razbiti na komadiće, zapaliti sa šibicom i reći; Dajte mi avion, idem dobrovoljno za avijatičara u Abesiniju“..., bila je i povod i ideja ovoga rada. Prema toj izjavi iz jednog od najpoznatijih hrvatskih filmova *Tko pjeva, zlo ne misli*, može se zaključiti da se o krizi u Abesiniji i ratu koji je uslijedio znalo i u hrvatskoj javnosti, što zapravo uključuje i cijelu Jugoslavensku javnost, pošto je tada, Hrvatska bila dijelom Kraljevine Jugoslavije.

Film *Tko pjeva, zlo ne misli*, redatelja Kreše Golika, iz 1970 godine, proglašen od strane kritičara za najbolji hrvatski film svih vremena. U prilog tome ide i podatak da je premijeru filma u Zagrebu došlo pogledati oko 235 000 gledatelja. Radnja filma koji je rađen po knjizi Vjekoslava Majera: *Dnevnik malog Perice*, vrti se oko jedne zagrebačke obitelji i jednog gospodina po imenu Fulir. Film je smješten i sniman uglavnom na starim zagrebačkim lokacijama a radi se o sredini 30-tih godina 20-tog stoljeća, upravo u vrijeme rata u Abesiniji. Upravo komične situacije u kojima se glavni likovi raspravljaju za razbibrigu, dotiču se rata u Abesiniji. Dakle, glavni izvor informacija su im novine i gostionica gdje se informacije koje su upili iz novina raspravljaju među *pajdašima*. Upravo to potvrđuje scena u kojoj se gospodin Šafranek opravdava ženi zbog odlaska u gostionicu: „Čuj, ja ću se odma vratiti. Idem prek k Žnidaršiću. Opet (odgovara žena – Ana Šafranek). Ma ne štel bi se malo porazgovarati o Abesiniji, baš sam sad o tom čital u novinama. Da, da dobar izgovor, već se dugo nisi napil (opet će žena) ma ne nije to, radi se zbilja o Abesiniji, ti nemaš pojma kak je tam opasna situacija. Samo Abesinici se ne budu dali, draga moja: nisu ni oni mačji kašalj.“²⁶⁴ Glavne

²⁶² *Proleter* (Organ KPH), Uloga SSSR-a u borbi protiv fašizma. God.? Br. 16. – RVp – 4 - 10

²⁶³ Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, Nemirni mir, svijet 1918.-1939.* Zagreb: Mala zvona, 2011. str. 220.-224.

²⁶⁴ Škrabalo, Ivo. *101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997.* Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998. str. 341.,342.

uloge u ovome legendarnom filmu igrali su isto tako legendarni glumci. Franjo Majetić kao Franjo Šafranek, Mirjana Bohanec kao njegova žena Ana Šafranek, Mia Oremović kao njezina sestra Mina i Relja Bašić kao Gospon Fulir te Tomislav Žganec kao mali Perica.²⁶⁵

Fotografija 2.) Hrvatski glumac Franjo Majetić

izvor: https://hr.wikipedia.org/wiki/Franjo_Majeti%C4%87 (zadnji put posjećeno: 28. 9. 2020.)

²⁶⁵ Škrabalo, Ivo. *101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997.* Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998. str. 341.,342.

7. Zaključak

Jutarnji list je kao jedan od najčitanijih zagrebačkih dnevnih listova prenosio vijesti o Drugom talijansko-abesinskom ratu. Diplomacija, Liga naroda, pokreti trupa, obični ljudi. Sve to bilo je praćeno i dolazili su izvještaji, ne samo *Jutarnjeg lista*, nego i od stranih novinskih agencija te njihovih dopisnika. U strane agencije ubrajaju se pariški; *Havas*, *Le Petit Parisien*, *L'Écho de Paris* te *Le Temps*. Londonski; *Reuters*, *Daily Telegraph*, *The Times*, *Daily Mail*, *The Tribun*. Potom milanski; *Corriere Della Sera*, i rimski; *Il Giornale d'Italia* te agencija *Stefani*. Berlinski dnevni listovi čiji, su članci i vijesti spominjani su bili: *Berliner Börsenzeitung* i *DNB Deutsches Nachrichtenbüro*. Od svih navedenih listova dolazile su informacije o događajima u Abesiniji. Dostupnost informacija nije bila problem, dok je istinitost ovisila o izvoru i cenzuri. To se naročito može vidjeti prilikom velikih bitaka na Sjevernom bojištu, kada su prenošene informacije o padu grada, a zatim drugog dana o njegovom ponovnom preuzimanju, *pljuštale kao tuča*. Posrijedi je vjerojatno bilo neshvaćanje ili ne koordinacija među dopisnicima koji su bili na terenu. Jugoslavenske novine nisu pisale protiv Italije zbog njezine akcije u Abesiniji, izuzev onih članaka koji su preuzeti kao zaključci stranih, uglavnom europskih novina, u kojim je Italija s pravom proglašena agresorom. *Jutarnji list* je također pisao o Italiji s pažnjom. No, *Jutarnji list* nikako nije bio italofilski nastrojen.²⁶⁶

U početnom razdoblju rata, *Jutarnji list* je zbog potražnje javnosti za dodatnim informacijama o Abesiniji, objavljivao članke koji su davali kratke uvide u povijest i kulturu Abesinije. To je početno razbolje kada je javnost pričala samo o ratu u Abesiniji nazvala *Abesinska groznica*. Po zagrebačkim kavanama i na društvenim okupljanjima zagrebačkog građanstva zadnjih mjeseci 1935. godine, glavna je tema bio rat u Abesiniji. To razdoblje je i ekranizirano filmom *Tko pjeva, zlo ne misli*, iz 1971. godine. Lajtmotiv toga filma bio je odlazak glavnog lika u gostionicu kako bi razgovarao o događanjima u Abesiniji. Iako samo izgovor za izlazak, abesinska tema je uistinu bila velika tih dana u Zagrebu. Rat koji je trajao sedam mjeseci, nije istim intenzitetom praćen u novinama. Mnogo se drugih važnih događaja ispreplitalo s ratom u Abesiniji, da bi on bio udarna vijest svih tih sedam mjeseci. Tako je popuštanjem talijanskih ofenziva u Abesiniju koje su zastale zbog surovog abesinskog terena i manjka odlučnijeg vodstva, smanjen i opseg senzacionalnih vijesti koje su puštane u opticaj, što je nužno moralo dovesti do pomanjkanja interesa javnosti. Taj interes je obnovljen kada su obnovljene talijanske

²⁶⁶ Avramovski, Živko. *Britanci o kraljevini Jugoslaviji (1931.-1938.)*. Zagreb: Globus, 1986. str. 335.

ofenzive koje su slomile abesinski otpor i dovele do vojničke eliminacije Abesinije kao suverene države.

Vjerodostojnost i istinitost vijesti koje je *Jutarnji list* prenosio o ratu u istočnoj Africi mogu se danas utvrditi. Glavnina informacija, koju je *Jutarnji list* puštao u promet, dobivena je iz britanskih izvora, odnosno novinskih divova poput: *Reutersa, Daily Telegrapha, The Tribunea, The Timesa* te mnogih drugih. Informacije iz toga izvora pokrivala su nedostatak izvora iz same Abesinije. Postojala je abesinska cenzura na vijesti koje su odlazile iz Abesinije. Mnogi strani dopisnici su ipak pratili ratna zbivanja, te slali mnoge izvještaje svojim redakcijama. Osim britanskih izvora, postojali su i mnogi drugi koji su imali svoje ljude na terenu. Najviše su prevladavale britanske i francuske novinske agencije, uglavnom u privatnom vlasništvu. Nasuprot tome, bile su vijesti, također prisutne u *Jutarnjem listu*, koje su dobivane s talijanske strane. Talijanski izvori informacija bile su državne novinske agencije, koje su radile u korist talijanske države. Te vijesti su uglavnom puštane u obliku Talijanskih ratnih izvještaja, u kojima je uglavnom bio pregled stanja na bojištu. „Tek danas kad je Negus već stigao u Dessie, cenzura je dozvolila inozemnim dopisnicima da prosljede vijest o odlasku Negusa“.²⁶⁷ Ovo je samo jedan od očitih primjera abesinske cenzure prema informacijama koje su odlazile iz Abesinije za vrijeme trajanja rata. Takva cenzura mogla je samo naštetiti Abesiniji, koja se branila od agresije jedne od europskih zemalja. Dakle, onemogućavanje protoka informacija o događajima koji su pokazivali agresiju Italije na jednu od zadnjih preostalih suverenih afričkih zemalja, loš je taktički potez abesinskih vlasti. Vijesti su mogle poslužiti vlastima u Addis Abebi na čelu s negusom, jer su mogle prikazati talijanske osvajače kao kršitelje mnogih međunarodnih konvencija i pravila ratovanja. Kršenja sa talijanske strane su uglavnom bila upotreba zabranjenih sredstava kao što su razne vrste bojnih otrova.

Talijanski pak izvori koji su rukovođeni iz talijanskog ministarstva za tisak i propagandu iz Rima, puštali su informacije koje su koristile njihovom cilju i prikazivale ih u *boljem svijetlu*. *Jutarnji list* je uz svoje uobičajene izvještaje s bojišta iz Abesinije, prenosio i vijesti koje je novinskim izvjestiteljima dopustio prenijeti tada novopostavljeni talijanski zapovjednik maršal Pietro Badoglio. Zbog mnogih kontradiktornih vijesti koje su prvih par mjeseci izlazile u novinama, a ticale su se uglavnom kretanja trupa i zauzimanja gradova čas jedne čas druge strane, maršal je obznanio da će njegovim preuzimanje zapovjedništva, vijesti koje strani dopisnici šalju svojim uredništvima, biti kontrolirane, te da će za moguće krive ili lažne vijesti

²⁶⁷ „*Opća mobilizacija u Italiji*“, *Jutarnji list*, 30. XI. 1935. Vol. XXIV. Br. 8565. str. 14.

odgovarati oni sami.²⁶⁸ Kada se analitički pogleda na ovaj potez maršala Badoglia, jasno je da je to s vojne strane potez koji bi vjerojatno svi vojskovođe poduzeli. Dakle, s vojnog gledišta on je jasan, ali kada se pogleda s druge strane, to nije bio samo potez kojim se htjelo prikriti kretanje i djelovanje talijanske ekspedicijske vojske u Abesiniji, nego i potez koji je vjerojatno izveden i iz propagandnih razloga. Odnosno, vojni i politički stratezi iz Rima htjeli su pod nadzor staviti informacije koje su o sukobu izlazile u javnost. Ipak je to bio rat koji je od početka do kraja praćen u javnosti, vjerojatno kao ni jedan drugi sukob prije njega. Nadalje, ta se ekspedicija nužno morala prikazati opravdanom ne samo u očima talijanske javnosti, nego i u očima svjetske javnosti. Stoga je, kontrola informacija nad sukobom u Abesiniji bila sukob na drugoj razini koji se vodio perom a ne mačem.

Večer je kao list prenosio vijesti zvučnih naslova, koje su odjekivale senzacionalizmom. Sam početak rata u Abesiniji je u *Večeri* prenio sa velikim zanimanjem, ali se to zanimanje ubrzo ohladilo, pa se uredništvo nakon prvih mjeseci rata, pošto su prvotne talijanske ofenzive zaglavile, vratilo dotadašnjoj praksi. Rat u Abesiniji je polagano padao u drugi plan, da bi se zanimanje vratilo kada je rat već bio pri kraju.

Liga naroda koja je tada bila svjetski arbitar za sukobe, ostala je nemoćna da zaustavi agresiju jedne članice na drugu (Abesinsko carstvo i Italija bile su članice Lige naroda), što je otkrilo svu njezinu nesposobnost i dovelo do razočaranja mnogih država Europe, ali i svijeta koje su polagale svoje nade u Ligu naroda. Liga naroda je bila zamišljena kao branitelj slabih i potlačenih te kao jamac mira i sigurnosti u novonastalom svjetskom poretku. Strah koji je među ljudima postojao bio je opravdani strah da će se abesinski sukob preliti po Europi i postati novi svjetski sukob.

Povezanost Abesinije i Hrvatske, nije bila samo u pričama po kavanama i novinskim člancima. Hrvati koji su živjeli pod Italijom kao primjerice u Zadru i otocima ili u Istri bili su novačeni u talijansku regularnu vojsku te su bili slani na bojište u Abesiniju. S druge strane bilo je građana tadašnje Kraljevine Jugoslavije koji su se dobrovoljno prijavljivali kako bi se otišli boriti na abesinsku stranu. Teško je reći da li se ikada dogodilo da su se Hrvati zatekli na suprotstavljenim stranama za vrijeme rata u Abesiniji. Takav scenarij ne bi bio prvi a niti zadnji put da se pripadnici istog naroda bore na obje suprotstavljene strane u ratu. Stoga se može postaviti novo pitanje, da li je Drugi talijansko-abesinski rat bio neka vrsta sukoba koji je

²⁶⁸ „Maršal Badoglio je prije svega naglasio da se više neće moći, osim službenih komuniqueja, odašiljati vijesti o kretanju talijanskih četa. To je ratna tajna koja ostaje tajnom i za ratne izvjestitelje.“ „*Daljnja koncentracija Abesinaca*“, Jutarnji list, 1. XII. 1935. Vol. XXIV. Br. 8566. str. 1.

nalikovao na sukob koji nedugo po njegovu završetku izbio u Španjolskoj, a koji će se pretvoriti u krvavi građanski rat, u koji će se uplesti mnoge države, ali i mnogi individualci koji će tvoriti jezgre internacionalnih brigada.

Interes za događaje u Abesiniji je u hrvatskoj javnosti bio velik, što dokazuje veliki broj novinskih članaka koji su o tim događajima govorili. Interes zagrebačke javnosti je također bio velik, a to pak dokazuje velika količina članaka koji su govorili o takozvanoj Abesinskoj groznici koja je vladala zagrebačkom javnosti. Nadalje događaji u Abesiniji povezani su sa hrvatskom javnosti i sa jednim od najvećeg djela hrvatske kinematografije. Dakle, sa filmom u kojem se spominju upravo događaji u Abesiniji, a to je *tko pjeva, zlo ne misli*.

Zaključno treba reći kako su novine zanimljiv medij za promatranje određenih događaja, koji daje puno zanimljivih informacija o istraživanoj temi. No ono što je teže vidjeti kroz njih jest sam proces kroz koji je taj događaj prolazio. Kroz *Jutarnji list*, *Večer*, *Novosti* te *Obzor* može se pratiti točan redosljed događaja kao što su bile bitke i mirovne konferencije, koje su se održavale nakon završetka velikih bitaka u Abesiniji, što daje dobru sliku tadašnjeg stanja. Izazov je približiti današnje čitateljstvo dojmovima koje su imali tadašnji čitatelji i suvremenici događaja u Abesiniji. Stoga je bitno kroz raznovrsne članke i fotografije tadašnjih dnevnih listova objasniti kontekst koji su tadašnji čitatelji mogli imati. Novine koje su korištene u radu obiluju sa puno članaka koji nisu usmjereni na samo na rat i ratne operacije, nego i na odnose te zanimljivosti i činjenice o životu običnih ljudi, o kulturi i religiji te običajima i ponašanju. A sve je to bitno, da bi se dobila jasna slika o nekom događaju, u zemlji koja, na prvi pogled nema ništa zajedničko sa zemljom o kojoj novine donose vijesti i zanimljivosti.

8. Prilog

su dali odli- imala toga dana da zauzme. Predstavnik
jedne strane velike sile izjavio je konačno
u šali, kad mu je to saopćeno — jer
se to nije vidjelo, nego se moglo saznati
samo telefonom rukovalac manevara:
"Sad smo prinudjeni, kako vidim, da mi-
jenjamo cijelu našu taktiku. Ni on ni
nitko od stručnjaka, koji su stvorili tu
taktiku, nije smatrao, da se može tako
neprimjetno kamuflirati u pokretu cijela
jedna divizija, a kad je to moguće, onda
je potrebno mijenjati cijelu taktiku, koja
je predpostavljala tu mogućnost u tako
vic, generalitet i nekoliko novinara kre-
nuli su na kotu 15-49, gdje treba da bu-
de odlučna bitka. Ovdje je u više na-
vrata bilo ispaljeno mitraljeskih i puš-
čanih metaka i bijelih raketa. Ipak sve
je to tako reći više razumljivo tek onda
kad ima objašnjenje i kad se sluša tako
reći razgovor, a manje je razumljivo kad
se gleda samo očima, jer se svi pokreti
vrše kolosalnom neprimjetnom kamufla-
žom i stalnim manevriranjem. Tenden-
cija je generala Stanisavljevića da se sa
što manje gubitaka izmane vrira položaj.
Njegova tendencija nije u jurišanju ne-
članstvo u Glavnom zadrugnom sa-
vezu određeno je, da ono postaje
obligatno. U vezi s time Glavni za-
družni savez dobiva nove funkcije,
jer će trebati kontrolirati poslovnu
politiku saveza. Politička akcija u
zadrugama je isključena. Za zloupot-
rebe, koje se pronadju prilikom re-
vizije, predviđene su stroge kazne.
Kreditno zadrugarstvo se grupira a
jedinstveni savez. To su najglavnije
odredbe novog zadrugnog zakona.

DANAS **PREMIJERA** DANAS
Carstvo Negusa:
ABESINIJA
Central kino život i običaji siromašnog ali
Najaktuelniji film sadašnjosti. Ilica 6 nadasve hrabrog crnačkog plemena.

Fotografija 3.) Reklama za kino premijeru filma o životu u Abesiniji, *Jutarnji list* – 2. X. 1935.

VOT NASIH LJUDI I KRAJEVA

ki proces
LANE U OSJEČKOM
ROCESU
Danas je nastavio svoj
tr. On je analizirao su-
pojedinaca, te doka-
dokazano. Osvrnuo se
mišljenja, pa veli da
mišljenje nepatvoreno
na slobodi. Ova ras-
nikakvih dokaza, pa
njegove anjenike.
vorio branite, optuže-
gona dr. Milovan Pin-
svija svoj govor i po-

Istrani i Dalmatinci u Eritreji
POVRATAK TROJICE RADNIKA IZ AFRIKE U SPLIT. — NASI LJUDI
TESKO PODNOŠE TROPSKU KLIMU. — MNOGO BOLESNIH
SPLIT, 24. X. Parobroom »Morosini« povratila su se jutros u Split tri
radnika, koji su kao talijanski optanti pošli na rad u Eritreju. Iz Splita je
odputovalo u svemu 12 talijanskih optanata, radnika raznih struka. Svi su
ti radnici krenuli iz Splita 31. svibnja u Trst, odakle su 3. lipnja parobro-
dom »Saturnia« odputovali u Eritreju kamo su stigli 19. lipnja, a već 12
lipnja počeli su raditi. Oni izjavljuju da će se u nedjelju povratiti još pet
radnika. Iz Eritreje dolaze natrag svi radnici koji su bili odputovali iz
Splita osim dvojice. Radnici se vraćaju svojim kućama, jer vele da ne mo-
gu podnijeti tamošnju tropsku klimu. Jedan radnik omršavio je za ovo
vrijeme više od 10 kg. Prema njegovom pripovjedanju radnici tamo dobro
zaraduju. Usljed nepodnosive vrućine radi se najviše četiri sata na dan.
Uz dalmatinske radnike nalazi se u Eritreji mnogo Istrana. Čim se koji ra-
dnik razboli, a bolesnih ima priličan broj, šalju ih najprije na oporavak u
primorska mjesta Eritreje, a ako to ne pomaže, onda ih vraćaju natrag u
domovinu. Radnici stanuju u šatorima i barakama.

**Zemun dobiva
još jedan hipodrom**
NOVI HIPODROM BIT ĆE JEDAN OD
NAJVEĆIH I NAJMODERNIJH KOD
NAS
ZEMUN, 24. X. Konačno je pala de-
finitivna odluka, da se u Zemunu, na te-
renu pokraj aerodroma tvornice aviona
»Ikarus«, pristupi gradjenju velikog i
modernog hipodroma (trkališta). Ovo će
biti drugi zemunski hipodrom, pošto je-
dan već postoji u ovdášnjoj konjičkoj
školi, gdje se svake godine priredjuju
dva do tri puta trke, kojima prisustvuje
često Nj. Vis. Knez Namjesnik, članovi
vlade i ostali odličnici.
Novi hipodrom gradit će se na mie-
stu, gdje je sada sportsko igralište Za-
ška. Ovome klubu je otkazan zakupni
ugovor za ovo zemljište, a uspješno se
vode pregovori, da u istome onome kra-
ju Zemuna Zašk dobije zemljište, na ko-
me bi se — sredstvima odštete koju će
dobiti od općine — odmah pristupilo ure-
djenju sportskog igrališta. Za podizanj
novoga hipodroma u Zemunu interesi
se lično Nj. Vis. Knez Namjesnik Pavi
Ovaj hipodrom, na kome će se održati
umjesto na dosadašnjem beogradskom
hipodromu, velike koniske trke, imao

Kao u srednjem vijeku
MAJKA DRŽI SINA VEZANA U MRAČNOJ SOBI. — OBAMRLOST SINA ILI
ZLOČIN MAJKE?

Fotografija 4.) Hrvati u abesinskom ratu, *Jutarnji list* – 25. X. 1935.

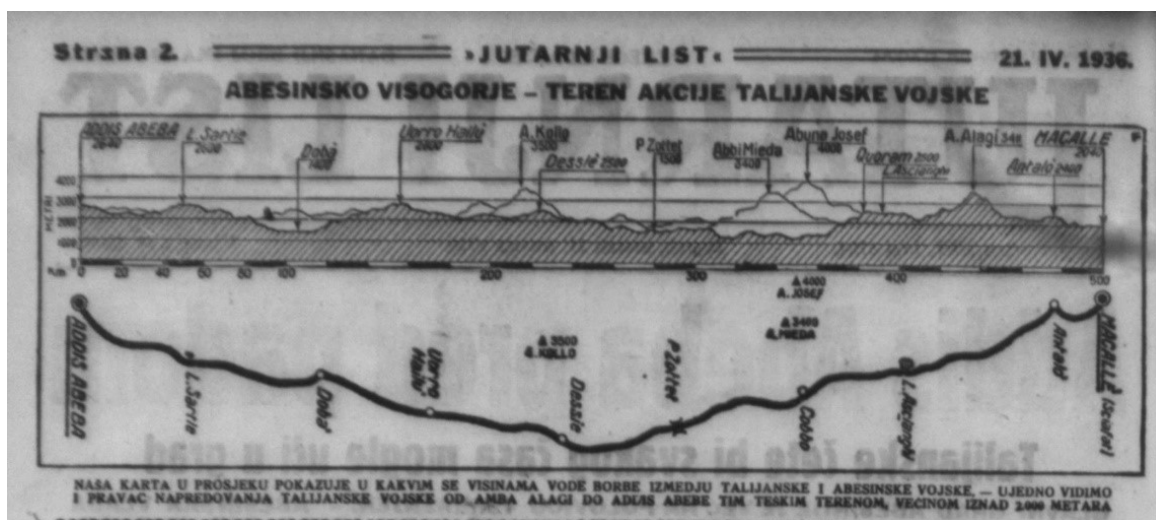
Fotografija 5.) Talijanski vojnici na ratištu u Abesiniji, *Jutarnji list* – 27. II. 1936.

Fotografija 6.) Karta Abesinije sa ucrtanim pravcima napada talijanske vojske. (Ovakvim i sličnim kartama popraćen je Drugi talijansko-abesinski rat), *Jutarnji list* – 26. II. 1936.

Fotografija 7.) Naslovna stranica *Jutarnjeg lista* od 6. III. 1936. godine, sa fotografijama vođe sukobljenih strana u ratu.

Fotografija 8.) Prikaz reljefa i teren Abesinije te pravca napredovanja talijanskih snaga, *Jutarnji list* - 21. IV. 1936.

Fotografija 9.) i 10.) Abesinski car i carica, *Jutarnji list* – 5. V. 1936.

Fotografija 11.) Odredi talijanske vojske pred ulazak u glavni grad Abesinije Addis Abebu, *Jutarnji list* – 7. V. 1936.

9. Bibliografija

Izvori:

a) Arhivska građa:

1.) HR-HDA. 1354.- Režimske i reakcionarne organizacije. Kut. 6., br. 2467.

b) Novine:

2.) Jutarnji list (Zagreb) - 1935., 1936.

3.) Večer (Zagreb) – 1935., 1936.

4.) Obzor (Zagreb) – 1935., 1936.

5.) Politika (Beograd) 1935., 1936.

6.) Proleter (God.? Br. 16. – RVp – 4 – 10)

7.) *Gordogan, kulturni magazin*. Ur. Branko Matan, Zagreb: br. 35-36, god. 15., 2017.

Literatura:

A) Farrell, Nicholas. *Mussolini, Novi život*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.

B) Del Boca, Angelo. *The Ethiopian war, 1935.-1941*. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969. Prijevod: P. D. Cummins.

C) Kershaw, Ian. *Do pakla i natrag, Europa 1914.-1949*. Zagreb: Fraktura, 2017.

D) Lovrenčić, Rene. *II svjetski rat, Nemirni mir, svijet 1918.-1939*. Zagreb: Mala zvona, 2011.

E) Mack Smith, Denis. *Mussolinijevo rimsko carstvo*. Zagreb: Globus, 1980.

F) J. P. Taylor, Alan. *Uzroci drugog svjetskog rata*. Zagreb: Znanje, 1994.

G) Dukovski, Darko. *Fašizam u Istri 1918.-1943*. Pula: C.A.S.H., 1998.

H) Avramovski, Živko. *Britanci o kraljevini Jugoslaviji (1931.-1938.)*. Zagreb: Globus, 1986.

I) Krizman, Bogdan. *Vanjska politika jugoslavenske države 1918.-1941*. Zagreb: Školska knjiga, 1975.

J) Orlović, David. *Bojno polje Etiopija*. *Essehist : časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti*, Vol. 4 No. 4, 2012. Str. 69.-74.

K) Kisić Kolanović, Nada. *NDH i Italija – Političke veze i diplomatski odnosi*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2001.

- L) Goldstein, Ivo. *Hrvatska 1918.-2008*. Zagreb: EPH Liber, 2008.
- M) Škrabalo, Ivo. *101 godina filma u Hrvatskoj 1896.-1997*. Zagreb: Nakladni zavod Globus, 1998.
- N) Pavlaković, Vjieran. *The Battle for Spain is Ours. Croatia and the Spanish Civil War, 1936.-1939*. Zagreb: Srednja Europa, 2014.
- O) Orlović, David. *Etiopski rat i fašizam u Istri, 1935.-1941*. Zagreb: Despot infinitus, 2020.
- P) Jakovina, Tvrtko. *Treća strana Hladnog rata*. Zagreb: Fraktura, 2011.
- Q) Sadkovich, James J. *Italija i ustaše 1927. – 1937*. Zagreb: Golden marketing/Tehnička knjiga, 2010.
- R) Hoptner, Jacob B. Prijevod: Liva, Oto. *Jugoslavija u krizi 1934. – 1941*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1972.
- S) Miklja, Dušan. *Etiopija od imperije do revolucije*. Beograd: Sloboda, 1977.
- T) Šubić Kovačević, Ivana. *Bibliografija zagrebačkog tiska. 1918.-1941*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2019.
- U) Horvat, Josip. *Živjeti u hrvatskoj 1900. – 1941. (Zapisci iz nepovrata)*. Zagreb: Sveučilišna naklada liber, 1984.
- V) Novak, Božidar. *Hrvatsko novinarstvo u 20. stoljeću*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2005.
- W) *Vojna Enciklopedija*. sv. 2. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972.
- X) *Vojna Enciklopedija*. sv. 3. Vojnoizdavački zavod, Beograd: 1972.

10. Sažetak na Engleskom (Summary)

Second Italo-Ethiopian war

The main subject of this thesis is the Second Italo-Ethiopian war and the Croatian public. During the war, Croatia was part of the Kingdom of Yugoslavia, so the foreign affairs of Yugoslavia were the foreign affairs of Croatia. The main means of information at that time were newspapers, therefore the main source of this research was done through the newspapers. On the other hand, the subtopic of this work discusses relations between two bordering Kingdoms of Yugoslavia and Italy, seen through the consequences of the Second Italo-Ethiopian war.

The Second Italo-Ethiopian war was a conflict in the Eastern horn of Africa fought between the Kingdom of Italy and the Empire of Ethiopia, then ruled by Emperor Haile Selassie I. Italy brought international condemnation of the League of Nations upon itself, because of an act of aggression to Ethiopia. But, weak sanctions did not stop Italy's intentions, therefore the Ethiopian empire was defeated, militarily. The outcome of the war caused that the League of Nations lost its credibility.

The war was interesting to observe through the eyes of contemporary ordinary people, which is possible through newspapers as the main source of information in the first half of the twentieth century. The Italo-Ethiopian war further damaged Italo-Yugoslav relations even more because of sanctions imposed by members of the League of Nations, which the Kingdom of Yugoslavia was part of. With these in mind and territories on the East Adriatic coast inhabited by Croats and Slovenes, which were annexed by Italy after World War I, relations between Italy and Yugoslavia were worse than ever.

The relations between Italy and Yugoslavia and other information, such as League diplomacy, and battles between Italian and Ethiopian forces, obtained from Croatian newspapers of that time, were the main topic of the thesis. Therefore, all information gathered from the articles was analysed and explained respectively, and put together to bring closer what the Croatian public could read about and could have even known, about the Second Italo-Ethiopian war, and how it could have affected the relations between Italy and Yugoslavia. In the end, there are a lot of interesting aspects and things that connect Ethiopia and Yugoslavia, which are worth to be mentioned.